

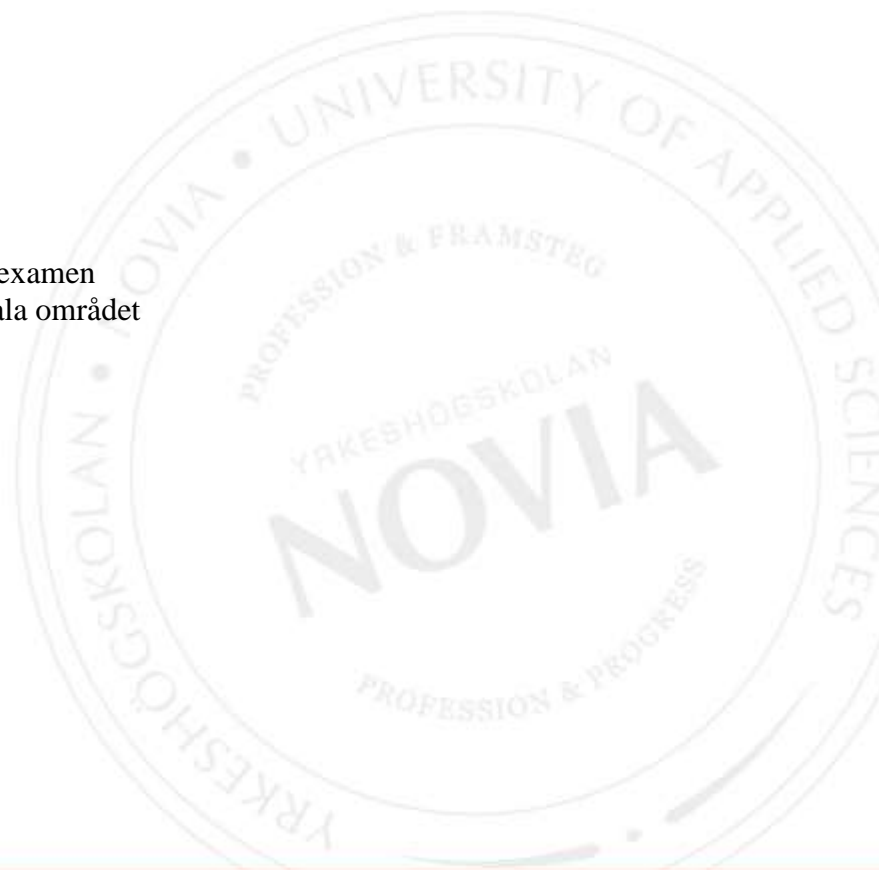
Lyhördhet, sensitivitet emotionell tillgänglighet och mentalisering

**En kvalitativ studie som behandlar
flerbarnsmammors lyhördhet, sensitivitet,
emotionella tillgänglighet och mentaliseringsförmåga
i en dyadisk omvårdnads- och interaktionskontext**

Lotta Källman

Examensarbete för Socionom (YH)-examen
Utbildningsprogrammet för det sociala området

Vasa 2020

EXAMENSARBETE

Författare:	Källman Lotta
Utbildning och ort:	Det sociala området, Vasa
Inriktningsalternativ:	Familjearbete
Handledare:	Lillbacka Ralf och Carlsson Åsa

Titel: Lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentalisering –
En kvalitativ studie som behandlar flerbarnsmammors lyhördhet, sensitivitet, emotionella tillgänglighet och mentaliseringsförmåga i en dyadisk omvårdnads- och interaktionskontext.

Datum 7.4.2020

Sidantal 82

Bilagor 1

Abstrakt

Syftet med examensarbetet var att skapa ett teoretiskt ramverk för termerna lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentalisering, utgående från en dyadisk mamma-spädbarnskontext och en omvårdnads- och interaktionskontext samt att utifrån det teoretiska ramverket undersöka på vilket sätt flerbarnsmammor uttryckt och uttrycker lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentaliseringsförmåga i den vardagliga omvårdnaden av spädbarn samt i interaktionen med spädbarn. Syftet med examensarbetet var även att undersöka hur dessa omvårdnads- och interaktionsaspekter förändras och utvecklas genom erfarenheter och över tid.

Examensarbetets undersökning baserar sig på kvalitativ metod och kvalitativa intervjuer med flerbarnsmammor med fyra biologiska barn eller fler. Under intervjuens gång ombads flerbarnsmammorna att reflektera över olika aspekter i anknytning till spädbarnsomvårdnad, affektreglering, tröst, verbal och emotionell kommunikation och interaktion, stöd för lek och utforskande. Flerbarnsmammorna ombads även reflektera över utvecklingen av dessa aspekter. Av undersökningen framkom att flerbarnsmammorna hade uttryckt och uttrycker lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentaliseringsförmåga på olika och kreativa sätt samt att den sensitiva tolkningsförmågan och den explicita mentaliseringsförmågan utvecklas genom omvårdnads och interaktionserfarenheter samt över tid.

Språk: Svenska Nyckelord: Lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet, mentalisering

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä:	Källman Lotta
Koulutus ja paikkakunta:	Sosiaaliala, Vaasa
Suuntautumisvaihtoehto:	Perhetyö
Ohjaaja(t):	Lillbacka Ralf ja Carlsson Åsa

Nimike: Sensitiivisyys, emotionaalinen sensitiivisyys ja mentalisaatio –
Laadullinen tutkimus joka käsittelee äidin sensitiivisyys, emotionaalinen sensitiivisyys ja mentalisaatio vauvan hoidossa ja myös äidin ja vauvan dyaadisessa vuorovaikutuksessa.

Päivämäärä 7.4.2020

Sivumäärä 82

Liitteet 1

Tiivistelmä

Opinnäytetyön ensin tarkoitus oli luoda teoreettinen viitekehys äidin sensitiivisyydestä, emotionaalisesta sensitiivisyydestä ja mentalisaatiosta ja tästä teoreettisesta lähtökohdasta tutkia miten monen lapsen äidit ovat ilmaisseet ja ilmaisevat sensitiivisyyttä ja mentalisaatio kykynsä vauvan huolenpidossa ja dyaadisessa vuorovaikutuksessa ja miten äitien sensitiivisyys ja mentalisaatiokyky kehittyy kokemusten kautta ja ajan myöten.

Tutkimus on laadullinen ja perustuu laadulliseen tutkimushaastatteluun. Tutkimushaastattelussa monen lapsen äidit, äidit jolla on vähintään neljä lasta tai enemmän, saivat reflektoida, pohtia ja kertoa hoiva- ja vuorovaikutuskokemuksistaan. Erilaiset aspektit otettiin esiin, kuten; vauvan huolenpitoa, tunteiden säätelykyky, vauvan tyynnyttelyä, emotionaalinen ja verbaalinen kommunikaatio, vauvan leikkisyys ja ympäristön tutkiminen. Äidit saivat myöskin vastata kysymyksiin kehitykseen liittyen ja saivat haastattelussa pohtia heidän vuorovaikutustaitojen ja hoivakykyjen kehitystä.

Tutkimus osoitti että kaikki äidit olivat ilmaisseet sensitiivisyyttä ja mentalisaatiokykynsä erilaisella tavoilla ja myöskin luovuudella. Tutkimuksessa paljastui että äitien sensitiivisyys ja kyky tunnistaa vauvan ilmeitä ja tarpeita oikein kehittyy hoivakokemusten kautta. Myös äidin mentalisaatiokyky tai reflektiivinen kyky kehittyy ajan myöten.

Kieli: Ruotsi Avainsanat: Sensitiivisyys, emotionaalinen sensitiivisyys, mentalisaatio.

BACHELOR'S THESIS

Author:	Källman Lotta
Degree Programme:	Social welfare, Vaasa
Specialization:	Family work
Supervisor(s):	Lillbacka Ralf and Carlsson Åsa

Title: Maternal sensitivity, emotional availability and mentalization -
A qualitative research study that examines maternal sensitivity, emotional availability and mentalization in a dyadic mother-baby care and interaction context.

Date 7.4.2020

Number of pages 82

Appendices 1

Abstract

The purpose of this thesis was to present a theoretical framework for maternal sensitivity, emotional availability and mentalization in relation to a dyadic mother-baby context and to study in what ways experienced mothers with several biological children express and have expressed different aspects of maternal sensitivity, emotional availability and mentalizing in the daily care of their babies and in the daily interaction with their babies. The aim of the thesis was also to study how these aspects are perceived by the mothers and how these aspects may have evolved and developed over time and due to care and interaction experiences.

The qualitative study was conducted through qualitative interviews with mothers of at least four biological children or more. The mothers reflected upon questions concerning nursing, affect regulation and comforting baby when distressed, verbal and emotional communication and interaction, support for play and exploration. The mothers also reflected upon questions concerning the development of sensitive, emotionally available, reflective and mentalizing abilities.

The results of the study shows that maternal sensitivity, emotional availability and mentalizing can be expressed in different and creative ways and the outcome of the study also points to the conclusion that sensitivity to the baby's needs and signals develop due to experience and that the explicit form of mentalizing develops over time.

Language: Swedish Key words: Maternal sensitivity, emotional availability, mentalization

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
1 Syfte och frågeställningar.....	2
2 Anknytningsteoretiska och neuroaffektiva perspektiv	5
2.1 Anknytningsteori.....	5
2.1.1 Det trygga anknytningsmönstret.....	6
2.1.2 Inre arbetsmodeller	7
2.1.3 Spädbarnets intentionella beteende	10
2.1.4 Affektspeglning och affektreglering.....	11
2.1.5 Bindning och omvårdnadssystem.....	12
2.2 Lyhördhet och sensitivitet.....	13
2.2.1 Lyhördhetens dimensioner	13
2.2.2 Sensitivitet	14
2.2.3 Sinne-för-sinne	16
2.3 Emotionell tillgänglighet	18
2.3.1 Föräldra- och barn dimensioner.....	19
2.3.2 Bedömningsskala.....	21
2.4 Mentalisering	22
2.4.1 Bedömningsinstrument.....	25
2.4.2 Implicit mentalisering.....	25
2.4.3 Explicit mentalisering.....	26
2.4.4 Realistiska och markerade känslouttryck	26
2.5 Neuroaffektiv teori.....	27
2.5.1 Spegelneuroner	28
2.5.2 Intoning och affektreglering	29
2.5.3 Interaktion och nervsystemets utveckling	31
3 Interaktionens betydelse för spädbarnets anknytning och utveckling.....	31
3.1 Interaktionistisk teori	32
3.2 Interaktionens inverkan på anknytning och utveckling	32
3.2.1 Spädbarnets temperament.....	33
3.2.2 Känslomässig närvaro och lek.....	36
3.2.3 Verbalt samspel och babyspråk	37
3.2.4 Protokonversation.....	39
3.2.5 Amning	41
3.2.6 Nattvakande	43
4 Avgränsningar	43
5 Metod och tillvägagångssätt	45
5.1 Kvalitativ metod.....	45

5.1.1	Kvalitativ intervju.....	46
5.1.2	Intervjumanual och intervjufrågor.....	46
5.2	Val av respondenter	48
5.2.1	Flerbarnsmammor.....	49
5.3	Etiska aspekter	49
6	Resultatredovisning	50
6.1	Familjebildning och graviditet.....	52
6.1.1	Valet att amma eller flaskmata	53
6.2	Lyhördhet och sensitivitet.....	54
6.2.1	Förmågan att trösta samt att stöda spädbarnets affektreglering	56
6.2.2	Kvällsrytm och nattningsprocedur.....	57
6.3	Fysisk-, psykisk- och emotionell närvaro och tillgänglighet	58
6.3.1	Upplevelser kring spädbarnets utforskande.....	59
6.3.2	Delaktighet i lek	61
6.3.3	Känslomässigt och verbalt samspel	62
6.4	Implicit och explicit mentalisering	64
6.4.1	Affektspeglning och markerad speglning.....	65
6.4.2	Förmågan att uttrycka känslor på ett reglerat sätt	66
6.4.3	Förmågan att stå ut med ovisshet och icke-vetande	66
6.5	Reaktioner och agerande i påfrestande och krävande situationer.....	66
6.5.1	Nattvakande	68
6.5.2	Spädbarnets temperament.....	69
7	Kritisk granskning	70
8	Analys och diskussion	73
	Källförteckning.....	82
	Bilaga 1	

Inledning

Den teoretiska förståelsen av den interaktion och det dyadiska samspel som ligger som grund för trygga mamma-spädbarn-relationer och spädbarnets sunda utveckling har länge grundat sig på den kunskap som frambringats genom olika anknytningsteoretiska perspektiv samt den forskning som baserat sig på dessa teorier. Anknytningsteoretiker har under lång tid kunnat påvisa att i relationer där mamman svarar på spädbarnets anknytningsbeteende, behov och signaler samt svarar på spädbarnets initiativ till samspel på ett adekvat sätt, skapar spädbarnet en trygg anknytning till mamman. En mammas psykiska och emotionella tillgänglighet och fysiska närvaro samt hennes sensitivitet och lyhördhet och även reflektiva förmåga inför spädbarnets signaler ses inom anknytningsforskningen som förutsättningar för såväl skapandet av en trygg anknytning som en förutsättning för spädbarnets optimala utveckling. Attribut som lyhördhet och sensitivitet samt förmågan att reflektera kring den egna sinnevärlden och spädbarnets sinnevärld ses även inom det mentaliseringsteoretiska forskningsområdet som grundläggande förutsättningar för skapandet av en välfungerande mamma-spädbarn-relation. (Biringen et.al 2014; Broberg et.al 2006; Kivijärvi 2003; Wennerberg 2010; 2013)

Inom det neuroaffektiva forskningsområdet anses anknytning, anknytningsbeteende och anknytningssystem formas och lokaliseras i olika delar av spädbarnets hjärna. Den neuroaffektiva forskningen har kunnat påvisa att spädbarnets anknytning, anknytningsbeteende och anknytningssystem är utvecklat vid födseln och mognar och formas genom den fysiska stimulansen samt genom den sociala och emotionella och verbala interaktionen som spädbarnet dagligen upplever i sin relation till sin anknytningsperson och levnadsmiljö. Det är speciellt den upprepade fysiska och känslomässiga interaktionen samt det sociala och verbala samspelet mellan spädbarn och vårdgivare som formar spädbarnets hjärna, spädbarnets anknytningsbeteende och trygga anknytning och som anses bidra till spädbarnets optimala utveckling. (Hart 2008; 2009; Hart & Schwartz 2010; Wennerberg 2010)

Genom de anknytningsteoretiska perspektiven på interaktion, kommunikation och samspel mellan föräldrar och spädbarn har även nyare teorier såsom emotional availability (EA), *emotionell tillgänglighet*, och mentaliseringsteorin fått sin grogrund. Forskningen inom mentaliseringsområdet tyder på att mammors och föräldrars sensitivitet och mentaliseringsförmåga förändras genom erfarenheter, utvecklas och kan variera över tid. Bland forskare existerar det därmed en allmänt rådande uppfattning som gör gällande att

mammor samt föräldrar överlag kan både förstärka och utveckla förmågan att mentalisera samt tidvis eller i vissa specifika situationer mista förmågan att mentalisera och på så sätt även mista förmågan att se spädbarnets eller barnets perspektiv. Det var även denna förändrings- och utvecklingsaspekt i anknytning till mentalisering, som väckte mitt intresse för olika utvecklings- och förändringsaspekter och då inte enbart i anknytning till det mentaliseringsteoretiska forskningsområdet, utan i anknytning till alla delområden. Det vill säga hur lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentalisering uttrycks, utvecklas och förändras i en interaktions- och relationskontext. (Biringen 2009; Broberg et.al 2006; Kalland 2014; Kalland & Von Koskull 2014; Karlsson 2012)

Det var även dessa tankegångar som gav mig min forskningsidé. Idén att inte enbart utgå från ett neuroaffektiva och anknytningsteoretiska perspektiv och utforska hur sensitivitet, lyhördhet, emotionella tillgänglighet och mentalisering uttrycks i olika mamma-spädbarn-interaktionssituationer och vilka de potentiella faktorer är som påverkar denna interaktion, utan även undersöka hur sensitivitet, lyhördhet, emotionell tillgänglighet och mentalisering på naturlig väg och utan yttre påverkan förändras, utvecklas och uttrycks över tid samt utifrån omvårdnads- och interaktionserfarenheter. Utifrån denna forskningsidé valde jag att basera examensarbetets kvalitativa studie på kvalitativa intervjuer med flerbarnsmammor, med långvarig erfarenhet av att ha upplevt och ingått i intensiva mamma-spädbarn-samspel, som spädbarnstiden mestadels utgörs av, och som subjektivt till följd av flera barnafödslar och omvårdnaden av flertalet barn kan jämföra hur de upplevt interaktionen med det äldsta barnet då denna varit spädbarn med det samspel som tagit form med det yngsta barnet och som även kan relatera till och reflektera över de förändrings- och utvecklingsmekanismer som tagit form i dessa dyadiska mamma-spädbarn-samspel.

1 Syfte och frågeställningar

Examensarbetets syfte är att såväl presentera ett helhetsperspektiv av de teorier och den forskning som ligger som grund för den kunskap som idag finns gällande ett lyhört, sensitivt, emotionellt tillgängligt, reflekterande och mentaliserande moderskap i en anknytnings-, omvårdnads- och interaktionskontext som att undersöka, genom en kvalitativ studie, på vilket sätt lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentalisering upplevs, uttrycks, utvecklas, förändras och manifesterar sig i den vardagliga interaktionen mellan spädbarn och mamma.

De teoretiska kapitlen som ingår i examensarbetet fungerar som underlag för den kvalitativa undersökningen, som ingår i detta examensarbete, samt som underlag för de frågeställningar som jag väljer att uppmärksamma och som ingår och besvaras både i teoridelen samt i den kvalitativa studien. Såväl teorierna som den forskning som presenteras i den teoretiska delen ska med andra ord uttryckt ses som det kunskapsfundament som den kvalitativa studien och dess resultat vilar på.

I den kvalitativa undersökningen intresserar jag mig även för ett flertal omvårdnads- och interaktionsaspekter som berör upplevd och uttryckt lyhördhet, sensitivitet, känslomässig respons, fysisk-, psykisk- och emotionell tillgänglighet och mentalisering. I sammanhanget har jag även ansett att det utgående från ett anknytnings- och interaktionsperspektiv också kan anses relevant att närmare undersöka mammans upplevelser kring specifika faktorer relaterade till spädbarnet som så att säga berör mera krävande interaktionssituationer, såsom spädbarnets negativa affektuttryck, gråtbenägenhet, temperament eller andra former av potentiellt påfrestande interaktionssituationer, exempelvis nattvakande, som tidvis kan tänkas inverka på mammans lyhördhet, sensitivitet, känslomässiga respons och mentaliseringsförmåga.

Jag har i den kvalitativa studien valt att enbart fokusera på den dyadiska relationen mellan mamma och spädbarn. Jag har genom detta fokus på mamma och spädbarn valt att utesluta all annan interaktion som spädbarnet har och har haft med andra anknytningspersoner och omvårdnadspersoner i form av pappa, syskon, mor- eller farföräldrar fastän dessa kan antas ha eller ha haft en aktiv roll i omvårdnaden av spädbarnet. Syftet är följaktligen att enbart undersöka mammans upplevelser av samspel och omvårdnadserfarenheter i en utvecklings- och interaktionskontext.

I examensarbetet har jag valt att utgå från fem centrala frågeställningar som berör lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentalisering och andra anknytnings- och interaktionsrelaterade aspekter samt yttrandet och utvecklingen av dessa förmågor och aspekter i en dyadisk omvårdnads- och interaktionskontext. Den första frågeställningen besvaras i teoridelens andra och tredje kapitel och de fyra följande frågeställningarna besvaras genom den kvalitativa studien och respondentintervjuerna, där dessa frågeställningar införlivats i 15 olika huvudfrågor med tillhörande uppföljningsfrågor. I det

fjärde kapitlet redogör jag skilt för olika avgränsningar. I det femte kapitlet beskrivs metodvalet och tillvägagångssätten. Undersökningens resultaten redovisas i det sjätte kapitlet. I det sjunde kapitlet granskas metodvalet, tillvägagångssättet och den kvalitativa studien i sin helhet ur ett kritiskt perspektiv. I det åttonde kapitlet analyserar jag och diskuterar undersökningens resultaten i anknytning till frågeställningarna samt sammanflätar resultaten med de teoretiska perspektiv, sakkunnig åsikter och forskning som presenterats i teoridelen. I kapitlet diskuteras även förslag till fortsatt forskning.

Frågeställningar

- 1) Hur definieras termer och begrepp som lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentalisering och vad avses med dessa termer och begrepp? Vilka andra aspekter, som berör mammor och spädbarn, kan anses relevanta att beakta med tanke på spädbarnets anknytning, anknytningsbeteende och optimala utveckling samt anses relevanta att beakta i en dyadisk omvårdnads-, relations- och interaktionskontext?
- 2) Vilka tankar, känslor och reflektioner har familjebildning, graviditet samt omvårdnads- och interaktionsfaktorer såsom amning, flaskmatning och matningssituation väckt hos flerbarnsmamman?
- 3) På vilket sätt har flerbarnsmammans lyhördhet och sensitivitet i form av följsamhet, tolknings- och reflektionsförmåga samt intoning och förståelse av spädbarnets behov, beteende, vilja och önskningar uttryckts i det vardagliga samspelet mellan mamma och spädbarn och upplever mamman att hennes följsamhet, förståelse-, tolknings- och reflektionsförmåga förbättrats, utvecklats eller förändrats över tid genom dessa vardagliga omvårdnads- och interaktionserfarenheter?
- 4) På vilket sätt har mammans fysiska-, psykiska- och emotionella tillgänglighet samt mentaliseringsförmåga uttryckts och utvecklats över tid och på vilket sätt har dessa aspekter manifesterat sig i den vardagliga sociala, känslomässiga och verbala interaktionen?

5) Vilka upplevelser och erfarenheter har flerbarnsmamman av påfrestande och krävande omvårdnads- och interaktionssituationer? Såsom specifika faktorer (negativ affekt, gråtbenägenhet, nattvakande, temperament) direkt relaterade till spädbarnet, dess unika uttryck, behov och beteende och på vilket sätt har flerbarnsmamman hanterat dessa former av påfrestning och krävande situationer?

2 Anknytningsteoretiska och neuroaffektiva perspektiv

I detta kapitel redogör jag för de väsentligaste teorierna och teoretikerna inom det anknytningsteoretiska och neuroaffektiva forskningsområdet. Jag redogör även för examensarbetets alla delområden, nämligen lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentalisering samt till dessa tillhörande termer, begrepp och forskningsresultat. Jag har även i detta kapitel fäst särskild vikt vid att beskriva sådana aspekter och faktorer i anknytningspersonens agerande, respons och kommunikation som bidrar till skapandet av trygga mamma-spädbarn relationer och spädbarnets trygga anknytning samt fokuserat på att åskådliggöra sådana aspekter och faktorer som bidrar till en sund dyadisk mamma-spädbarn interaktion och spädbarnets sunda utveckling.

2.1 Anknytningsteori

John Bowlby anses vara anknytningsteorins fader och har tillsammans med Mary Ainsworth framlagt de mest grundläggande teoretiska perspektiven inom ramen för spädbarnets anknytning. Bowlby och Ainsworths forskning ligger ännu till grund för all modern forskning inom det anknytningsteoretiska forskningsområdet och deras teorier har lett till en fördjupad kunskap om den relationella kontextens samt omvårdnadens och det emotionella, sociala och verbala utbytet betydelse för spädbarnets sunda utveckling. (Hart & Schwartz 2010, 69-82).

Susan Hart och Rikke Schwartz menar att anknytningsteorin både beskriver den naturliga relationsprocess som leder till att spädbarnet och föräldern bildar en relation till varandra samtidigt som den förklarar hur interaktionen i denna relation leder till spädbarnets förståelse av sig själv, sina omvårdnadspersoner och världen. (Hart & Schwartz 2010, 69-82). Bowlby insåg tidigt att spädbarnet föds med en predisposition eller en medfödd förmåga att skapa

starka känslomässiga band till sina omvårdnadspersoner, som de flesta gånger är föräldrarna, och som är tillräckligt kapabla att erbjuda spädbarnet den omvårdnad och omsorg, trygghet, skydd och tröst som spädbarnet behöver. (Hart & Schwartz 2010, 69-82).

Bowlby skapade även den grundläggande förståelsen av spädbarnets anknytningsbeteende och hur det aktiveras i situationer då spädbarnet upplever negativ affekt såsom rädsla, oro och obehag samt den grundläggande förståelsen av föräldern som en trygg bas och hamn, varifrån barnet i en trygg anknytningsrelation ska kunna komma och gå, bli uppmuntrat, lugnat och tröstat och sedan fortsätta sin lek och sitt utforskande av omgivningen (Hart & Schwartz 2010, 78) samt hur föräldrarnas respons gentemot spädbarnet bidrar till utvecklandet och formandet av spädbarnets olika anknytningsmönster. (Hart & Schwartz 2010, 78-79).

Skapandet och formandet av trygg anknytning är, enligt Susan Hart, spädbarnets mest betydelsefulla utvecklingsuppgift. Forskarna inom det anknytningsteoretiska området hävdar att spädbarnets upplevelse av en trygg anknytning, formas genom många och olika interaktionstillfällen där spädbarnet upplever sig själv i relation till anknytningspersonen. Med andra ord påstår forskarna, att spädbarnet skapar mentala representationer av anknytningsbeteende och omvårdnadsperson utgående från den interaktion som spädbarnet erfar. Efter hand bildar alla dessa interaktionstillfällen ett interaktionsmönster. Detta interaktionsmönster utgör framledes spädbarnets inre representationer av anknytning. (Hart 2008, 87-92).

2.1.1 Det trygga anknytningsmönstret

Kay Karlsson påstår att det trygga anknytningsmönstret manifesteras redan tidigt i spädbarnsåldern. Är föräldra-barn interaktionen trygg och agerar föräldrarna följsamt, samspelt och lyhört på spädbarnets signaler och anknytningsbeteende, lär sig spädbarnet att hen kan förvänta sig ett liknande positivt gensvar, även av andra individer i spädbarnets levnadsmiljö. (Karlsson 2012, 66-68). Tor Wennerberg hävdar att ett tryggt anknytningsmönster skapas i öppna och accepterande relationer där anknytningspersonen förstår och uppmuntrar spädbarnets behov av närhet, autonomi och självständigt utforskande. (Wennerberg 2013, 114). Wennerberg menar vidare att det är anknytningspersonens förmåga att uppmuntra, stöda, trösta och skydda spädbarnet i

spädbarnets utforskande samt i olika farosituationer som skapar trygga och positiva erfarenheter i spädbarnets hjärna, så kallade ”*implicit kodade minnen*”. (Wennerberg 2013, 115). Spädbarnet, menar Wennerberg, bygger således upp en förväntan kring anknytningspersonens emotionella, mentala och fysiska tillgänglighet. Denna förväntan baserar sig på spädbarnets tidigare erfarenheter och minnen av vårdgivaren och hans agerande och gensvar i olika situationer. (Wennerberg 2013, 115-116).

Wennerberg förklarar att det trygga anknytningsmönstret och dessa ovannämnda internaliserade minnen av en trygg, förstående, närvarande och engagerad anknytningsperson som finns till för barnet, skapar (enligt Shaver & Mikulincer 2009, 22-23) ett tryggt bas-skript hos individen. Det trygga bas-skriptet kan liknas vid ett mentalt schema som spädbarnet internaliserar och som sedan följer med spädbarnet upp till vuxen ålder. Wennerberg menar vidare att detta mentala schema bildar en internaliserad psykologiskt återhämtande funktion. I stressande, obehagliga eller rädsloframkallande situationer kan individen sedan som vuxen använda denna tidigt etablerade psykiska funktion, det lagrade skriptet, för att inom sig frambringa det internaliserade minnet eller den internaliserade upplevelsen av en förstående och en i svåra stunder närvarande, tröstande, trygg person. (Wennerberg 2013, 115-117).

2.1.2 Inre arbetsmodeller

John Bowlby införde och utformade begreppet *inre arbetsmodeller* (IAM) för att mera ingående förklara det tidiga sociala och emotionella samspelets betydelse för spädbarnets trygga anknytning samt utvecklandet av sunda framtida samspels- och interaktionsmönster. Begreppet kan idag påstås ha en central och betydelsefull ställning inom anknytningsteorin. Genom *inre arbetsmodeller* ville Bowlby förklara hur det inom spädbarnet utvecklas en inre mental modell, en mental representation eller ett schema baserat på spädbarnets upplevelse av sig själv i relation till sina anknytningspersoner. Denna inre arbetsmodell skapas utifrån spädbarnets upprepade anknytningsrelaterade och interaktionsrelaterade erfarenheter och befästs i olika delar av spädbarnets hjärna, nervsystem och i minnesfunktioner som i det *implicita procedurella* minnet och det *explicita deklarativa* minnet. (Wennerberg 2013, 103-108; Wennerberg 2010, 87-88). Andra forskare och teoretiker som varit inne på samma spår som Bowlby är ovannämnda Shaver och Mikulincer som myntade termen *trygg bas-skript* utgående från spädbarnets internaliserade upplevelser och minnen av en trygg och lugnande

anknytningsperson (Wennerberg 2013, 116-117) samt Daniel Stern, som utvecklade sitt begrepp *inre representationer* även utgående från Bowlby och Bowlbys begrepp *inre arbetsmodeller*. Enligt Susan Hart har Sterns begrepp *inre representationer* en liknande betydelse som Bowlbys begrepp *inre arbetsmodeller* och av den anledningen nämns inte Sterns begrepp desto vidare i detta examensarbete. (Hart & Schwartz 2010, 148).

Den inre arbetsmodellen avgör spädbarnets anknytningsstil och inbegriper fyra olika delar som Wennerberg förklarar att (enligt Cobb och Davila 2009) för det första består av anknytnings- och interaktionsrelaterade minnen och för det andra av mentala representationer av självet samt av anknytningspersoner och för det tredje av behov och mål som är anknytningsrelaterade samt för det fjärde, beteendestrategier och planer för att tillfredsställa dessa behov och mål. (Wennerberg 2013, 104).

Wennerberg påpekar även en annan viktig aspekt, som också Bowlby påtalade angående utvecklingen av de inre arbetsmodellerna. En aspekt som inte borde förbises då begreppet inre arbetsmodeller dryftas och behandlas. Nämligen det faktum att spädbarn redan vid ettårsålder utvecklat ett flertal olika inre arbetsmodeller, utgående från upplevda anknytningsrelaterade interaktionserfarenheter i relation till olika anknytningspersoner och omvårdnadspersoner. Den inre arbetsmodellen består följaktligen inte enbart av en inre mental modell eller en inre mental representation, utan av ett flertal olika mentala representationer och inre arbetsmodeller som, enligt Wennerberg, är dynamiska och delvist föränderliga. (Wennerberg 2013, 104-105). För att tydliggöra denna aspekt, innebär den följaktligen att spädbarn kan utveckla en trygg anknytning till sin mamma och pappa samt en positiv inre arbetsmodell utifrån den upplevda relationserfarenheten, medan den inre arbetsmodellen som styr interaktionen i en annan relation, exempelvis spädbarnets relation till daghemspersonal, kan vara otrygg-undvikande till följd av spädbarnets samspelserfarenhet i relationen till daghemspersonalen. (Wennerberg 2013, 105).

Genom begreppet inre arbetsmodeller ville Bowlby även beskriva hur spädbarnet, som en följd av anknytningspersonens tillgänglighet, agerande och emotionella närvaro och respons, speciellt i farofyllda och anknytningsaktiverande situationer, organiserar sitt eget anknytningsbeteende utifrån dessa interaktionserfarenheter. (Broberg et.al. 2006, 129-132, 153-154). Broberg et.al förklarar vidare (enligt Bretherton & Munholland 1999) att utvecklandet av inre arbetsmodeller bistår spädbarnet i hens tolkning och förståelse av

föräldern eller annan anknytningsperson samt spädbarnets förståelse av sig själv, sett med anknytningspersonens ögon, samt förståelse av omgivningen. (Broberg et.al. 2006, 129-132).

Anknytningspersonens och andra omvårdnadspersoners reaktioner och emotionella respons på spädbarnets signaler, behov, kommunikation och emotionella uttryck internaliseras således efter hand av spädbarnet i form av inre arbetsmodeller. De inre arbetsmodellerna kan därmed förstås som sammansatta interaktions- och erfarenhetsbaserade tanke-, känslö- och handlingsscheman som skapats till följd av anknytningspersonernas respons i olika anknytningsrelaterade interaktionssituationer och kan samtidigt förstås som en ram som formar och reglerar spädbarnets beteende, aktivitet och emotionella uttryck. (Wennerberg 2013, 103-110). Wennerberg förklarar mer specifikt att spädbarnet utvecklar så kallade själv-i-relation-till-andra scheman som består av såväl implicita som explicita scheman över barnet själv samt över anknytningspersonen och den dyadiska relation som parterna utgör. (Wennerberg 2013, 103-104).

Utvecklandet av de inre arbetsmodellerna, menar Broberg et.al, att utöver det ovannämnda dessutom hjälper spädbarnet att längre fram kunna förutsäga anknytningspersonens eller annan omvårdnadspersons emotionella respons och agerande i olika interaktionssituationer och utgående från den insikten eller föreställningen och förkänslan reglera sitt eget anknytningsbeteende och affektläge. (Broberg et.al. 2006, 129-132). Förälderns eller omvårdnadspersonens reaktioner, ansiktsuttryck och agerande samt den verbala och speciellt den emotionella responsen som anknytningspersonen uttrycker och som Susan Hart benämner den *kommunikativa referensen*, ses som oerhört betydelsefulla i detta sammanhang och kan utgående från detta teoretiska perspektiv förstås som såväl hämmande som förstärkande av spädbarnets utvecklingsprocess, aktivitet, nyfikenhet samt utforskande av omgivningen. Ett positivt och uppmuntrande ansiktsuttryck och tonläge kan få spädbarnet att våga hänge sig åt en aktivitet, trots upplevd osäkerhet och spänning, medan ett oroligt eller bekymmersamt ansiktsuttryck och en tillrättavisande eller alarmerande ton kan hämma spädbarnets nyfikna utforskande samt framkalla och intensifiera negativa känslor såsom rädsla, osäkerhet och otrygghet. (Hart 2009, 90-91).

Hart förklarar ytterligare (enligt Hofer 1983, Schore 2001, Davidson & Fox 1981, Stern 2004, Emde 1984, 1989) att spädbarn aktivt söker respons och återkoppling hos sin

anknytningsperson samt använder anknytningspersonens känslomässiga respons som en kommunikativ referens speciellt i situationer där anknytningsbeteendet aktiveras till följd av att spädbarnet upplever osäkerhet, fara, otrygghet, rädsla, spänning eller annan form av hög arousalnivå. Anknytningspersonens emotionella ansiktsuttryck, röst och tonläge får då en vägledande funktion för spädbarnets reaktion och fortsatta aktivitet. Spädbarnet utforskar omgivningen med hjälp av föräldrarnas emotionella respons och med hjälp av den varaktiga återkopplingen. Via den kommunikativa referensen lär sig spädbarnet även vad som anses tillåtet eller inte i situationer där spädbarnet hänger sig åt sitt utforskande. (Hart 2009, 90-91). Exempelvis föräldrarnas emotionella ansiktsuttryck och röstläge vid fara eller i situationer där det föreligger risk att spädbarnet kan ta skada, blir då vägledande för spädbarnets eget framtida agerande. (Hart 2009, 90-91). För att ytterligare kasta ljus över anknytningspersonens roll i utvecklandet av de inre arbetsmodellerna, tydliggör Broberg et.al. denna aspekt genom att exemplifiera en interaktionssituation där spädbarnets arousalnivå höjs till följd av rädsla för en antågande spindel. Istället för att bli tröstat och lugnat av sin förälder, uppvisar föräldern ett irriterat ansiktsuttryck och förebrår spädbarnet för dess rädsloreaktion. Broberg et.al menar att ett spädbarn som inte får uppleva att föräldern finns tillgänglig för att stöda, trösta och lugna spädbarnet, då dennas arousalnivå höjts och anknytningsbeteendet väckts, hämmas samt utvecklar negativa interaktionserfarenheter och baserat på dessa negativa erfarenheter även negativa inre arbetsmodeller. (Broberg et.al. 2006, 131-132).

2.1.3 Spädbarnets intentionella beteende

Tor Wennerberg hävdar även (enligt Gergely och Watson, 1996) att spädbarnet redan vid tre månaders ålder är tillräckligt moget för att aktivt och *intentionellt* utforska den sociala, relationella och affektiva värld som spädbarnet lever i. Denna värld består i första hand av spädbarnets anknytningspersoner och det är hos dessa anknytningspersoner som Wennerberg menar att spädbarnet intentionellt söker en respons på sin egen affekt och sitt eget beteende. Wennerberg hävdar även, precis som Hart, att spädbarnet genom sina intentionella signaler och handlingar, som exempelvis gråt eller gurglande och leenden, inte enbart söker anknytningspersonens respons utan även har för avsikt att frambringa affektspeglade reaktioner hos sina anknytningspersoner. Wennerberg konstaterar att dessa affektspeglade reaktioner även har (enligt Gergely och Watson 1996) en långtgående inverkan på spädbarnets framtida förståelse av det egna känslolivet. Wennerberg hävdar till

och med att spädbarnet för att alla kunna lära känna sina egna känslor, så kallad introspektion, måste få uppleva att de egna emotionerna blir speglade genom omvårdnadspersonen. (Wennerberg 2010, 108-113).

2.1.4 Affektspeglning och affektreglering

Med affektspeglning avses, enligt Susan Hart, den mimik och de handlingar, kroppsspråk, ansiktsuttryck, vokaliseringar och ljud som vårdgivaren gör och uttrycker för att visa sin empatiska förståelse och sin inlevelse i spädbarnets känsloliv och affektuttryck. (Hart 2008, 92-98). Vårdgivarens gensvar på spädbarnets affektuttryck, menar Hart, får en direkt och central betydelse för hur väl spädbarnets affektregleringsförmåga utvecklas. Spädbarnets känsloregleringsfärdigheter utvecklas nämligen just genom anknytningspersonens affektspeglning. (Hart 2008, 92-98). Tor Wennerberg påpekar även att föräldrar speglar sina spädbarns affekter spontant och instinktivt och att det för utvecklingen av spädbarnets affektregleringsförmåga är ytterst viktigt att föräldrarnas affektspeglning är kongruent, med andra ord att föräldrarna speglar spädbarnets affekter rätt. (Wennerberg 2010, 82, 108-113).

Affektregleringen kan därtill, enligt Hart, ses som ett förstadium till mentalisering. Hart tillägger att det i enlighet med Peter Fonagys mentaliseringsteori, finns två olika nivåer av affektreglering. Den första nivån inbegriper affektreglering på basal nivå och innebär att spädbarnet behöver få stöd från sina föräldrar eller andra omvårdnadspersoner för att kunna reglera och modulera sina känslor och affekter. (Hart & Schwartz 2013, 247-248). Hart förklarar ytterligare att spädbarnet endast kan utveckla affektregleringsförmågan genom yttre stimulans och behöver följaktligen, för att alla kunna utveckla denna förmåga, uppleva hur det känns att bli omhuldad, lugnad och balanserad av yttre tröst. (Hart 2009, 181). Det är även därför som det kan anses förödande för spädbarnets anknytning och utveckling att spädbarnet lämnas utan stöd och hjälp för affektreglering. Tor Wennerberg hänvisar till forskaren Karlen Lyons-Ruth då han påstår att det värsta ett spädbarn kan uppleva är att av sina omvårdnadspersoner lämnas ensam i ett oreglerat känslotillstånd. (Wennerberg 2010, 42).

Spädbarnets affektreglering utvecklas och formas utifrån spädbarnets och föräldrarnas affektreglerande och affektmodulerande interaktion. Kay Karlsson menar (enligt Schore

2003) att den främsta utvecklingen av affektregleringen sker på basis av den interaktion som äger rum då spädbarnet uttrycker och upplever negativa affekter, såsom rädsla eller obehag. Då spädbarnet exempelvis skriker, menar Karlsson (enligt Schore), att föräldrarna reagerar på spädbarnets skrik och gör försök att på olika sätt lugna och trösta spädbarnet samt att genom denna tröst åtgärda obehaget. Föräldrarnas empatiska och lyhörda agerande, sensitiva tillvägagångssätt och lugnande beteenden lämnar avtryck i spädbarnets hjärna och det är dessa avtryck som sedan formar spädbarnets känsloregleringsförmåga. Med andra ord överförs föräldrarnas lugnande och tröstande handlingssätt till spädbarnet. Denna överföring skapar sedan den affektregleringsfunktion som i ett senare skede kommer att fungera som spädbarnets autonoma emotionsreglering. (Karlsson 2012, 30).

Den andra nivån, som Peter Fonagy beskriver inbegriper affektreglering på en mera avancerad nivå och innebär att barnet internaliserat föräldrarnas affektreglerande handlingar och kan således reflektera över sina känslor och känslotillstånd samt reglera sina affekter med hjälp av den inre arbetsmodellen som består av just dessa mentala representationer av affektreglerande och affektmodulerande föräldrar. (Hart & Schwartz 2013, 247-248).

2.1.5 Bindning och omvårdnadssystem

Med begreppet *bindning* avses mammans emotionella band till spädbarnet. Broberg et.al förklarar att Mary Ainsworth utgick i tiderna från Marshall Klaus och John Kennells mamma-spädbarn forskning, då hon föreslog att begreppet bindning skulle användas som ett förklarande begrepp för att beskriva mammans relation till spädbarnet. Ainsworth (enligt Klaus & Kennel 1976) menar att bindning existerar hos mamman på ett ungefärligt motsvarande sätt som anknytningsbeteendet existerar hos spädbarnet. (Broberg et.al 2006, 208-210). Skillnaden mellan bindning och anknytning är dock den att spädbarnet har ett behov av omvårdnad, omsorg och skydd som spädbarnet, genom sitt anknytningsbeteende, signalerar till mamman. Medan mamman genom sin emotionella bindning till spädbarnet svarar på spädbarnets signaler, individuella behov och anknytningsbeteende och erbjuder det skydd och den trygghet, omvårdnad, värme och kärlek som spädbarnet behöver. (Broberg et.al 2006, 208-210). Broberg et.al menar även att mammans bindning och omvårdnadssystem ska (enligt Bowlby 1956) ses som ett genetiskt och förprogrammerat schema, som fungerar som en respons, för att uttryckligen kunna svara på och bemöta spädbarnets behov av omsorg, tröst, skydd och trygghet. (Broberg et.al 2006, 57).

2.2 Lyhördhet och sensitivitet

Mary Ainsworth etablerade i tiderna termen *maternal sensitivity* som till svenska översatts till termerna *lyhördhet* och *sensitivitet* för att beskriva den omvårdnad, respons och samspel som förekommer i relationer där spädbarnet utvecklar en trygg anknytning. (Ainsworth 1969, 1-15; Broberg et.al 2006, 215-216). Utöver terminologin utarbetade Mary Ainsworth även ett klassifikationssystem eller en skala vid namn *Ainsworth Maternal Sensitivity Scales* (AMSS) för forskningsändamål berörande lyhördhet och sensitivitet samt bedömningen av nivå på dessa. (Ainsworth 1969, 1-15).

Vad som skiljer begreppen *lyhördhet* och *sensitivitet* åt verkar det enligt min förståelse ändå råda en del skilda uppfattningar om. Begreppen används ibland synonymt med varandra samt går till viss del in i varandra och det är inte, enligt min mening, helt lätt att skilja dem åt.

2.2.1 Lyhördhetens dimensioner

Susan Hart ser på lyhördhet och sensitivitet som en förmåga som gör mamman beredd och kapabel att ta emot spädbarnets starka affektuttryck, såsom hyperaktiv protest och förtvivlan. Hart förklarar närmare att lyhördhet eller sensitivitet inbegriper mammans förmåga att reglera sin egen affekt i stressande eller påfrestande interaktionssituationer samtidigt som mamman hjälper och stöder spädbarnet att modulera sin negativa affekt samt att växla från den negativa affekten till ett återskapande av positiv affekt. Hart menar vidare att nyckeln till denna förmåga ligger i mammans medvetna uppmärksamhet på de egna känslotillstånden, med andra ord att mamman medvetet och aktivt tänker på att reglera det egna affekttillståndet. (Hart & Schwartz 2010, 184-190).

Broberg et.al menar att begreppet lyhördhet, såsom Mary Ainsworth beskrev det, omfattar fyra olika dimensioner. Ainsworth ansåg med andra ord att begreppet lyhördhet inte enbart avser en mammas förmåga att tolka spädbarnets signaler och behov på ett adekvat sätt, samt att agera på dessa signaler på ett lämpligt sätt, utan att begreppet har en betydligt mer mångfacetterad innebörd än så. (Broberg et.al 2006, 215-216). Broberg et.al förklarar att Ainsworth med forskarkolleger beskrev lyhördhet i första hand som mammans förmåga att tolka sitt barns signaler utifrån en specifik situation, ett specifikt sammanhang, samt att utifrån det sammanhanget förstå och avgöra vad som blir bäst för barnet. Ainsworth ansåg

också att lyhördhet inbegriper förmågan att läsa av och anpassa sig efter spädbarnet samt att avläsa hur mycket tröst spädbarnet behöver och att även svara på spädbarnets önskan och kommunikation på rätt sätt. Bjuder spädbarnet exempelvis in mamman till lek, ger mamman spädbarnet ett skojfriskt gensvar och vill spädbarnet enbart ha mammans sällskap svarar mamman på spädbarnets sociala inbjudan genom att delta i social interaktion med spädbarnet. (Broberg et.al 2006, 215).

Den andra dimensionen, förklarar Broberg et.al att Ainsworth ansåg, inkluderar mammans accepterande eller bortstötande hållning gentemot spädbarnet samt mammans förmåga att balansera dessa tankar och känslor så att det hos spädbarnet ändå införlivas en känsla och en upplevelse av att bli accepterad, älskad och omtyckt. (Broberg et.al 2006, 215).

Broberg et.al förklarar att Ainsworth ansåg att den tredje dimensionen av lyhördhet inbegrep såväl mammans respektfulla hållning gentemot spädbarnets vilja och önskningar som mammans följsamhet, samarbets- och vägledningsförmåga i samspelet med spädbarnet. Ainsworth ansåg att en mamma som i hög grad styr och kontrollerar spädbarnet och dess omgivning och aktivitet inte, vare sig respekterar spädbarnets integritet eller är tillräckligt lyhörd inför spädbarnets signaler, behov, önskan och vilja. (Broberg et.al 2006, 215).

Den fjärde dimensionen innefattar mammans känslomässiga, psykiska och fysiska närvaro, engagemang och tillgänglighet i spädbarnets varande. Motsatsen till denna dimension av lyhördhet är en mamma som ignorerar dessa aspekter eller ignorerar en aspekt, exempelvis en mamma som är fysiskt närvarande i stunden men inte psykiskt eller känslomässigt närvarande. (Broberg et.al 2006, 215-216).

2.2.2 Sensitivitet

Begreppet *sensitivitet* eller känslighet som används som en beskrivande term inom anknytningsteorin, definieras och återges på olika sätt av olika forskare. Broberg et.al menar att sensitivitet (enligt George & Solomon 1996; 1999) innefattar hela begreppet lyhördhet samtidigt som begreppet sensitivitet avser en förälders realistiska syn på sig själv som förälder samt en realistisk, lösningsfokuserad och flexibel inställning till spädbarnets behov och omvårdnad. (Broberg et.al 2006, 218).

Marja Kivijärvis definiering av begreppet sensitivitet är däremot avsevärt mera ingående och detaljerad än den ovannämnda och jag kommer därmed enbart att i stora drag sammanfatta den. I Kivijärvis beskrivning hänvisar hon bland annat till sin egen forskning där hon (enligt Ainsworth m.fl 1978; Emde 1980, 1985; Clark 1985; Clark, Paulson & Conlin 1993; Gibbs & Teti 1990; Vygotsky 1978) definierar sensitivitet som sju egenskaper. I sin definiering av dessa sju egenskaper har Kivijärvi även tillämpat (enligt Clark 1985) skalan Parent-Child Early Relational Assessment Scale. (Kivijärvi 2003, 253-254).

De sju egenskaperna, såsom Marja Kivijärvi beskriver dem, består av mammas engagemang och intresse i spädbarnet och dess välbefinnande, hennes goda och beskyddande omvårdnad, mammas förnöjdhet och njutning i samspelet med spädbarnet samt mammas acceptans av spädbarnet och mammas accepterande hållning gentemot spädbarnet i utforskande situationer. Sensitivitet innebär också, enligt Kivijärvi, ett för spädbarnet åldersadekvat agerande samt en allmänt positiv attityd gentemot spädbarnet. (Kivijärvi 2003, 253-254). Kivijärvi anser även att en sensitiv mamma alltid är så att säga steget före spädbarnet i olika interaktionssituationer samt kan sätta lämpliga gränser både för sig själv och spädbarnet. En sensitiv mamma ser även, enligt Kivijärvi, spädbarnet som en enskild individ med egna inre mentala tillstånd, skilda från hennes. Den sensitiva mamman ställer inte heller för höga krav på spädbarnet utan förstår vad som är lämpligt med tanke på spädbarnets förutsättningar, utveckling och ålder. (Kivijärvi 2003, 253-254). I Kivijärvis tolkning av begreppet sensitivitet ingår även mammas emotionella tillgänglighet och hennes förmåga att trösta och lugna spädbarnet samt att tolka spädbarnets känslotillstånd, signaler och behov rätt och att prompt agera på spädbarnets känslotillstånd, signaler och behov, om situationen det kräver. (Kivijärvi 2003, 253-254).

En forskningsstudie av Yvonne Bohr, Diane Putnick, Yookyung Lee och Marc Bornstein påvisar att forskningen kring sensitivitet borde utökas för att begreppet eller termen ska kunna harmonieras, då det i denna stund råder olika uppfattningar kring vad begreppet egentligen inbegriper. Forskarna fann att i 148 olika studier hade olika forskarteam tillämpat ett flertal etablerade skalor såsom exempelvis *Ainsworth Maternal Sensitivity Scale* (AMSS) som 49 procent tillämpat samt *Maternal Behavior Q Sort* (MBQS) som 27,5 procent tillämpat och *NCAFS Feeding Scale* (NCAFS) som nio procent tillämpat för att utvärdera och definiera spädbarnsmammors sensitivitet. Tillämpningen av dessa skalor kräver formell skolning samt certifiering (Bohr, Putnick, Lee & Bornstein 2018, 3-4) och skolade forskare utgick från dessa då de fann att sensitivitet i enlighet med dessa skalor inbegriper alla fyra

dimensioner av lyhördhet enligt Mary Ainsworths skala samt även mammors verbala kommunikation och verbala uttryck, med andra ord det verbala samspelet, som inbegriper mammors direkta kommunikation till spädbarnet och berömmande ord. Utöver detta fann även forskarna att sensitivitet inbegriper mammans förmåga att tolka spädbarnets signaler och att reagera adekvat på spädbarnets negativa affektuttryck samt att trösta spädbarnet och även att förmedla en positiv atmosfär och en positiv känsla runt spädbarnet samt att skapa förutsättningar för spädbarnets lärande. (Bohr, Putnick, Lee & Bornstein 2018, 7-8)

Forskarna hänvisar också till tidigare forskningsresultat (enligt Bornstein, 2012; Ekmekci et al., 2016; Emmen, Malda, Mesman, Ekmekci, & van IJzendoorn, 2012; Kelley & Tseng, 1992) då de påpekar att *sensitivitet* inte uppfattas, uttrycks eller definieras på samma sätt i alla kulturer, vilket även får som följd att synen på sensitiv omvårdnad kan variera. (Bohr, Putnick, Lee & Bornstein 2018, 12)

2.2.3 Sinne-för-sinne

Sinne-för-sinne eller, som den ursprungliga termen lyder, *maternal mind-mindedness* är ett begrepp inom det anknytningsteoretiska forskningsområdet som beskriver mammors förmåga att hålla sitt spädbarns sinne och inre tillstånd i åtanke då hon vårdar samt kommunicerar och interagerar med sitt spädbarn. Det engelska uttrycket *maternal mind-mindedness* har översatts till svenska och förslagsvis fått benämningen *sinne-för-sinne*. (Meins, et.al. 2001, 637-648; Broberg et.al. 2006, 225-226; Karlsson 2012, 95-96). *Sinne-för-sinne* är därmed den benämning jag använder i examensarbetet.

Elisabeth Meins är den forskare som tillsammans med sina forskarkolleger främst etablerat och utvecklat begreppet *sinne-för-sinne*. Meins har utgått från Mary Ainsworths forskning och undersökningar som berör lyhördhet och sensitivitet, *maternal sensitivity*, Meins har analyserat det forskningsmaterial som Ainsworth producerat och på basen av Ainsworths forskningsmaterial och forskningsresultat samt utifrån Meins egna undersökningar, kunnat vidareutveckla begreppet lyhördhet. Det engelska begreppet *maternal mind-mindedness* kan tolkas som ett självständigt begrepp inom det internationella forskningsområdet *maternal sensitivity*. (Meins, et.al. 2001, 637-648; Broberg et.al. 2006, 225-226; Karlsson 2012, 95-96).

I sin forskning har Meins fokuserat på att undersöka vad som sker i samspelet mellan spädbarn och mamma då mamman interagerar och kommunicerar med sitt spädbarn. Genom dessa undersökningar har Meins kunnat påvisa att det finns ett samband mellan spädbarnets anknytningsbeteende och mammans förmåga att på ett adekvat sätt verbalt interagera med spädbarnet samt reflektera och kommunicera kring det som spädbarnet uttrycker. Meins hävdar att det är mammans förmåga att förstå sitt eget barn och att reflektera kring barnets sinnevärld samt mammans förmåga att empatiskt kommunicera och interagera med sitt spädbarn, på ett för spädbarnet adekvat sätt som utgör begreppet sinne-för-sinne. Meins har även med stöd av sina egna forskningsresultat kunnat hävda att mammor som i sin interaktion medvetet utgår från barnets sinnevärld och på ett empatiskt och aktivt sätt reflekterar kring det som spädbarnet uttrycker och sedan utifrån detta gör försök att tolka spädbarnets uttryck och signaler på ett empatiskt och korrekt sätt samt återger det spädbarnet uttrycker i en verbal korrekt form, är de mammor som hos spädbarnet skapar ett optimalt anknytningsbeteende och god anknytningskvalitet. (Meins, et.al. 2001, 637-648; Broberg et.al. 2006, 225-226; Karlsson 2012, 95-96).

För att undersöka denna form av mamma-spädbarn interaktion, utarbetade Elisabeth Meins och hennes forskarkolleger en manual vid namn *Mind-mindedness coding manual, Version 2.2*. Manualen används för att koda och undersöka den interaktion och kommunikation som försiggår mellan mamma och spädbarn. Meins samt andra forskare har i sina studier av sinne-för-sinne utgått från denna manual samt i sina undersökningar utgått från strukturerade intervjusituationer och strukturerade observationsstudier. (Meins, et.al. 2001, 637-648; Meins & Fernyhough, 2015).

I de strukturerade intervjuerna bad forskarna mamman att muntligt beskriva sitt spädbarn och i de strukturerade observationsstudierna bad forskarna mamman att interagera eller leka med sitt spädbarn. Forskarna analyserade sedan den interaktion och den kommunikation som pågick mellan mamman och spädbarnet. Forskarna iakttog och videofilmade även interaktionen och särskild vikt sattes då vid ordval, kommunikation, intoning och tonläge. Forskarna analyserade också samtliga kommentarer, ord och meningar, som mamman uttryckte i interaktionen med spädbarnet. (Meins, et.al. 2001, 637-648; Meins & Fernyhough, 2015).

Meins och hennes forskningskolleger lade stor vikt vid just mammornas tolknings- och verbaliseringsförmåga, med andra ord mammornas förmåga att lämpligen kommentera det

som deras spädbarn tänkte, önskade, uttryckte och ville i en viss stund. Meins forskningsfokus kring anknytningskvalitet kan därmed påstås bygga på just de analyser av *appropriate mind-related comments* som olika mammor yttrat under strukturerade intervjusituationer och strukturerade observationsstudier där mammorna fått beskriva sitt spädbarn, hens tankar, sinnevärld, signaler och behov. (Meins, et.al. 2001, 637-648; Broberg et.al. 2006, 225-226; Karlsson 2012, 95-96).

2.3 Emotionell tillgänglighet

Med termen *Emotional Availability* (EA) avses, enligt Zeynep Biringen, ett teori- och forskningsbaserat samt system- och skalbaserat kunskapsområde som tillämpas internationellt inom exempelvis anknytnings-, interaktions- och relationsforskning för att undersöka och bedöma föräldra-barn relationer och vårdgivar-barn relationer i en interaktionskontext samt för att undersöka och bedöma andra former av barn-vuxen relationer i olika interaktionskontexter, som exempelvis relationer mellan daghemspersonal och barn eller förskolepersonal och barn. (Biringen et.al 2014, 115).

Emotional Availability (EA) är även ett registrerat varumärke med en internetbaserad hemsida vid namn International Center for Excellence in Emotional Availability (EA) ®. (Biringen, u.å.). I avsaknad av ett etablerat svenskt forskningsuttryck eller benämning för termen emotional availability (EA) har jag valt att översätta den engelska termen till svenska och använder i rubriksättningen samt i detta examensarbete därmed uttrycket *emotionell tillgänglighet* som en svensk motsvarighet till ovannämnda engelska term.

Termen emotionell tillgänglighet, har enligt Biringen et.al ursprungligen utvecklats från bland annat John Bowlbys anknytningsteori och Mary Ainsworths term *maternal sensitivity* samt även influerats av psykodynamisk teori, transaktionsteori, känsloteori och systemteori och kan i dagens läge tolkas som ett betydligt mera vidgat perspektiv på begreppet sensitivitet. (Biringen et.al 2014, 115-116). Biringen et.al menar att benämningen emotionell tillgänglighet har existerat redan en längre tid inom det anknytningsteoretiska forskningsområdet. Bland annat har begreppet (enligt Mahler, Pine och Bergman 1975) använts i anknytningskontext för att beskriva spädbarnsmammors stödande närvaro och uppmuntrande attityd gentemot spädbarnet då spädbarnet utforskar omgivningen. Biringen et.al påstår vidare (enligt Mahler, Pine och Bergman 1975) att termen emotionell tillgänglighet även använts mera specifikt för att beskriva den hälsosamma mamma-

spädbarn relationen som både stärker spädbarnets autonoma och nyfikna utforskande och också samtidigt fungerar som en trygg hamn där spädbarnet får sina fysiska, psykiska och emotionella behov tillfredsställda. (Biringen et.al 2014, 115). Termen emotionell tillgänglighet, anser Biringen et.al, att även åsyftar (enligt Emde 1980;1983; 2000; 80) föräldrarnas emotionellt receptiva närvaro. Vilket med andra ord uttryckt kan beskrivas som föräldrars mottaglighet för sitt spädbarns olika behov och önskningar samt affektuttryck. Såväl positiva som negativa affekter. (Biringen et.al 2014, 115).

Saunders, Biringen, Benton, Closson, Herndon och Prosser menar att spädbarnets sunda emotionella utveckling baserar sig på och kan direkt relateras till anknytningspersonens respons. Anknytningspersonens respons och emotionella tillgänglighet kan, enligt forskarna, sägas fungera som grundval för spädbarnets optimala utveckling samt för formandet av en emotionellt sund mamma-spädbarn interaktion och relation. Inom forskningsområdet betonas därmed ett flertal emotions- och interaktionsrelaterade faktorer som kan anses centrala med tanke på spädbarnets utveckling och anknytning. (Saunders, Biringen, Benton, Closson, Herndon & Prosser 2017, 12-15). Ingen förälder är dock perfekt, förklarar Biringen och poängterar att föräldraskapet är en process fylld av försök och misstag och att föräldrarnas emotionella tillgänglighet och förståelse av barnets emotionella behov handlar mera om föräldrarnas förmåga att reparera de feltolkningar och misstag som sker i interaktionen med barnet, än att föräldern fungerar felfritt. (Biringen 2009, 53).

Biringen menar därutöver att barnet eftersträvar ett ömsesidigt utbyte av emotionell feedback. Barnets känslomässiga respons och återkoppling till föräldern är lika betydelsefull för både barnet och föräldern, menar Biringen, som föräldrarnas uppbyggande respons är för barnet. Relationen ses som dyadisk och inbegriper därmed även relationella kvalitetsaspekter och emotions- och interaktionsrelaterade faktorer som utgår från barnet, dess känslor, mottaglighet samt agerande gentemot föräldern. (Biringen et.al 2014, 115). Den relationella kvaliteten undersöks sålunda utgående från den affektiva och receptiva kvalité som uppvisas i det dyadiska samspelet mellan förälder och barn. (Saunders, Kraus, Barone & Biringen 2015, 1-4).

2.3.1 Föräldra- och barn dimensioner

Zeynep Biringen har tillsammans med sina forskarkolleger utvecklat och fördjupat synen på föräldra-barn samt vårdgivar-barn relationer och den interaktion som förekommer i dessa

relationer. Genom deras forskning och etablerandet av termen emotionell tillgänglighet har en djupare förståelse kring anknytning och dess emotionella kvalitetsaspekter samt emotions- och interaktionsrelaterade faktorer kunnat frambringas. De relationella kvalitetsaspekterna och emotions- och interaktionsrelaterade faktorerna kallar Biringen et.al för *dimensioner* och Biringen delar in dessa dimensioner i fyra föräldra- eller vårdgivardimensioner och två barndimensioner. De fyra föräldradimensionerna består av *adult sensitivity*, *adult structuring*, *adult nonintrusiveness* och *adult nonhostility*. De två barndimensionerna är *child responsiveness* och *child involvement*. (Biringen 2009, 9-54; Biringen et.al 2014, 117-118; Saunders, Biringen, Benton, Closson, Herndon & Prosser 2017, 13-16).

Den första dimensionen *adult sensitivity* avser mammans eller förälderns eller annan omvårdnadspersons *sensitivitet* och förmåga att tolka spädbarnets emotionella signaler på rätt sätt samt att agera på dessa signaler på ett för spädbarnet adekvat sätt. Även förälderns förmåga att konstruktivt lösa konflikter samt förälderns accepterande hållning, tåmning och flexibilitet tillsammans med förälderns interaktionsförmåga i form av affektuttryck, kroppsspråk, ansiktsuttryck och verbala uttryck gentemot spädbarnet är kvalitetsaspekter som bedöms. (Biringen 2009, 9-54; Biringen et.al 2014, 117; Saunders, Biringen, Benton, Closson, Herndon & Prosser 2017, 13-16).

Den andra dimensionen *adult structuring* inbegriper bland annat förälderns förmåga att skapa *struktur* i barnets vardag samt förälderns förmåga att vägleda spädbarnet och *strukturera* spädbarnets varande, aktiviteter och lek och att agera följsamt i interaktionen med spädbarnet. Utöver dessa aspekter inbegriper denna dimension även förälderns förmåga att sätta lämpliga gränser för barnet och att ge barnet tillåtelse att utforska omgivningen samt att göra barnet delaktigt genom att stöda barnet i mera krävande situationer. (Biringen 2009, 9-54; Biringen et.al 2014, 118; Saunders, Biringen, Benton, Closson, Herndon & Prosser 2017, 13-16).

Den tredje dimensionen *adult nonintrusiveness* syftar på ett *icke-inkräktande* beteende och kan beskrivas som förälderns förmåga att inte inkräkta i barnets lek eller i andra aktiviteter på ett styrande eller dominerande sätt. En överbeskyddande, överstimulerande, styrande eller påträngande förälder som inte tillåter spädbarnet autonomi bedöms i enlighet med skalan som inkräktande och anses inte tillräckligt sensitiv för att kunna bedömas som emotionellt

tillgänglig. (Biringen 2009, 9-54; Biringen et.al 2014, 118; Saunders, Biringen, Benton, Closson, Herndon & Prosser 2017, 13-16).

Den fjärde dimensionen *adult nonhostility* åsyftar en fredlig och *icke-fientlig* förälder samt en fredlig och *icke-fientlig* omgivning. Biringen et.al delar in denna dimension i två delar, öppen fientlighet och dold fientlighet. Med öppen fientlighet avser Biringen et.al ett fientligt kroppsspråk eller ett aggressivt tonläge eller en situation där föräldern exempelvis ropar i spädbarnets närvaro. Med dold fientlighet menas mera subtila former av fientlighet som kan ta sig uttryck i form av menande blickar, otålighet eller att föräldern höjer på rösten eller suckar. (Biringen 2009, 9-54; Biringen et.al 2014, 118; Saunders, Biringen, Benton, Closson, Herndon & Prosser 2017, 13-16).

Även olika former av öppen fientlighet eller dold fientlighet som av föräldern riktas gentemot någon annan i spädbarnets omgivning, än gentemot spädbarnet själv, anses av Biringen et.al (enligt Cummings 1987) som ett fientligt beteende och utgör ur ett anknytningsperspektiv ett icke optimalt föräldrabetende. (Biringen et.al 2014, 118). Föräldrarnas emotionella tillgänglighet, menar Biringen et.al, utgörs av ett föräldrabetende som är fritt från alla former av dold eller öppen fientlighet. (Biringen 2009, 9-54; Biringen et.al 2014, 118; Saunders, Biringen, Benton, Closson, Herndon & Prosser 2017, 13-16).

De två barndimensionerna är *child responsiveness* och *child involvement*. Den första barndimensionen *child responsiveness* omfattar barnets respons gentemot föräldern. Det vill säga barnets mottaglighet för föräldrarnas kontaktförsök och kommunikation samt barnets nöjdhet, villighet och engagemang i interaktionen. Den andra barndimensionen *child involvement* inbegriper barnets vilja att uppmärksamma och involvera föräldern i barnets varande och aktiviteter, exempelvis barnets lek samt antalet gånger barnet, utan att överge leken, visar, frågar eller berättar för föräldern vad som händer i leken. (Biringen 2009, 9-54; Biringen et.al 2014, 118; Saunders, Biringen, Benton, Closson, Herndon & Prosser 2017, 13-16).

2.3.2 Bedömningsskala

Zeynep Biringen har, för forskningsändamål, utarbetat en bedömningsskala vid namn *Emotional Availability (EA) Scales*. *Emotional Availability (EA) Scales* är en multidimensionell skala som tillämpas i internationella forskningssammanhang för att

undersöka olika kvalitetsaspekter i vårdgivar-barn relationer samt för att bedöma den emotionella kvaliteten i dessa relationer. Bedömningsskalan lämpar sig bland annat för bedömning av vardagliga interaktionssituationer såsom matning, lek och nattning. (Biringen et.al 2014, 115-119; Saunders, Biringen, Benton, Closson, Herndon & Prosser 2017, 13-16). För att tillämpa *Emotional Availability (EA) Scales* krävs dock certifierad skolning samt certifiering. Detta för att ämnes- och forskningsområdet ska förbli sammanhängande och trovärdigt och baserat på spetskompetens. (Biringen u.å.).

Förälderns emotionella tillgänglighet bedöms utifrån ovannämnda dimensioner och mäts med hjälp av Emotional Availability (EA) skalan. Emotional Availability (EA) skalan beaktar såväl förälderns känslor samt beteende mot spädbarnet som spädbarnets känslor och agerande gentemot föräldern. Detta innebär att förälderns emotionella tillgänglighet mäts både utifrån hur föräldern själv agerar i olika situationer samt utifrån hur barnet agerar gentemot föräldern i dessa situationer (Saunders, Kraus, Barone & Biringen 2015, 1-4).

Emotional Availability (EA) skalan har i forskningssammanhang främst tillämpats i syfte att utröna föräldrars emotionella tillgänglighet i relationen till sina barn. Skalan kan dock även tillämpas för andra forskningsändamål såsom exempelvis att utforska emotionell tillgänglighet bland daghemspersonal eller förskolelärare. (Biringen et.al 2014, 115).

2.4 Mentalisering

Peter Fonagy är den teoretiker som etablerat och utvecklat mentaliseringsteorin. Mentaliseringsteorin kan påstås ha sitt ursprung i Bowlbys anknytningssteori och har, enligt Wennerberg, mycket gemensamt med de anknytningssteoretiska tankegångarna fastän den samtidigt skiljer sig från just dessa teoretiska tankegångar, genom sin orientering mot de inre mentala tillstånden och den inre mentala föreställningsvärlden. (Wennerberg 2013, 71-72).

Inom det anknytnings- och mentaliseringsteoretiska forskningsområdet anser forskarna att spädbarn till föräldrar med god mentaliseringsförmåga skapar en trygg anknytning, tryggt anknytningsbeteende och ett tryggt anknytningsmönster. Det är enligt Peter Fonagy samt andra forskare och sakkunniga, förälderns goda förmåga att förstå och relatera till spädbarnet och spädbarnets perspektiv samt förälderns förmåga att reflektera kring sig själv samt reflektera kring sitt spädbarn, dess behov, avsikter, beteende och önskningar och att i enlighet med dessa behov, avsikter, beteenden och önskningar agera lyhört, sensitivt,

följsamt, lämpligt och adekvat, som tros skapa den trygga anknytningen. (Fonagy, Steele, Steele, Moran & Higgitt 1991, 201-216; Karlsson 2012, 95-96).

Andra sakkunniga menar att termen mentalisering innebär, i en föräldra-spädbarn kontext, en förälders medvetenhet om och förståelse av egna inre mentala tillstånd såsom tankar, avsikter, känslor och önskningar samt föräldrarnas medvetenhet om och förståelse av spädbarnets mentala tillstånd och hur dessa tillstånd kan komma att påverka spädbarnets beteende. Den mentaliserande föräldern upplever att spädbarnet har ett eget sinne och egna tankar och tillskriver en mening till spädbarnets beteende och tankevärld samt anstränger sig för att förstå och tolka spädbarnets inre mentala värld och beteende samtidigt som föräldern ser sig själv och sitt eget beteende från ett utifrån-perspektiv och därmed förstår hur de egna tankarna och det egna beteendet kan påverka spädbarnet. (Karlsson 2012, 87-97; Kalland 2014, 26-38; Pajulo & Pyykkönen 2011, 71-94).

Tor Wennerberg poängterar dock att mentaliseringsförmågan tidvis kan brista hos alla föräldrar, vilket gör att föräldrar kan missförstå spädbarnets beteende samt bakomliggande orsaker till beteendet eller missförstå spädbarnets önskningar, avsikter, mentala värld och behov. Dessa missförstånd, menar Wennerberg, att föräldrarna kan rätta till genom ”*återkommande reparationer*” (Wennerberg 2013, 82) vilka i sin tur upprätthåller spädbarnets trygga anknytning. (Wennerberg 2013, 82).

Mirjam Kalland menar att en god mentaliseringsförmåga också inbegriper föräldrarnas förmåga att stå ut med ovisshet. Ett spädbarn kan inte med ord ännu uttrycka sin vilja, sin önskan eller sitt behov, vilket gör att föräldern kan försöka att tolka spädbarnets signaler, men inte med säkerhet veta vad som pågår i spädbarnets sinne eller veta med säkerhet vad som är spädbarnets önskan. Till viss del måste föräldern med andra ord kunna leva med ovisshet eller ett så kallat icke-vetande. (Kalland 2014, 31)

Marjukka Pajulo och Nina Pyykkönen samt Saara Salo och Antti Kauppi förklarar därtill att det som karaktäriserar en mentaliserande förälder är att föräldern på ett öppet och nyfiskt sätt kan reflektera över och verbalt beskriva egna upplevelser, känslor, beteenden och mentala tillstånd samt kan reflektera över och verbalt beskriva spädbarnets känslor, beteenden, mentala tillstånd och upplevelser, som skilda från de egna. (Pajulo & Pyykkönen 2014, 145; Salo & Kauppi 2014, 84-88).

Marjukka Pajulo hävdar också att mammors mentaliseringsförmåga kan bedömas redan i graviditetsskedet utifrån mammans föreställningar om graviditeten, föräldraskapet och livet med ett nyfött spädbarn. En mamma som uttrycker mycket negativitet angående någon av ovannämnda aspekter eller motsatsen, en mamma som overridealiserar någon av dessa aspekter visar, enligt Pajulo, tecken på svag mentaliseringsförmåga. (Pajulo 2004, 2547; Pajulo 2017, 24-25).

Marjukka Pajulo, Saara Salo och Nina Pyykkönen menar vidare att en förälder med god mentaliseringsförmåga även kan skapa och upprätthålla en sund intern familjekommunikation samt reglera och modulera sina egna negativa affektillstånd i stressande situationer samt lugna sig själv. (Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015, 1051). Saara Salo och Antti Kauppi menar att en förälder med god mentaliseringsförmåga kan, samtidigt som denna reglerar sina känslor, även uttrycka de egna känslotillstånden på ett lämpligt och kontrollerat sätt. Salo och Kauppi hävdar att förmågan att reflektera kring samt uttrycka känslor på ett reglerat och kontrollerat sätt, inverkar positivt på föräldra-barn interaktionen då föräldern på detta sätt kan klargöra sina egna känslor och upplevelser för andra familjemedlemmar. Vilket i sin tur ökar familjemedlemmarnas förståelse för den partens känslor. (Salo & Kauppi 2014, 84-88). Susan Hart och Rikke Schwartz hävdar ytterligare (enligt Fonagy) att en förälder med god mentaliseringsförmåga både reflekterar över sin egen föreställningsvärld och sina egna handlingar på ett medkännande sätt samt utgående från ett moraliskt medkänsloperspektiv samt samtalar också med sina barn, om olika mentala tillstånd såsom känslor och avsikter, på ett reflekterande sätt. (Hart & Schwartz 2010, 265-266).

Anne Viinikka, Johanna Sourander och Eeva Oksanen påtalar att mentalisering och mentaliserande föräldraskap kräver övning. Forskarna nämner att ett stort antal föräldrar som deltagit i familjegrupsverksamheten *Föräldraskapet främst* och där genomgått mentaliseringsövningar i en ledd föräldra-barngrupp, har i efterhand påpekat att de inte skulle ha ett lika reflektivt och mentaliserande förhållningssätt om de inte skulle ha medverkat i familjegrupsverksamheten. (Viinikka, Sourander & Oksanen 2014, 121-141) Förmågan att mentalisera och reflektera ska förstås som en ständig utvecklingsprocess. Som en förmåga som kan förbättras genom hela livet. (Kalland & Von Koskull 2014, 161).

2.4.1 Bedömningsinstrument

Det engelska uttrycket *parental reflective functioning* som på svenska översatts till *föräldrars reflektiva förmåga* har i detta sammanhang samma betydelse som termen mentalisering. Forskaren Arietta Slade har tillsammans med en grupp forskarkolleger utarbetat två för forskningsändamål anpassade semistrukturerade kliniska intervjuer vid namn *Parent development interview* (PDI) och *Pregnancy interview* (PI) för att undersöka föräldrars och mammors reflektiva förmåga. (Pajulo & Pyykkönen 2014, 146-147).

2.4.2 Implicit mentalisering

Tor Wennerberg förklarar att mentalisering sker oavbrutet och konstant på två olika plan, ett icke-medvetet plan och ett medvetet plan. Den implicita mentaliseringen avser mentalisering på ett omedvetet eller icke-medvetet plan. Till den implicita mentaliseringen hör tankar, känslor, fantasier och impulser samt sådana beteenden och förhållningssätt som individen eller föräldern inte avsiktligt eller medvetet reflekterar över och som kan beskrivas som automatiska och icke-medvetna. Wennerberg hävdar även att mentalisering i alla dess former sker för det mesta på implicit nivå. (Wennerberg 2013, 87-88). Forskarna Lois Choi-Kain och John Gunderson menar ytterligare (enligt Allen) att den implicita mentaliseringen även inbegriper olika former av turtagande kommunikation och samspel som utspelar sig i vardagliga och spontana samtal mellan individer. Forskarna menar (enligt Allen) att individer omedvetet och instinktivt, under samtal, håller den andra individens sinne i det egna sinnet och förutser när den andra individen vill ge en respons. (Choi-Kain & Gunderson 2008, 1128).

Mirjam Kalland menar att mentaliseringsteorins huvudfokus under lång tid varit den verbala reflektiva uttrycksförmågan och förklarar vidare att på senare tid har även den kroppsliga uttrycksförmågan betonats i en vidare bemärkelse. Kalland hävdar (enligt Shai & Belsky 2011) att även föräldrarnas kroppsspråk, *Parental Embodied Mentalizing* (PEM) ska ses som en del av den implicita mentaliseringen och att föräldrarnas mentaliseringsförmåga inte enbart uttrycks genom den kognitiva förmågan och den reflektiva verbala förmågan utan också spontant genom kroppen. Kalland påpekar att föräldrarnas kroppsliga implicita mentalisering märks i hur föräldern fysiskt bemöter, håller och tar emot spädbarnet samt dess behov. (Kalland 2014, 33-34).

2.4.3 Explicit mentalisering

Den explicita mentaliseringen beskriver Tor Wennerberg som en reflekterande, aktiv och medveten samt avsiktlig tankeprocess som inbegriper det medvetna och det verbaliserade. Mentalisering på explicit nivå innebär att individen eller föräldern är fullt medveten om sitt mentala reflekterande samt inre mentala tillstånd och kan verbalt formulera och beskriva sina tankar, upplevelser, önskningar, avsikter, och känslor. (Wennerberg 2013, 87-88)

2.4.4 Realistiska och markerade känslouttryck

Susan Hart och Rikke Schwartz förklarar att det inom mentaliseringsteorin förekommer två skilda begrepp. Dessa begrepp är *realistiska känslouttryck* och *markerade känslouttryck*. Hart menar att spädbarnet upplever såväl föräldrarnas realistiska känslouttryck som markerade känslouttryck. Då föräldern visar ett realistiskt känslouttryck handlar det om att föräldern visar föräldrarnas egen upplevda känsla, som exempelvis ilska eller oro till spädbarnet. Medan det markerade känslouttrycket handlar om ett *speglat känslouttryck*, där föräldern speglar spädbarnets känsloupplevelse. Känslan som då speglas genom föräldrarnas ansiktsuttryck är då inte föräldrarnas egen känsla, utan spädbarnets. (Hart & Schwartz 2010, 242-243).

För att spädbarnets negativa känslotillstånd inte ska stegras och för att spädbarnet ska kunna lära sig att reglera sina affekter är det centralt, enligt Tor Wennerberg, att föräldern uttrycker ett *speglat känslouttryck* eller en *markerad spegling* av barnets affektuttryck, vilket innebär att föräldern genom ansiktsuttryck, kroppshållning och röstläge uttrycker empatisk förståelse och speglad inlevelse i det spädbarnet uttrycker, känner och upplever. Genom den markerade speglingen kan föräldern på ett aningen tillgjort sätt markera till barnet att det är barnets känsla som speglas i föräldrarnas ansiktsuttryck, kroppsspråk och tonläge och inte föräldrarnas egna känslor. Spädbarnet och även äldre barn måste få uppleva att föräldern på ett medkännande och speglande sätt kan hantera spädbarnets negativa affekter utan att föräldern själv uppgår i negativ affekt och exempelvis blir irriterad eller arg och uttrycker sin egen irritation eller ilska som en respons på spädbarnets negativa känslouttryck. (Wennerberg 2013, 82).

2.5 Neuroaffektiv teori

Tor Wennerberg hänvisar till Allan Schore, R.D Laing och Antonio Damasio då han påstår att det ur ett neurobiologiskt perspektiv är främst spädbarnets anknytningsperson samt anknytningspersonens förmåga att stöda spädbarnet i affektreglering som ska ses som de faktorer som formar spädbarnets hjärna och spädbarnets själv utifrån en relationell kontext. (Wennerberg 2010, 83). Wennerberg menar vidare att de neurala nätverk och neurala kretsar som bland annat affektregleringsförmågan skapas utifrån, formas just genom den interaktion som spädbarnet upplever i sin relation till anknytningspersonen. (Wennerberg 2010, 84).

Tor Wennerberg utgår från Allan Schores *heuristiska affektregleringsteori*, då Wennerberg (enligt Schore) förklarar att den vuxna individens förmåga att reglera olika känslotillstånd, både positiva och negativa, baserar sig på det affektregleringsmönster som skapats redan i tidig ålder genom anknytningsrelationen. Det är bland annat anknytningspersonens förmåga att ge tröst till spädbarnet som anses viktig, i en neurobiologisk mening, för formandet av affektregleringsförmågan. Detta då de kortikala strukturerna i spädbarnets hjärna, som just inbegriper affektreglering, inte existerar i färdig form från födseln utan formas utifrån spädbarnets erfarenheter av omvårdnad och interaktion. Således är villkoret för att spädbarnet ska kunna utveckla en god affektregleringsförmåga, anknytningspersonens trösthörsförmåga samt anknytningspersonens känsloreglerings- och känslomoduleringsförmåga. (Wennerberg 2010, 85). Utöver trösthörsförmågan anses även den känslomässiga kommunikationen, i form av gester, blickar, ansiktsuttryck, röstmelodi och tonläge, som viktig och tros ha en avgörande roll för utvecklandet av spädbarnets affektregleringsförmåga och spädbarnets anknytningsmönster. (Wennerberg 2010, 88). Den trygga anknytningen menar Wennerberg (enligt Schore) att således skapas utifrån föräldrarnas förmåga att reglera och modulera spädbarnets affekttillstånd samt genom föräldrarnas aktiva samspel och reparerande av de missförstånd som sker i samspelet. I spädbarnets hjärna, i den högra hjärnhalvan, formas det efter hand så att säga *erfarenhetsbaserade implicita minnen* av just dessa modulerande, reglerande och reparerande omvårdnads- och interaktionserfarenheter. Vilket i sin tur är de centrala faktorer som skapar spädbarnets trygga arbetsmodell. (Wennerberg 2010, 89-90).

Inom det neuroaffektiva utvecklingspsykologiska forskningsområdet har sakkunnigexperter och författare såsom Susan Hart börjat att intressera sig för anknytningsfrågan bland annat

utifrån Allan Schores perspektiv. Susan Hart kombinerar den kunskap som redan finns inom det utvecklingspsykologiska forskningsområdet med den neurofysiologiska kunskapen, som på senare tid kunnat framtas inom hjärn- och spädbarnsforskningen. (Hart 2008, 9-15). Hart har intresserat sig för bland annat Allan Schores forskning som beskriver spädbarnens utveckling ur ett neuroaffektivt perspektiv och som, redan kortfattat nämnts, kunnat påvisa att spädbarnets hjärna utvecklas genom fysisk-, social-, verbal- och känslomässig stimulans och att utvecklingen är samspels- och interaktions relaterad samt erfarenhetsberoende. (Hart 2009, 15-48). Susan Hart förklarar ingående på vilket sätt olika delar av hjärnan både styr och aktiveras av samspel och hur anknytningspersonens agerande samt spädbarnets anknytningsbeteende, anknytningsstil och optimala utveckling kan förstås ur ett neuroaffektivt perspektiv. (Hart 2008, 7-318). Jag kommer att i detta kapitel ta upp en del av dessa viktiga aspekter i anknytning till omvårdnad och interaktion.

2.5.1 Spegelneuroner

Susan Hart menar (enligt Ekman 2003 och Cozolino 2000) att mammors förmåga att känna av sitt spädbarn, med andra ord att använda empatisk intoning för att förnimma sitt spädbarns känslotillstånd och känslöstämning baserar sig på *spegling* och mer specifikt på spegelneuronernas kopplingsförmåga, vilket enligt forskarna kan förstås som en intuitiv och reflexmässig förmåga som möjliggör *spegling* av bland annat mentala tillstånd och känslotillstånd. Mammans spegelneuroner förbinds eller kopplas med spädbarnets och mamman kan därmed tona in och känna av det som spädbarnet känner och uttrycker. Med andra ord, för att tydliggöra denna neuroaffektiva aspekt, hävdar forskarna att det är kopplingsförmågan som gör att mamman kan tona in och känna av spädbarnets känsloläge. (Hart 2008, 95).

Forskarna Giacomo Rizzolatti och Laila Craighero anser även att det är spegelneuronsystemet och aktiveringen av spegelneuroner som gör imitation möjlig. Med tanke på att människan, från det att hon är nyfödd, använder imitation för att lära och utvecklas kan spegelneuronernas funktion därmed anses som ytterst viktig för spädbarnets kognitiva, emotionella och sociala utveckling. Forskarna hävdar också att spegelneuronsystemet fungerar som grundval för ett flertal andra ändamål än att enbart imitera eller känslomässigt tona in eller känna av en annan individ. Bland annat förmågan

att kommunicera och gestikulera samt att lära sig språk, tror forskarna att har sin grund i spegelneuronsystemet. (Rizzolatti & Craighero 2007, 169-187).

Forskarna har kunnat konstatera att spegelneuroner aktiveras främst genom visuella stimuli, speciellt under aktiviteter som inbegriper hand och mun-rörelser. (Rizzolatti & Craighero 2007, 169-187). Spiegelneuroner tros utöver det ovannämnda, även medverka i den intuitiva förståelsen av andra människors intentioner. För att tydliggöra denna åsikt, förklarar Susan Hart att ett spädbarn som ser sin förälder tappa ett skräp, som föräldern initialt tänkt kasta i en näratill stående skräptunna, kan självmant plocka upp skräpet och kasta det i skräptunnan fastän spädbarnet inte sett föräldern föra handen till skräptunnan och kasta skräpet. Spädbarnet förstår intuitivt, genom spegelneuroner, förälderns intentioner och kan använda sig av denna intuitiva förståelse för att lära och interagera. (Hart 2008, 95-96).

2.5.2 Intoning och affektreglering

Inom det neurovetenskapliga forskningsområdet anser forskarna att spädbarn föds med en neurobiologisk och neurofysiologisk funktion som möjliggör synkrona samspel samt synkroniseringen av spädbarnets och mammans nervsystem. Denna funktion baserar sig på spädbarnets medfödda preferens för synkronicitet och synkrona samspel. (Hart 2008, 87-88). Enligt Susan Hart är det de så kallade oscillatorerna, *svängningsneuroner*, samt de cirkadianska cellerna som stöder och möjliggör det synkrona samspelet samt synkroniseringen av spädbarnets och mammans nervsystem. (Hart 2008, 87-88). Oscillatorerna tros medverka i ett flertal synkrona processer som berör såväl spädbarnets motorik som spädbarnets dygnsrytm, perception samt sensationer. Medan de cirkadianska cellerna tros medverka i processer som styr den biologiska rytmen, spädbarnets endogena klocka. (Hart 2008, 87-88). Oscillatorer och cirkadianska celler hör också till de processer och de funktioner som gör att spädbarnet på ett omedvetet plan anpassar sig efter omgivningen och att spädbarnet omedvetet anpassar sig efter omvårdnadspersonen. Dessa omedvetna processer benämns som resonanssystem och resonansmönster. (Hart 2008, 87-88).

Susan Hart menar (enligt DeCasper och Carstens 1980) att en förutsägbar rytm är ytterst viktig för spädbarnets normala utveckling av affektreglerande förmågor. Då spädbarnet tillsammans med sin vårdgivare ingår i ett synkroniserat, förutsägbart, repetitivt och sunt

samspel, skapas det hos spädbarnet ett interaktionsmönster som direkt baserar sig på spädbarnets erfarenheter av stabilitet, rytm och förutsägbarhet. Inom den neuroaffektiva vetenskapen tror forskarna att spädbarnet just genom dessa former av känslomässigt synkroniserade samspel erfar *neural reglering*. (Hart 2008, 92). Hart hävdar (enligt Stern 1984, 2000) att känslomässigt synkroniserade samspel sker på basis av en dyadisk intoning där såväl vårdgivaren som spädbarnet tonar in och känner av den andra och därmed uppnår ett delat affekttillstånd. (Hart 2008, 97). Då spädbarnet och anknytningspersonen interagerar synkroniserat, anpassar de sig och formar de sig efter varandra. Dessa erfarenheter leder i sin tur till att spädbarnet skapar inre trygga förväntningar av sin vårdgivare och dennas reaktioner, omvårdnad och agerande. Genom vårdgivarens respons på spädbarnets signaler samt genom spädbarnets svar på vårdgivarens agerande, skapas det ett förväntningsbaserat mönster i spädbarnets hjärna. (Hart 2008, 92).

Förmågan till affektintoning och affektreglering, menar Susan Hart, kan ur ett neuroaffektivt perspektiv ses som ett självorganiserande system som formas och utvecklas inom ramen av det genetiska arvet och den sociala och emotionella omvårdnadsmiljön. Med andra ord, menar Hart, att uppväxtmiljön aktiverar den potential som färdigt ligger vilande i spädbarnets nervsystem. (Hart 2008, 92-98). Vid varje enskilt tillfälle där spädbarnet interagerar med sin vårdgivare, bearbetas interaktionen i spädbarnets hjärna och forskarna har kunnat konstatera att anknytningsmönster uppstår och formas genom upprepad interaktion. Olika former av upprepningar i samspelet mellan vårdgivare och spädbarn gör att anknytningssystemet, dess självorganisering och stabilisering, befästs på basis av spädbarnets interaktionserfarenheter. Får spädbarnet erfara en positiv och omsorgsfull interaktion samt ett känslomässigt samstämt samspel skapas det på basen av dessa upplevelser, neurala aktivitetsmönster betingade med positiv affekt och känslor av tillit och trygghet. (Hart 2008, 90-98).

Susan Hart och Rikke Schwartz menar (enligt Schore) att det är genom social och emotionell interaktion samt genom affektintoning som emotioner kan överföras från vårdgivare till spädbarn och vice versa. Hart och Schwartz förklarar vidare att vårdgivaren måste behålla lugnet för att kunna trösta och lugna ett gråtande spädbarn samt känna och uttrycka glädje om vårdgivaren ska kunna väcka glädje hos spädbarnet. (Hart & Schwartz 2010, 186). Med hjälp av känslointoningen kan både anknytningspersonen och spädbarnet tona in eller så att säga känna av varandras känslöstämningar och anpassa sig efter varandra. Det är genom

dessa erfarenheter av emotionellt synkroniserade samspel samt genom vårdgivarens emotionsöverföring som spädbarnet efter hand kan lära sig att reglera och modulera sina egna känslor. (Hart & Schwartz 2010,186).

2.5.3 Interaktion och nervsystemets utveckling

Hart och Schwartz hävdar (enligt Schore) att spädbarnets nervsystem bildas och utvecklas som ett resultat av vårdgivar-spädbarn interaktionen och det emotionella samspel och intoningsprocess som sker mellan omvårdnadsperson och spädbarn under interaktionsförloppet. (Hart & Schwartz 2010, 182-184). Spädbarnets nervsystem formas och byggs upp på basen av interaktionserfarenheter. Då spädbarnet bearbetar dessa erfarenheter leder det till att det i spädbarnets hjärna successivt skapas olika och nya neurala mönster. (Hart 2008, 90-91).

Hart förklarar till exempel att det i situationer där spädbarnet och vårdgivaren interagerar med varandra genom att le, formas ett mönster baserat på denna neurala aktivitet. Sammaledes formas ett annat neuralt aktivitetsmönster vid tillfällen där känslorna är intensivare som exempelvis då både spädbarnet och vårdgivaren brister ut i skratt. (Hart 2008, 90-91). I interaktionssituationer där interaktionshandlingar för det första upprepas regelbundet och för det andra väcker intensiva emotioner hos spädbarnet, skapas lättaktiverade och stabila mönster. (Hart 2008, 90-91).

De tidiga erfarenheterna av stimulans, interaktion och omsorg är därmed ytterst viktiga. Hart framhåller dock (enligt Damasio 2001) att nervkretsarna till viss del även är mottagliga för förändringar i ett senare skede av utvecklingen och att nervkretsarna i hjärnan kan (enligt Siegel 1999) förändras genom positiv och uppbyggande social interaktion under barnets hela uppväxttid. (Hart 2008, 74-75). Hart menar vidare att det är hjärnans plasticitet som möjliggör denna förändringspotential. (Hart 2008, 64).

3. Interaktionens betydelse för spädbarnets anknytning och utveckling

I det här kapitlet redogör jag först för den *interaktionistiska teorin* samt för andra aspekter och faktorer som berör samspel och interaktion mellan mamma och spädbarn och hur dessa

former av samspel och interaktionsrelaterade aspekter och faktorer tros inverka på spädbarnets anknytning, anknytningsbeteende och utveckling. Kapitlet har utöver den kortfattade beskrivningen av den interaktionistiska teorin i avsnittet *3.1 Interaktionistisk teori* inte någon specifik teoretisk förankring och de synpunkter och den bedömningsgrund som presenteras i avsnitt *3.2 Interaktionens inverkan på anknytning och utveckling* samt dess underrubriker baserar sig på olika forskningsresultat samt sakkunnigas kännedom om området.

3.1 Interaktionistisk teori

Det interaktionistiska synsättet utgår från en syn på individen och barnet som beroende av interaktion och samspel för att kunna utvecklas. En del representanter för den interaktionistiska teorin hävdar att individens viktigaste uppgift är att tolka och förstå olika relationer och de samspel som förekommer i dessa relationer. (Hwang & Nilsson 1996, 49-50)

Georg Herbert Mead menade att spädbarn och små barn främst utvecklas genom samspelet med föräldrar och andra barn. Mead ansåg att spädbarnet utvecklar sin syn på sig själv utgående från interaktionen med föräldrarna. Föräldrarnas upplevelse av spädbarnet förmedlas till spädbarnet via interaktionen och införlivas som en del av spädbarnets självuppfattning. Mead menade vidare att spädbarnet måste få uppleva att föräldrarna ser på spädbarnet med positivitet för att spädbarnet ska kunna utveckla en positiv självuppfattning. (Hwang & Nilsson 1996, 49-50).

3.2 Interaktionens inverkan på anknytning och utveckling

Tor Wennerberg hävdar att det är den relationsbaserade psykosociala och emotionella livsmiljön som redan under spädbarnstiden är den viktigaste miljön med tanke på spädbarnets utveckling och inte den fysiska livsmiljön. (Wennerberg 2013, 75). Det är speciellt det sociala, verbala, affektreglerande och trygghetsskapande samspelet som dagligen utspelar sig mellan mamma och spädbarn eller förälder och spädbarn i spädbarnets livsmiljö som har visat sig fylla en viktig funktion för spädbarnets utveckling och trygga anknytning. (Karlsson 2012, 17-121).

Det finns även ett flertal undersökningar som relaterar till faktorer såsom temperament, lek, babyspråk, protokonversation, amning och nattvakande i anknytning till omvårdnad och samspel och som jag presenterar i detta avsnitts underrubriker, som har kunnat påvisa att förälderns aktiva omvårdnad av spädbarnet samt förälderns aktiva deltagande i interaktion har en direkt och avgörande inverkan på spädbarnets anknytning, anknytningsbeteende och optimala utveckling. I enlighet med dessa undersökningar och sakkunnigåsikter, som i detta kapitelns underrubriker presenteras, kan det enligt min mening hävdas att en majoritet av spädbarnsmammorna deltar i dessa former av interaktion på ett spontant och okonstlat sätt och stöder således omedvetet sitt spädbarn i dess naturliga lärande samt i utvecklandet av sociala, verbala, kommunikativa och känsloreglerande färdigheter samt i utvecklingen av ett tryggt själv. Dessa faktorer samt dessa naturligt förekommande former av omvårdnad och samspel är därmed, enligt mig, viktiga att beakta i en interaktionskontext och därmed har jag valt att presentera dem i detta avsnitts underrubriker.

3.2.1 Spädbarnets temperament

Margareta Berg Brodén hävdar att alla spädbarn uppvisar olikheter i temperament och att alla spädbarn föds med olika personlighetsdrag samt förutsättningar att hantera sin levnadsmiljö. Berg Brodén menar även att omgivningen hanterar och bemöter olika spädbarn på olika sätt, just på grundval av spädbarnens temperament, personlighet och egenskaper. (Berg Brodén 1989, 83).

Temperamentsskillnader kan ta sig uttryck på ett flertal olika sätt. En del spädbarn uttrycker kraftig och långvarig negativ affekt eller kan förbli i kraftfulla och negativa affekttillstånd då deras behov inte är tillfredsställda, som exempelvis skrik vid hunger. Andra spädbarn kan, fastän de är hungriga, vänta en längre stund utan att råka i affekt. (Berg Brodén 1989, 84).

Berg Brodén anser ytterligare (enligt Korner 1971, 1973) att spädbarn uppvisar olikheter i bland annat sugbehov och mun-handkoordination samt olikheter i spontan gråt, förmåga att ta emot tröst och även olikheter i förmåga att kunna slappna av i anknytningspersonens famn, så kallat *moulding behavior*. Vilka alla kan relateras till spädbarnets temperament. (Berg Brodén 1989, 84).

Marja Kivijärvi anser i sin tur att det går att dela in spädbarn (enligt Thomas & Chess 1977) i fyra olika kategorier beroende på vilket temperament de uppvisar. Dessa fyra kategorier är lättskötta spädbarn, svårskötta spädbarn, långsamma eller ”*slow-to-warm-up*” och en blandgrupp. (Kivijärvi 2003, 256)

Andra temperamentsrelaterade skillnader eller faktorer är, enligt Berg Brodén, spädbarnets tålmod (Berg Brodén 1989, 84) och enligt Susan Hart spädbarnets tendens att imitera sin vårdgivare. En del spädbarn imiterar vårdgivaren uttrycksfullt och länge, förklarar Hart, medan en del spädbarn inte imiterar sin vårdgivare lika intensivt. (Hart 2008, 97).

Berg Brodén menar även att det existerar andra former av temperamentsrelaterade faktorer som är värda att beakta, såsom vakenhetsduration och lugn. Dessa anses viktiga att ta i beaktande då de båda kan påverka samspelet mellan mamma och spädbarn. Ett lugnt spädbarn som är vaket under längre stunder, möjliggör en intensivare kontakt och längre interaktionstid mellan mamma och spädbarn vilket gör att båda parter ges tid att lära känna varandra. (Berg Brodén 1989, 84).

Broberg et.al poängterar att det inom det anknytningssteoretiska forskningsområdet, trots forskningsintresse, ännu råder delade meningar kring spädbarnets temperament och temperamentets inverkan på anknytningsutvecklingen. (Broberg 2006, 284-292). Broberg hänvisar i detta sammanhang till både tidigare forskningsresultat som (enligt Stams, Juffer & IJzendoorn 2002) kunnat påvisa att det inte föreligger något direkt samband mellan spädbarnets temperament och anknytning samt till andra existerande undersökningar och undersökningsresultat inom forskningsområdet temperament och anknytning, som tyder på det motsatta och därmed ger en lite annan bild av temperamentets betydelse för spädbarnets anknytningsutveckling. (Broberg 2006, 289). Broberg et.al hänvisar bland annat till Ann Frodis forskningsresultat (Frodi, Bridges & Shonk 1989) som kunnat påvisa att så kallade lättskötta spädbarn i större grad utvecklar en trygg anknytning till sina anknytningspersoner än spädbarn som upplevs eller uppfattas ha ett besvärligt temperament. Dessa spädbarn kunde forskarna konstatera att hade utvecklat en otrygg anknytning till sina anknytningspersoner. (Broberg 2006, 289). Broberg et.al konstaterar dock att denna skillnad i anknytningsutveckling hos spädbarnet har mer att göra med vårdgivarens reaktion och respons på spädbarnets signaler och affektuttryck än med temperamentet i sig. Broberg et.al menar vidare att spädbarnets temperament kan påverka vårdgivarens affektläge och att ett så

kallat besvärligt spädbarn kan väcka negativa känslor hos föräldern. Dessa negativa känslor, menar Broberg, kan i sin tur ta sig uttryck i vårdgivarens negativa respons gentemot spädbarnet och därigenom påverka omvårdnaden och omsorgen av spädbarnet på ett negativt sätt som sedan får som följd att även spädbarnets anknytningsutveckling påverkas negativt. (Broberg et.al 2006, 290).

Marja Schulman är inne på samma spår som Broberg et.al då hon påstår (enligt Miller et.al 1989) att en vårdgivare som har svårt att uthärda ett krävande spädbarns känslouttryck kan brista i sin lyhördhet och brista i sin förmåga att vårda spädbarnet samt härbärgera spädbarnets affekter på ett för spädbarnet konstruktivt sätt. (Schulman 2003, 75). Schulman hävdar i själva verket (enligt Miller et.al 1989) att det hos vårdgivaren krävs en tillräcklig mognad, flexibilitet, trygghet och stabilitet i den egna identiteten för att vårdgivaren ska kunna härbärgera de negativa och kraftiga känslouttryck som ett temperamentsfullt spädbarn tidvis kan uppvisa. (Schulman 2003, 75). Även Berg Brodén delar Brobergs et.al och Schulmans syn, nämligen den att spädbarnets individuella egenskaper och temperament kan inverka på den vård och den omsorg som spädbarnet mottar. (Berg Brodén 1989, 83). Berg Brodén exemplifierar sin ståndpunkt genom att påstå att ett spädbarn som spontant gråter mycket och som inte vill låta sig tröstas i anknytningspersonens famn kan, enligt Berg Brodén, väcka negativa affekter hos anknytningspersonen, som exempelvis känslor i form av osäkerhet och avvisning. (Berg Brodén 1989, 83-84). Berg Brodén menar också att spädbarnets förmåga att bearbeta sinnesintryck och stimuli inverkar på spädbarnets signaler och affektuttryck. Ett spädbarn som är otydligt i sina signaler och känslouttryck kan, enligt Berg Brodén, väcka mera osäkerhet hos sin anknytningsperson, som då kan uppleva spädbarnets otydliga signaler och affektuttryck som svåra att tolka och förstå. (Berg Brodén 1989, 84).

L. Alan Sroufe påstår i sin tur att forskningsresultaten kring temperamentets inverkan på anknytningsstil, är svaga. Sroufe hävdar till och med att spädbarnets temperament inte inverkar på spädbarnets anknytningsstil, detta då de flesta föräldrar, enligt Sroufe, anpassar sig efter sitt unika spädbarns temperament och affektuttryck och därmed agerar tillräckligt lyhört samt ger en tillräckligt sensitiv omvårdnad för att uppfylla spädbarnets behov av omsorg. En sådan form av omvårdnad, menar Sroufe, skapar en relationell tillit hos spädbarnet som i sin tur leder till att spädbarnet utvecklar en trygg anknytningsstil. (Sroufe 2000, 321-326).

Sroufe delar dock samtidigt samma uppfattning som ovannämnda sakkunniga, då han förklarar att spädbarnets temperament enbart kan inverka på spädbarnets anknytningsstil i en relationell kontext där vårdgivaren som reaktion på spädbarnets temperament uppvisar ett okänsligt vård- och omsorgsbeteende. Spädbarnet kan då, enligt Sroufe, till följd av denna form av negativa interaktion utveckla en otrygg anknytningsstil. (Sroufe 2000, 321-326).

Sammanfattningsvis kan det, enligt mig, konstateras att det för närvarande existerar olika uppfattningar bland forskare gällande temperamentets betydelse för anknytningsstil. Det finns forskare som hävdar att varje enskilt spädbarn föds med vissa temperamentsdrag och vissa speciella egenskaper som kan komma att inverka på den typ av omvårdnad som spädbarnet erhåller och även en del forskare som anser att spädbarnets temperament har både en indirekt inverkan på den anknytningsstil som spädbarnet utvecklar och en direkt påverkan på föräldrarnas omvårdnadsbeteende. Trots dessa uppfattningar och forskningsresultat finns det även forskare som hävdar att spädbarnets temperament inte kan ses som en avgörande faktor för anknytningsstil och istället hävdar att det snarare handlar om omvårdnadspersonens inre mognad och förmåga att anpassa sig efter det unika spädbarnets behov. Temperamentsfulla spädbarn som uttrycker stark negativ affekt, kan enligt denna uppfattning utveckla en trygg anknytning till sin anknytningsperson, om anknytningspersonen kan härbärgera spädbarnets affekter samt tona in, känna av och anpassa sig efter spädbarnet på ett tillräckligt sensitivt, lyhört och flexibelt sätt.

3.2.2 Känsломässig närvaro och lek

Kay Karlsson hänvisar till tidigare undersökningar då hon påtalar att det (enligt Aarts 2000; Hedenbro m.fl 2000) är föräldrarnas känsломässiga närvaro som är den mest betydelsefulla samspelsaspekten i en anknytnings- och interaktionskontext. Karlsson menar att det för spädbarnets optimala anknytningsutveckling behövs en förälder som på ett genomgripande sätt intresserar sig för att se saker ur spädbarnets perspektiv och som uppfattar spädbarnets behov, vilja och intresse samt ger en tidsenlig respons och visar spädbarnet att föräldern aktivt agerar på dess signaler. (Karlsson 2012, 121).

Kay Karlsson belyser även en annan viktig del av föräldra-spädbarn interaktionen, nämligen lekens betydelse. Karlsson hävdar att det hängivna och lekfulla samspelet som utspelar sig i

vardagen mellan anknytningsperson och spädbarn har en enorm inverkan på spädbarnets anknytningsutveckling och skapandet av en tillitsfull relation (Karlsson 2012, 17). Karlsson menar att en välfungerande föräldra-spädbarn relation och föräldra-spädbarn interaktion karaktäriseras av föräldrarnas hängivenhet till spädbarnet. Spädbarnet är den centrala frontfiguren i samspelet och finns i föräldrarnas tankar, till en början, oavbrutet. Föräldrarna anpassar sig efter spädbarnet och såväl föräldrarnas kroppsrörelser som röstläge och ansiktsuttryck förändras och mjuknar, detta för att inte oroa eller skrämma spädbarnet. Karlsson förklarar ytterligare att föräldrarna vill verka som medelpunkt för spädbarnet genom att hålla sig fysiskt nära spädbarnet samt genom att ideligen se på spädbarnet och kommunicera med spädbarnet på ett tydligt sätt, ansikte till ansikte på ett nära avstånd. (Karlsson 2012, 17-19).

Som Karlsson klargör, har leken en ytterst stimulerande effekt på spädbarnets neurologiska, fysiska, sociala och emotionella utveckling. Karlsson påstår att det är de vardagligt förekommande stunderna av intensiv, engagerad, samstämd och ömsesidig interaktionslek i form av spontana tittut-lekar eller andra former av ömsesidig lek, mellan spädbarn och anknytningsperson, som fungerar som möjliggörande och bidragande faktorer till spädbarnets trygga anknytning, positiva självuppfattning och adekvata affektreglering. (Karlsson 2012, 17-19). Utöver leken som en utvecklande faktor menar Broberg et.al att också den förälder som engagerar sig i samspel som berör inläring av kunskap och olika färdigheter, har en speciell roll i spädbarnets utvecklande av en trygg anknytning. (Broberg et.al 2006, 171).

3.2.3 Verbalt samspel och babyspråk

Susan Hart menar (enligt Neisser 1993) att det verbala samspelet, mellan mamma och spädbarn, har en betydelsefull och reglerande inverkan på spädbarnet. Hart förklarar vidare att en mammas lugna och avspända röst och tonläge har en lugnande effekt på spädbarnet och att rösten och tonläget på så vis kan bidra till en avslappnad interaktion. (Hart 2009, 29).

Begreppet *babyspråk* existerar i det svenska språket samt i svensk facklitteratur och har i dessa sammanhang samma betydelse och definiering som den vanligt förekommande engelska termen *baby talk* (BT). (Berg-Brodén 1989, 114) En annan term som förekommer i engelskspråkig forskning är begreppet *infant directed speech* (IDS). (Golinkoff, Deniz,

Soderstrom & Hirsh-Pasek 2015, 339-344; Saint-Georges et.al 2013; Singh, Morgan & Best 2002, 365-394; Cooper & Aslin 1990, 1584-1595). I avsaknad av ett välkänt och väletablerat svenskt forskningsuttryck eller benämning för termen *infant directed speech* (IDS) har jag valt att använda Kay Karlssons svenska uttryck *riktat tal till spädbarn* som en svensk motsvarighet till ovannämnda engelska term. (Karlsson 2012, 32).

Flertalet forskare anser att babyspråk eller riktat tal till spädbarn förekommer extensivt i flertalet kulturer och fungerar som en normal och naturlig interaktionsform mellan spädbarnsmammor och deras spädbarn. (Golinkoff, Deniz, Soderstrom & Hirsh-Pasek 2015, 339-344; Saint-Georges et.al 2013; Singh, Morgan & Best 2002, 365-394; Cooper & Aslin 1990, 1584-1595). Med benämningen babyspråk och riktat tal till spädbarn avses ett specifikt sätt att tala med spädbarn. Babyspråk eller riktat tal till spädbarn innebär ett begränsat ordförråd med kortare och tydligare uttalanden som uttrycks mera vokaliserat samt med en högre ton, ett högre tonläge och annorlunda tonfall, *prosodi*. I dagsläget existerar det också ett flertal undersökningar som kunnat påvisa att spädbarnsmammor uppvisar andra former av ansiktsuttryck samt talar till spädbarn på ett annat sätt än vad mammor gör om de talar till ett betydligt äldre barn eller till en vuxen person. (Golinkoff, Deniz, Soderstrom & Hirsh-Pasek 2015, 339-344; Saint-Georges et.al 2013; Singh, Morgan & Best 2002, 365-394; Cooper & Aslin 1990, 1584-1595).

Margareta Berg Brodén beskriver babyspråk i liknande termer som ovanstående forskare och förklarar ytterligare att babyspråket är (enligt Ferguson 1964) ett universellt språk som spädbarnsmammor använder då de kommunicerar med sina spädbarn. Berg Brodén hävdar till och med att babyspråket är en verbal och naturlig kommunikationsform som utlöses spontant i samspelet med spädbarnet. (Berg Brodén 1989, 115). Berg Brodén påpekar också att babyspråket skiljer sig från det normala vardagsspråket just genom sin förenkling samt genom sin uttrycksfullhet. Berg Brodén tydliggör även denna aspekt genom att förklara att mammor använder (enligt Brazeltorn 1982; Stern 1977) ett mera förenklat språk med kortare fraser och kortare meningsuppbyggnad samt med mera ljudglidningar, nonsensljud, högre ton och utdragna vokalljud samt med ett lägre tempo och en lägre ljudstyrka då de kommunicerar och interagerar med spädbarn. Berg Brodén anser därutöver att mammor använder babyspråk med avsikt att väcka och behålla spädbarnets intresse, uttrycka kärlek, lugna spädbarnet och leka. Berg Brodén konstaterar även att mammors och spädbarns babbler (Berg Brodén 1989, 115), präglas av ett lekfullt och lustbetonat sätt att tala och interagera.

Enligt Berg Brodén förbereder mamman, genom dessa sätt att samtala, spädbarnet att i framtiden ta del av socialt samspel och växelvis dialog. (Berg Brodén 1989, 114-115).

Ett flertal forskare och ett flertal forskningsresultat talar för att speciellt spädbarn i åldern fyra till nio månader föredrar babyspråk framöver normalt språkbruk och normalt tonläge. Forskarna hävdar även att spädbarnsmammor som talar till spädbarnet genom babyspråk samtidigt som de uttrycker positiv affekt genom ansiktsuttryck behåller spädbarnets alerta vakenhet, intresse och positiva affekt under en längre tidssekvens än vad de mammor gör som kommunicerar med sitt spädbarn med ett neutralt ansiktsuttryck samt med normal röst och normalt tonläge. (Golinkoff, Deniz, Soderstrom & Hirsh-Pasek 2015, 339-344; Saint-Georges et.al 2013; Singh, Morgan & Best 2002, 365-394; Cooper & Aslin 1990, 1584-1595).

Forskare inom forskningsområdet anser att det utifrån forskningsresultat kan hävdas att spädbarnets olika hjärnfunktioner stimuleras i högre grad av babyspråk och dessa former av tal och samspel än vad områden i hjärnan gör om spädbarnet inte får erfara denna form av interaktion. Bland annat språkutvecklingen och den sociala och emotionella interaktionsförmågan framhålls av dessa forskare som områden i spädbarnets hjärna som stimuleras positivt av babyspråk. (Golinkoff, Deniz, Soderstrom & Hirsh-Pasek 2015, 339-344).

Forskarna Roberta Golinkoff, Dilara Deniz, Melanie Soderstrom och Kathy Hirsh-Pasek menar även (enligt Fernald 1992) att spädbarnsmammor använder babyspråk för att trösta ett spädbarn på distans eller för att inge trygghet åt spädbarnet i sådana situationer där mamman befinner sig på ett fysiskt avstånd från spädbarnet. (Golinkoff, Deniz, Soderstrom & Hirsh-Pasek 2015, 339).

3.2.4 Protokonversation

Susan Hart menar (enligt Neisser 1993 och Stern 2004) att begreppet protokonversation kan enligt Mary Catherine Bateson, upphovsman till begreppet, förstås som ett tidigt stadium till socialt samspel och verbal kommunikation. (Hart 2009, 34-35). Förstadiumet till protokonversation kan ta sig olika uttryck. Spädbarnet öppnar och sluter sina händer samt rör och formar tungan samtidigt som spädbarnet upprätthåller ögonkontakt med föräldern.

Dessa rörelser kan enligt Susan Hart tolkas som övningar inför protokonversationer, såsom imitation och vokalisering, delar i en social dialog. (Hart 2009, 34-35).

Enligt Kay Karlsson inbegriper också protokonversationen samma form av prosodi som förekommer i tal riktat till spädbarn. (Karlsson 2012, 32). Enligt Susan Hart väcks såväl imitation som protokonversation till liv och framkallas av olika former av ömsesidig interaktion och ömsesidig dialog mellan spädbarn och omvårdnadsperson, i form av ögonkontakt, ansiktsuttryck, skratt, leenden, vokaliseringar och gester. (Hart 2009, 34-35). Hart menar vidare att protokonversationer (enligt Stern 1990; Rye 1997) utspelar sig främst under den tidiga spädbarnsåldern (Hart 2009, 85-86), från två till sex månaders ålder, före spädbarnet självmant kan uttrycka ord (Hart 2009, 34-35, 85-86) samt att protokonversationer (enligt Stern 1998) utvecklas och tar form på samma sätt som verbal dialog och turtagande kommunikation tar form mellan vuxna individer. (Hart 2009, 87). En förutsättning för att förstadiumet till protokonversation samt protokonversation ska kunna äga rum, är en lugn och avslappnad miljö och en stressfri föräldra-spädbarn interaktion. Om det förekommer distraktion, spänning, nervositet eller stress mellan spädbarn och omvårdnadsperson, kommer spädbarnet inte att kunna ägna sig åt dessa tidiga övningar inför protokonversation imitation eller socialt samspel. (Hart 2008, 97; Hart 2009, 34-35).

Tor Wennerberg förklarar denna aspekt mer ingående genom sin beskrivning av spädbarnets protokonversation, som han anser att kan likställas med ett i spädbarnet inneboende latent anknytningsbeteende. Wennerberg hävdar nämligen att spädbarnet inte enbart deltar i utan också initierar sociala samspel genom det latent anknytningsbeteendet, genom protokonversationen. Spädbarnets syfte med protokonversationen är, enligt Wennerberg, att åstadkomma emotionell och psykologisk närhet till anknytningspersonen. Det är de starkt affektladdade protokonversationerna, vilka Wennerberg förklarar att inbegriper ett samspel mellan spädbarn och omvårdnadsperson fyllt av gester, ansiktsuttryck och vokaliseringar, som spädbarnet behöver få erfara för att spädbarnet verkligen ska kunna känna att spädbarnet befinner sig i en trygg anknytningsrelation och att spädbarnet blir sett som den speciella individ spädbarnet är, med ett eget inre psykiskt liv och med egna inre önskningar och intentioner. (Wennerberg 2010, 100-101).

3.2.5 Amning

Olika forskningskonklusioner har gjorts beträffande amning och amningsduration samt amningens inverkan på spädbarnets utveckling och anknytningskvalité. Susan Hart nämner bland annat (enligt Schore) att amning ska ses både som en psykobiologisk stimulans samt som en bidragande faktor till ett emotionellt samspel som inbegriper en för spädbarnet känsloreglerande funktion. Med andra ord uttryckt menar Hart (enligt Schore) att amningen är en del av en känslomässig interaktion som hjälper spädbarnet att reglera olika affektuttryck såsom lugn, uppmärksamhet och oro. (Hart & Schwartz 2010, 183).

Philip Hwang och Björn Nilsson förklarar att diskussioner kring amning och flaskmatning främst, som ovan nämnts, berört spädbarnets anknytning och hur anknytningen påverkas av amning och eller flaskmatning. Hwang och Nilsson hävdar utgående från denna diskussion att spädbarnets anknytning inte korrelerar vare sig med amning eller flaskmatning, utan snarare med själva matningssituationen och hur den utformas. Hwang och Nilsson poängterar att det är spädbarnets psykologiska upplevelse som är av vikt och att spädbarnet under matningssituationen behöver få uppleva mammans eller omvårdnadspersonens accepterande hållning, tålamod och värme för att kunna utveckla en trygg anknytning. (Hwang & Nilsson 1996, 107).

Benjamin Gibbs, Renata Forste och Emily Lybbert menar ändå (enligt Smith, Ellwood, Roisman & Fraley 2008) att spädbarn som ammas åtnjuter mera emotionell omsorg än spädbarn som flaskmatas. (Gibbs, Forste & Lybbert 2018, 3). Forskarna påpekar att den emotionella omsorgen kan ha en betydelsefull inverkan på anknytningen och anknytningskvaliteten. Utöver detta forskningsresultat fann forskarna även att mammorna som ammade sina spädbarn även stimulerade sina barn, i en kognitiv bemärkelse, i högre grad än de andra mammorna som deltog i undersökningen. Forskarna fann också att ammande mammor läste mera för sina barn samt uttryckte en högre grad av moderlig värme och sensitivitet än övriga mammor som medverkade i studien. (Gibbs, Forste & Lybbert 2018, 3-8).

Gibbs, Forste och Lybbert har även funnit en korrelation mellan anknytningsbeteende och amningsduration. Forskarna menar att de genom sin forskning kunnat konstatera att amningsduration har en positiv, dock blygsam inverkan på spädbarnets

anknytningsbeteende. Ovannämnda forskare menar att de, genom sina forskningsresultat, kan hävda att spädbarn som ammas sex månader eller längre uppvisar ett något mera varmt och samarbetsvilligt anknytningsbeteende än spädbarn som ammas tre månader eller mindre. Forskarna påstår även att spädbarn som ammas sex månader eller längre är mindre krävande och mindre aggressiva i sitt anknytningsbeteende än de spädbarn som inte ammas under lika lång duration. (Gibbs, Forste & Lybbert 2018, 7-10).

Även andra forskare har funnit en korrelation mellan amning, amningsduration och lyhördhet. Forskarna Jennifer Weaver, Thomas Schofield och Lauren Papp utförde en longitudinell undersökning med avsikten att undersöka sambandet mellan amning, amningsduration och sensitivitet. Forskarna ville utforska om amningsbenägenhet och längre amningsduration korrelerar med lyhördhet på längre sikt, med andra ord huruvida mammor som ammar sina spädbarn under en längre tidsperiod även uppvisar ett mera sensitivt beteende gentemot barnen då barnen blivit äldre. På basen av denna undersökning och undersökningsresultatet, har Weaver, Schofield och Papp kunnat konstatera att de ammande mammorna som ingick i den longitudinella undersökningen även uppvisade en högre grad av sensitivitet gentemot sina ammade barn då dessa fyllt elva år. Undersökningsresultatet tyder därmed, enligt forskarna, på att amning och amningsduration har en positiv inverkan på mammors sensitivitet, och detta inte enbart under spädbarnstiden utan även långt därefter. (Weaver, Schofield & Papp 2018, 220-227).

Utifrån det ovannämnda kan det, enligt mig, hävdas att det verkar råda en del olika uppfattningar kring amningens betydelse. Det finns sakkunniga som anser att amning eller flaskmatning i sig inte korrelerar med spädbarnets trygga anknytning. Utan att den trygga anknytningen baserar sig på samspelet i matningssituationen och spädbarnets psykologiska upplevelse. Med detta sagt finns det dock även forskningsresultat som, enligt min förståelse, kan påstås påvisa att amning och speciellt amningsduration har en positiv inverkan på samspelet mellan mamma och spädbarn och att det sensitiva samspelet mellan mammor och spädbarn är högre vid amning. En längre period av amning verkar dessutom ha en stimulerande effekt på nivån av sensitivitet också beträffande framtida mamma-barn interaktion. Undersökningsresultatet indikerar även att ammande mammor uttrycker mera lyhördhet och värme gentemot sina spädbarn samt hyser mer emotionell omsorg om sina spädbarn än vad de mammor som inte ammar gör. Ett annat påstående som kan noteras är att undersökningsresultatet (Gibbs, Forste & Lybbert 2018) också antyder, att mammor som

ammor sina spädbarn stimulerar sina spädbarn i ett intellektuellt avseende mera än mammor som flaskmatar sina spädbarn. Såväl detta forskningsresultat som de ovannämnda är, enligt min mening, värda att nämnas då såväl den uppskattade nivån av lyhördhet och sensitivitet som den uppskattade nivån av kognitivt stimulerande aktivitet kan, som jag uppfattar det, tolkas som indikatorer på mammornas känslomässiga och psykiska resurser. Med andra ord uttryckt, mammornas kapacitet och ork att förbli emotionellt tillgängliga, mentalt närvarande och engagerade såväl i stunden som över tid.

3.2.6 Nattvakande

Det finns även en del andra intressanta aspekter, värda att nämnas och värda att beakta då det kommer till anknytningsteorin och spädbarnets utveckling av en trygg anknytning. Forskare har nämligen noterat och påpekat att det verkar finnas en del specifika faktorer som verkar ha betydelse för spädbarnets anknytning. Till dessa specifika faktorer hör bland annat omvårdnad nattetid, *nattvakande*. Broberg et.al hävdar att det finns tvärkulturell forskning som kunnat påvisa (enligt Barry & Paxton 1971; Morelli & Tronick 1991; Sagi, van IJendoorn, Aviezer, Donnell & Mayless 1994; Sagi m.fl 1995; van IJendoorn & Sagi 1999) att spädbarn som vårdas dagtid av andra omvårdnadspersoner än sina föräldrar, ändå skapar en trygg anknytning till sina föräldrar då föräldrarna sover tillsammans med spädbarnet samt är den part som såväl sköter och vakar över spädbarnet samt vakar med spädbarnet nattetid. Forskarna tror utifrån dessa forskningsresultat att omvårdnad och sovarrangemang nattetid kan ha en särskild betydelse för spädbarnets upplevelse av trygghet. (Broberg et.al 2006, 169-170).

4. Avgränsningar

Jag har valt att motivera de avgränsningar jag gjort i ett skilt kapitel då motiveringarna blev för omfattande för att ta med i första kapitlet, tillsammans med syftesbeskrivningen, där avgränsningar egentligen ska ingå.

Genom att rikta in mig på ett friskhetsperspektiv och utvecklingsperspektiv har jag valt att avgränsa både den teoretiska delen av examensarbetet samt den egna kvalitativa undersökningen till att enbart avhandla sådana aspekter, dimensioner och faktorer som kan anses beröra det konstruktiva och det sunda inom en relations- och interaktionskontext. Jag

har därmed valt att inte redogöra för några patologiska perspektiv eller teoretiska perspektiv som relaterar till mental ohälsa hos mammor och eller dysfunktionella mamma-spädbarn-relationer.

Utifrån ett friskhetsperspektiv har jag således valt att avgränsa den kvalitativa studien till att enbart omfatta flerbarnsmammor utan diagnos relaterad till mental ohälsa. Jag valde även att enbart rekrytera respondenter med minst fyra biologiska barn, detta för att kunna frambringa ett tillräckligt djup i flerbarnsmammornas upplevelser och erfarenheter av omvårdnad, samspel och interaktion med olika spädbarn samt upplevelser och erfarenheter kring sådana aspekter som berör skillnader, olikheter, förändringar och utveckling direkt relaterade till spädbarnen eller samspelet med spädbarnen.

Eftersom examensarbetet fokuserar på positiva samspelsaspekter såsom uttryckt lyhördhet och sensitivitet i omvårdnads- och interaktionssituationer, emotionell tillgänglighet och mentalisering samt olika aspekter av utvecklande och anknytningsstärkande mamma-spädbarn samspel och därmed utesluter olika former av patologiska och dysfunktionella perspektiv samt negativa, skadliga eller förtryckande samspel, existerar det inga nationella styrdokument eller någon nationell lagstiftning som i detalj skulle definiera eller reglera vad som avses med ett lyhört, sensitivt, emotionellt tillgängligt, mentaliserande, utvecklande och anknytningsstärkande samspel eller vad som exakt ska ingå i sådan interaktion. Vetskapen om lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentalisering samt andra former av utvecklande och anknytningsstärkande mamma-spädbarn interaktion utgår från teoretisk och forskningsgrundad kunskap och utgår således inte från styrdokument och lagstiftning som i övrigt är sedvanligt inom det sociala området och som många blivande socionomer i sina examensarbeten redogör för. Därmed vilar examensarbetet enbart på den teoretiska förståelse och kunskap som i dagens läge finns gällande dessa aspekter samt på forskning och forskningsresultat som publicerats inom forskningsområdet och på sakkunnigas kännedom. Tillsammans utgör de det kunskapsfundament som *definierar* vad som kan anses vara ett lyhört, sensitivt, emotionellt tillgängligt och mentaliserande förhållningssätt samt en utvecklande och anknytningsstärkande respons i en mamma-spädbarns interaktions- och relationskontext.

I forsknings- och undersökningssammanhang där lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentalisering undersöks, baseras bedömningen på olika

bedömningsinstrument och bedömningsskalor som normalt tillämpas inom respektive forskningsgren. Tillämpningen av dessa bedömningsskalor och bedömningsinstrument kräver i viss mån skolning och certifiering. Eftersom jag saknar denna skolning och certifiering och därmed inte är kvalificerad har jag inte tillgång till dessa skalor och tillämpar dem följaktligen inte i min egen kvalitativa studie.

5. Metod och tillvägagångssätt

I kapitlet redogör jag för både metodvalet, tillvägagångssätten och undersökningsupplägget. Jag redogör även för mitt val av respondenter samt för rekryteringen av dessa och också för etiska aspekter relaterade till forskning, materialinsamling, respondenter och resultatredovisning samt för den för-förståelse jag besitter till följd av teoretisk kännedom, utbildning och föräldraskap.

5.1 Kvalitativ metod

Kvalitativ metod lämpar sig för undersökningar där avsikten är att frambringa kunskap ur mänskliga upplevelser, beteenden, erfarenheter och handlingar. (Starrin & Svensson red. 1994, 56) Eftersom min avsikt är att frambringa kunskap ur flerbarnsmammors konkreta erfarenheter och upplevelser av spädbarnsomvårdnad och spädbarnsinteraktion samt att relatera denna kunskap till den kunskap som redan finns i form av etablerade teoretiska perspektiv samt till området tillhörande forskningsresultat och sakkunnigåsikter, kan valet av denna metod anses lämpligt.

I utarbetandet av den egna kvalitativa studien inspirerades jag av samtliga teoretiska perspektiv som framlagts i teoridelens andra och tredje kapitel. Jag inspirerades även av den forskning och de sakkunnig-åsikter som i teoridelens tredje kapitel presenterats. Jag har därmed inte utgått från någon enskild eller specifik teori, sakkunnigåsikt eller enskilt eller specifikt forskningsresultat. Jag har med andra ord, i planeringen samt i utarbetningen av denna egna studie, beaktat samtliga teoretiska perspektiv: lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentalisering samt samtliga sakkunnigåsikter och forskningsresultat och i planeringen och i utarbetningen av den här studien då utgått från hela kunskapsfundamentet.

I enlighet med Idar Magne Holme och Bernt Krohn Solvangs syn på forskningsprocessen besitter de flesta en för-förståelse kring det ämne, tema eller den företeelse man ämnar undersöka. Denna för-förståelse kan basera sig på utbildning, personliga erfarenheter, uppfattningar eller fördomar. Det är enligt Holme och Solvang omöjligt att frigöra sig från denna för-förståelse och för-förståelsen ingår följaktligen i de tolkningar som görs. (Holme & Solvang 1997, 92-98). Detta innebär att det är viktigt att beakta för-förståelsens subjektiva natur och att inte se sig själv som en objektiv och opåverkad tolkare av de aspekter som undersöks. Jag inser därmed att utbildningen och de egna erfarenheterna av föräldraskap kan komma att påverka mina tolkningar.

5.1.1 Kvalitativ intervju

Kvalitativa intervjuer lämpar sig särskilt väl för undersökningar där syftet är att framta en individs upplevelser, erfarenheter och reflektioner kring någon aspekt eller några aspekter samt utifrån ett visst sammanhang, utifrån en kontext. (Kvale & Brinkmann 2014, 119-124, 148-149). Därmed lämpar sig den kvalitativa intervjun som insamlingsmetod för min egen studie då avsikten är att frambringa information som berör respondentens erfarenheter, upplevelser och reflektioner i anknytning till en specifik kontext, den dyadiska relationen mellan mamman och spädbarnet.

Intervjumetoden som tillvägagångssätt och insamlingsmetod lämpar sig även väl för min studie som inbegriper flerbarnsmammans mentaliseringsförmåga, då den verbaliserade reflektiva förmågan kan ses som en del av mentaliseringsförmågan, och därmed hör till de specifika aspekter som intervjupersonen genom att delta i intervjun svarar på. (Pajulo & Pyykkönen 2014, 145; Salo & Kauppi 2014, 84-88; Pajulo 2004, 2547; Pajulo 2017, 24-25).

5.1.2 Intervjumanual och intervjufrågor

För forskningssyftet har jag utarbetat en *intervjumanual* för *semistrukturerad intervju*. Intervjumanualen har utarbetats i enlighet med anvisningar och jag har tillämpat intervjumanualen under respondentintervjuerna. Intervjumanualen inbegriper huvudfrågor och förslagsvisa uppföljningsfrågor. (Holme & Solvang 1997, 100-101) Intervjuns planerade längd var 50 minuter. Intervjumanualen och intervjufrågorna bygger på de

frågeställningar som jag presenterat i samband med syftesbeskrivningen. Jag har utarbetat dessa intervjufrågor i syfte att frambringa respondenternas upplevelser och erfarenheter av spädbarnsomvårdnad och spädbarnsinteraktion samt för att framkalla deras minnen i anknytning till denna omvårdnad och interaktion och även för att frammana respondentens reflektioner och reflekterande svar kring nämnda aspekter.

Intervjumanualen inbegriper 15 öppna huvudfrågor och tillhörande uppföljningsfrågor. Samtliga huvudfrågor ställdes under respektive intervju, medan uppföljningsfrågorna ställdes i varierande grad beroende på respondenternas svar, svarslängd och innehållet i deras svar. Uppföljningsfrågorna ställdes därmed inte enbart utifrån intervjumanualens förslag, utan även utgående från respondenternas svar och därmed varierade uppföljningsfrågorna respondenterna emellan, vilket är helt i enlighet med ett upplägg för kvalitativ intervju. (Holme & Solvang 1997, 100-101)

De konkreta huvudfrågorna som ställdes var i inledningsskedet födelseår och antalet födslar samt antalet barn. De efterföljande huvudfrågorna inbegrep flerbarnsmammans syn på familjebildning samt flerbarnsmammans tanke- och känslomässiga upplevelser och reflektioner kring graviditet och amning. Därefter följde huvudfrågor i direkt anknytning till flerbarnsmammans erfarenheter och upplevelser av omvårdnad och interaktion. Dessa huvudfrågor formulerades i överensstämmelse med ett normalt och vanligt språkbruk, relaterat till spädbarnsomvårdnad och spädbarnsinteraktion, och inbegrep inga svårförståeliga ord, begrepp eller termer. Syftet med huvudfrågorna var att frambringa reflekterande svar i anknytning till olika aspekter relaterade till respondenternas lyhördhet, sensitivitet, emotionella tillgänglighet och mentalisering samt hur dessa aspekter uttryckts, förändrats och utvecklats i det vardagliga samspelet och i den vardagliga omvårdnaden av spädbarnen. Betoningen låg på flerbarnsmammans upplevelser och erfarenheter av interaktion med olika spädbarn i en dyadisk kontext.

Huvudfrågorna inbegrep aspekter i anknytning till respondentens förståelse- och tolkningsförmåga, intoningsförmåga, följsamhet, lämpliga reaktioner och lämpligt agerande, flexibilitet, lösningsförmåga, affektreglering och affektspegling, respondentens fysiska-, psykiska- och emotionella närvaro och emotionella tillgänglighet samt det sociala, verbala och känslomässiga samspelet, respondentens upplevelser av påfrestande och krävande

situationer samt hantering av spädbarnets negativa affekter. Samtliga utgående från en anknytnings-, omvårdnads- och interaktionskontext samt utifrån ett förändrings- och utvecklingsperspektiv.

I mer detaljerad form kan intervjumanualen sägas inbegripa direkta intervjufrågor relaterade till familjebildning och graviditet, amning och matningssituation, spädbarnet temperament och personlighet, mammans tillvägagångssätt för att tolka spädbarnets signaler samt utvecklingen av flerbarnsmammans intonings-, förståelse- och tolkningsförmåga, spädbarnets positiva och negativa känslouttryck samt mammans reaktioner på dessa affektuttryck, förmågornas utvecklingsprocess, respondentens förmåga att trösta spädbarnen samt respondentens agerande i olika situationer där spädbarnen behövt tröst, verbalt samspel med spädbarn, tonläge och röstläge samt spädbarnets reaktioner på tonläge och röstläge, kvällsrytm och nattningsprocedurer, upplevelser av påfrestande situationer såsom långvarig gråt och skrik och nattvakande, spädbarnets utforskande och utvecklingen av nya förmågor samt respondentens tillvägagångssätt för att stöda spädbarnet i dess utforskande och utveckling, förändringar i anknytning till spädbarnens utforskande och respondentens agerande, respondentens agerande på spädbarnets invit till samspel och lek, respondentens delaktighet i spädbarnets lek och utforskande, respondentens följsamhet och kontroll i anknytning till samspel och lek, respondentens tillvägagångssätt vid introduktion av ny aktivitet eller vid gränssättning, beskrivning och upplevelser av känslomässigt och socialt samspel med spädbarn samt avslutningsvis respondentens beskrivning av utveckling och förändring relaterad till respondentens förmåga att medvetet reflektera kring spädbarnets signaler vilja och behov, *den reflektiva förmågans utveckling*, samt respondentens upplevelser specifikt i anknytning till utvecklingen av följsamhet och lyhördhet.

5.2 Val av respondenter

Steinar Kvale och Svend Brinkmann hävdar att det inte finns några ideala intervjupersoner. Snarare handlar det om att som intervjuare eller som forskare finna *lämpliga* intervjupersoner. Med andra ord sådana respondenter som lämpar sig för forskningssyftet och undersökningsändamålet. (Kvale & Brinkmann 2014, 207).

Därmed har jag för forskningssyftet och undersökningsändamålet sökt och valt att intervjua flerbarnsmammor med minst fyra eller fler biologiska barn och som därmed kan anses ha och ha haft en tillräcklig erfarenhet av nära och intensiv spädbarnskontakt, spädbarnsomvårdnad och spädbarnsinteraktion för att kunna ge ett tillräckligt djup i sina beskrivningar av erfarenheter och upplevelser med dessa barn då de varit eller för nuvarande är spädbarn. Ett kriterium var även att respondenterna inte, vid intervjutillfället, skulle ha eller ha haft någon form av fastställd diagnos relaterad till mental ohälsa, då mental ohälsa kan potentiellt tänkas ha en negativ inverkan på mammans lyhördhet, sensitivitet, emotionella tillgänglighet och mentaliseringsförmåga.

Initialt var ursprungstanken att intervjua fyra flerbarnsmammor, samtliga med fyra barn eller fler. En av de flerbarnsmammor som jag kontaktade angående deltagande i intervju och i undersökning, tackade till en början jakande på min intervjuförfrågan. I det skedet då vi skulle bestämma tid och plats för intervju, valde dock den tilltänkta respondenten att inte längre svara på min förfrågan. Jag tolkade denna respons som att intervjupersonen inte längre var villig att delta i intervjun och i undersökningen och jag valde därmed att avbryta rekryteringsprocessen av just denna respondent. I det skedet av skrivprocessen fanns det heller inte längre tid att söka eller rekrytera nya respondenter. Jag har därmed enbart intervjuat tre flerbarnsmammor, med minst fyra eller flera biologiska barn, och den kvalitativa studien baserar sig följaktligen enbart på intervjuer med dessa tre respondenter.

5.2.1 Flerbarnsmammor

Jag rekryterade flerbarnsmammorna ur bekantskapskretsen. Ingen av respondenterna har eller har haft någon fastställd diagnos relaterad till mental ohälsa, vilket även var ett kriterium för att delta i intervjun och i undersökningen som respondent.

5.3 Etiska aspekter

Jag har i enlighet med god forskningssed följt de etiska riktlinjerna såsom de beskrivs av Steinar Kvale och Svend Brinkmann och har skriftligen och muntligen informerat samtliga intervjupersoner om intervju- och undersökningssyftet samt examensarbetets syfte genom ett informationsbrev. Informationsbrevet innehöll även information om intervjuens längd,

inspelning och transkribering av intervjun och respondentens rätt att ta del av transkriptionen, respondentens frivilliga deltagande i intervjun samt rätt att avbryta sitt deltagande i intervjun, respondentens anonymitet och även konfidentialitet. (Kvale & Brinkmann 2014, 105-117). Respondenterna fick veta att intervjuinspelningen och transkriberingen förstörs då examensarbetet har godkänts samt publicerats i Theseus.

Jag har erhållit ett skriftligt informerat samtycke av samtliga respondenter, i enlighet med god forskningssed. (Kvale & Brinkmann 2014, 105-117). Samtliga respondenter har även fått ta del av sin egen intervju, i transkriberad form, och getts tid och möjlighet att kommentera innehållet i transkriptionen.

Jag följer principerna kring *konfidentialitet* (Kvale & Brinkmann 2014, 109) och har därmed valt att skydda respondenternas anonymitet och har av denna anledning inte heller uttalat, uttryckt eller beskrivit respondenternas namn, boningsort, ålder, deras exakta antal barn eller barnens namn, födelseår eller kön.

6. Resultatredovisning

I kapitlet redovisas respondenternas intervjusvar i form av konkreta citat samt i form av summerade sammanfattningar och tolkningar, som jag gjort utifrån respondentsvaren. Resultatredovisningen kopplas samman med frågeställningarna och intervjufrågorna. Resultatredovisningskapitlet delas också in i underrubriker som även de utgår från de konkreta frågeställningar som jag presenterat i första kapitlet, i samband med syftesbeskrivningen. Resultatredovisningen följer även samma ordningsföljd som frågeställningarna i första kapitlet.

Jag har utgått från Steinar Kvale och Svend Brinkmanns riktlinjer (enligt Borum & Enderud 1980) gällande intervjuцитat och på vilket sätt intervjuцитat ska presenteras. (Kvale & Brinkmann 2014, 230-232). Jag presenterar intervjuцитaten i enlighet med dessa anvisningar samt i enlighet med Rainer Nyberg och Annika Tidströms anvisningar för resultatredovisning och användningen av illustrativa citat för att konkretisera, förankra och belysa respondenternas svar samt deras upplevelser och reflektioner. (Nyberg & Tidström 2012, 139-140, 176).

För att åskådliggöra dessa citat har jag använt kursiv stil samt även citattecken och använt utelämningsstecknet (...) då en del ord eller hela meningar har lämnats bort från citatet.

Valideringen av tolkningar i anknytning till respondenters intervjusvar, kan i enlighet med Per-Gunnar Svensson och Bengt Starrin inhämtas genom *återkoppling* där intervjuaren verbalt återkopplar till det som informanten uttryckt. Informanten kan genom den dialog som förs, ge verbal feedback och uttrycka huruvida intervjuaren tolkat informantens intervjusvar och mening på rätt sätt. (Svensson & Starrin red. 1996, 220). Denna återkoppling beskrivs även av Steinar Kvale och Svend Brinkmann, som menar att intervjuaren genom återkopplingen och meningstolkningen kan sända tillbaka det som respondenten sagt och på så sätt konkretisera meningen i det uttryckta svaret genom att respondenten direkt kan svara på och bekräfta giltigheten i intervjuarens tolkning. (Kvale & Brinkmann 2014, 206-209, 236).

Jag valde att söka validering för mina egna tolkningar, hos intervjurespondenterna direkt under pågående intervju, genom att återkoppla till deras svar, reflektioner och upplevelser. Jag valde då att kortfattat verbalt sammanfatta deras svar samt att ge min tolkning av svaret och dess mening. Genom denna återkoppling och kortfattade dialog kunde jag direkt inhämta respondenternas feedback för att klargöra att jag uppfattat det de sagt och uttryckt på rätt sätt. (Svensson & Starrin red. 1996, 220; Kvale & Brinkmann 2014, 206-209, 236).

Innan jag började på med resultatredovisningen sände jag även de transkriberade intervjuerna till respektive respondent för att ge dem möjligheten att i efterhand kommentera sina egna intervjusvar eller mina kommentarer, tolkningar och kortfattade sammanfattningar. Ingen av respondenterna tog kontakt efter att de tagit del av sin transkriberade intervju.

Jag har även som ett tillägg till valideringen analyserat respondentintervjuerna utifrån meningstolkning. Jag har således både lyssnat på det inspelade materialet samt läst de transkriberade intervjuerna upprepade gånger, reflekterat över dessa och försökt att tolka de transkriberade intervjuerna genom meningstolkning. (Kvale & Brinkmann 2014, 249-261).

6.1 Familjebildning och graviditet

Jag inledde respondentintervjuerna med att fråga vilken syn flerbarnsmammorna har och har haft på familjebildning och om familjebildning och att bli flerbarnsmamma alltid varit ett prioriterat val. Samtliga respondenter svarade jakande på frågan. En flerbarnsmamma uttryckte sig på följande sätt; ” *Jag har alltid tyckt om barn och ända sedan jag var liten har jag känt att jag vill vara en flerbarnsmamma. Om det är möjligt. ”*

En annan flerbarnsmamma svarade; ” *Ja, faktiskt. Eftersom jag alltid tyckt att det skulle vara kul med flera syskon så valde jag att själv få flera barn. ”*

En tredje flerbarnsmamma beskrev sina tankar och upplevelser kring familjebildning och att bli flerbarnsmamma på följande sätt; ” *Det har varit något jag drömt om att få vara, att (bli) mamma. Jag har kanske inte haft några sådana stora drömmar vad jag vill bli då jag blir stor. Men just att bli mamma har varit en stor dröm. ”*

Den första graviditeten hade också väckt positiva känslor hos respondenterna. Känslor av lycka och glädje var de känslor som var mest förekommande. En respondent svarade att både hon och hennes man upplevt lycka; ” *Lycka. Vi var lyckliga båda två. ”* En annan respondent nämnde känslor av både glädje och ofattbarhet. En tredje respondent svarade att hon till följd av svårigheter och två års väntan på att bli gravid blev mycket lycklig då det positiva beskedet slutligen kunde bekräftas; ” *Eftersom vi gifte oss så tänkte vi att vi vill ha barn med detsamma. Men det tog två år före vi fick. Så jag blev ju lycklig. Jättelycklig den dagen det visade ett plus på stickan. ”*

På uppföljningsfrågan hur respondenterna upplevt senare graviditeter, valde en av respondenterna att främst beskriva upplevelser kring sitt fysiska mående och beskrev således inte det emotionella måendet. Respondenten svarade att hon under de senare graviditeterna nog upplevt en del fysiska utmaningar direkt relaterade till graviditet, hon ansåg dock att hon mått bra under alla graviditeter. En av respondenterna förklarade att hon och hennes man efter att de fått några barn, valde att ha ett uppehåll för att orka som föräldrar. Respondenten uttryckte sig på följande sätt; ” *Vi kände att för att orka med flera barn så*

behöver vi en liten paus, så då blev det en paus emellan. ” Efter uppehållet fick de ännu två barn.

En tredje respondent reflekterade mera kring sina känslomässiga upplevelser och svarade att varje graviditetsbesked varit glädjande. En av graviditeterna hade dock upplevts som en aning oväntad och därmed tog det graviditetsbeskedet lite tid att smälta. Respondenten ansåg att det till viss del hade handlat om en inställningsfråga och att hon inte hade känt sig beredd på det positiva beskedet just då. Med lite eftertanke förvandlades dock beskedet till ett glädjebesked. En av mammorna sa också att alla barn har varit välkomna barn.

6.1.2 Valet att amma eller flaskmata

Respondenternas upplevelser av och reflektioner kring amning var ganska liknande. Förutom det faktum att en av flerbarnsmammorna avbrutit amningen och övergått till flaska. Samtliga flerbarnsmammor hade dock upplevt amningen som *”rogivande”, ”mysigt” och ”fint ”* och som i första hand ett prioriterat val. En flerbarnsmamma svarade även att det känts naturligt och bekvämt att amma och att hon på ett sätt också njutit av amningsstunden. En av flerbarnsmammorna beskrev sin syn på amningen som ett prioriterat val och uttryckte sig på följande sätt; *” Jag har alltid tyckt att amning har varit viktigt, med det här närhet och så tyckte jag att det är det bästa man kan ge barnet, att amma. Och eftersom jag har haft jättemycket modersmjölk och det har fungerat så har det varit ett självklart val. ”* En annan respondent svarade att hon upplevt amningen som naturlig och att hon, trots upplevd smärta vid amningens början, ändå prioriterat amningen och ammat samtliga barn till ett års ålder. En tredje respondent beskrev också amningen som ett prioriterat och fungerande val, dock till en viss tidpunkt. Efter denna tidpunkt har amningen inte längre fungerat och respondenten har då övergått till att mata spädbarnen med flaska; *” Det första barnet ammade jag till fyra - fem månader. Medan de andra till cirka tre månader. Amningen har funkade till den tidpunkten och sedan efter det har vi börjat att flaskmata. ”*

Flerbarnsmammornas reflektioner kring amning och amningsstund samt flerbarnsmammornas tankar kring amningen och dess betydelse för spädbarnet, sett ur spädbarnets synvinkel, varierade bland flerbarnsmammorna en aning. En respondent upplevde att amningen och amningsstunden ingett trygghet till spädbarnet. *” Trygghet, eftersom det alltid har varit jag eller en och samma person som har gett den här maten. Det*

tycker jag. De har inte alls fått nån flaska. ” En annan respondent menade att spädbarnet fått mat och närhet via amningen samt att mamman genom amningen blir den viktigaste personen för spädbarnet och att amningen och amningsstunden för spädbarnets del inger en känsla av att ha blivit sedd.

Valet att i ett tidigt skede avbryta amningsförsök och börja flaskmata beskrevs av den ena flerbarnsmamman som en följd eller en respons på spädbarnets amningsvägran och var således inte ett beslut som utgick från flerbarnsmammans egen önskan eller egen vilja, utan beslutet utgick från flerbarnsmammans tolkning av spädbarnets signaler och reaktioner.

” Det andra barnet ville inte bli ammad. Hen vägrade att ta helt enkelt. Så till hen gav vi flaskan då hen var tre dagar, två tre dagar för då gav vi upp. Vi såg att det inte blev till något. Barnmorskorna försökte säga att vi ska försöka, men det funkade inte helt enkelt. Hen ville inte ha. ”

Flerbarnsmamman upplevde inga direkta svårigheter att avbryta amningsförsöken och upplevde att flaskmatningen ingett samma känsla av välbehag och närhet som amning och svarade att hon inte själv noterat någon större skillnad dessa emellan.

” Det har känts helt okej att sluta amma. Det är jättemysigt att ligga och amma men jag har också fått samma känsla av närhet av att flaskmata då jag fått ha dem i famnen. Så det har inte varit någon skillnad. ”

6.2 Lyhördhet och sensitivitet

Jag var intresserad av att utforska på vilket sätt respondenten uttryckt lyhördhet och sensitivitet i omvårdnads- och interaktionssituationer. Flerbarnsmammorna beskrev sin förståelse- och tolkningsförmåga, sin följsamhet och ett lämpligt agerande på varierande sätt. En respondent besvarade frågan på följande sätt; *” Alltså först när babyn har varit riktigt nyfödd så provar man ju alltid när de börjar gråta med att amma, med mat. Men efter en tid så lär man ju sig om det är hunger eller magknip eller bara närhet eller sömn som de behöver. ”*

En annan respondent svarade att hon tonar in och tolkar spädbarnets signaler, vilja och behov genom att observera spädbarnet samt att hon följer med spädbarnet genom att vara uppmärksam på dess signaler och behov.

Respondenten uttryckte sig på följande sätt; ” *man observerar ju och följer med* ”.

” *När man lever så nära dem hela tiden och följer med, så blir man bara uppmärksam på (...) vad de behöver.* ”

Samtliga respondenter menade att de försökt agera på spädbarnens individuella signaler, behov och uttryck på ett flexibelt sätt samt på ett för spädbarnet adekvat sätt.

En respondent berättade om en del vardagliga situationer där hon upplevde att hon (och hennes man) hade agerat flexibelt och funnit lösningar. Respondenten nämnde då ett av spädbarnen som i tidig ålder steg upp och var mycket rörlig och därmed även föll en del och hur respondenten agerat för att finna en flexibel och icke hindrande lösning. Respondenten svarade på följande sätt; ” *Just med det (spädbarnet) som steg upp jättesnabbt och föll jättemycket så fick vi göra på det sättet att vi satte hjälm på hen. En mjuk hjälm. Så då igen hittade vi de där lösningarna.* ”

Samma respondent berättade att de (respondenten och hennes man) till ett av spädbarnen, som uttryckt mer eller en annan form av missnöje än de andra, konstruerat en inne-gunga för att spädbarnet vid uttryckt missnöje lättare skulle kunna komma till ro; ”*Vi lagade en inne-gunga till hen som hen var nöjd med.* ”

På frågan om respondenterna upplevt att deras tolkningsförmåga av spädbarnets signaler, behov, vilja och beteende samt deras följsamhet samt agerande i olika omvårdnads- och interaktionssituationer har förändrats eller utvecklats med antalet barn och över tid till följd av dessa omvårdnads- och interaktionserfarenheter. Svarade två av respondenterna på följande sätt;

” *Absolut. Första är ju alltid första barnet. Man är ju ovan i sin roll. Det är ju en helt ny värld att få ett barn. På något sätt. Det är så mycket nytt.* ”

” Sen blir det ju att man gått igenom de här utvecklingsstadierna en gång förr då man får flera barn. Så man vet ju ungefär vad som finns att veta. Men det finns ju förstås olikheter i barnen. De fungerar ju lite på olika sätt. Men man har en kunskap ändå sådär, vad som händer i olika perioder. Så jag tycker nog att det utvecklas. ”

” Klart att det har utvecklats. Man har blivit snabbare ju flera barn man fått. ”

” Det är ju självklart mycket lättare med vårt femte barn att se alla signaler snabbare. ”

En tredje respondent svarade att hon egentligen inte upplevt att hennes tolkningsförmåga skulle ha utvecklats eller förändrats över tid, mellan det första spädbarnet och det yngsta spädbarnet. Detta till följd av att spädbarnen varit lättskötta barn samt att hon känt sig trygg i rollen som spädbarnsförälder.

6.2.1 Förmågan att trösta samt att stöda spädbarnets affektreglering

Jag var intresserad av att utforska hur flerbarnsmammorna hanterat och reagerat på spädbarnets behov av tröst. En av respondenterna förklarade att hon tonat in, avläst spädbarnets signaler och anpassat trösten efter spädbarnets behov; *” Det är lite beroende på vilken form av tröst de behövt. Är det bara mys, då har man mest suttit i en stol och myst och gett den där kärleken med kramar och med närhet helt enkelt. ”* Samma respondent beskrev att hon även många gånger gett spädbarnen tröst genom att ha dem i famnen samt att hon då tröstat spädbarnet genom att samtidigt bläddra i eller läsa någon bok till spädbarnet eller att hon tittat på leksaker med spädbarnet.

En annan av respondenterna berättade att hon en del gånger har suttit i gungstol och tröstat spädbarnen så länge som det behövs. *” Sitter i gungstolen hur länge som helst och tröstar. ”*

En tredje respondent svarade att det är situationen som avgör formen av tröst och att respondenten försökt att ge tröst på olika sätt, inte enbart genom fysisk tröst, som att hålla spädbarnet i famnen utan också genom miljöbyte, utepromenader eller olika

avledningsförsök såsom lek;” *Ibland försökt göra nånting annat. Kanske försökt leka eller blanda bort. ”*

6.2.2 Kvällsrytm och nattningsprocedur

Respondenterna gav varierande svar angående kvällsrytm och nattningsprocedurer. En flerbarnsmamma berättade att hon upplevt det som viktigt att skapa kvällsrytm och nattningsprocedur och beskrev kvälls- och nattningsrutinen på följande sätt; *” Jag har alltid tyckt att det är viktigt att man byter till pyjamas så att babyn vet att nu byter vi till pyjamas och torr blöja och släcker lamporna, tonar ner och allmänt lugnar med ljud och sen så har vi läst aftonbön. Så samma rutiner varje kväll så att de vet att nu är det natten.”*

En annan respondent svarade att hon inte behövt skapa någon speciell kvällsrytm eller nattningsprocedur då spädbarnen kvällstid somnat utan några egentliga svårigheter; *” De har sovit så bra så vi har inte behövt ha några. ”* Respondenten förklarade att spädbarnen, de flesta gånger, somnat i sin spjäsäng med napp eller nappflaska; *” Många av dem har vi bara försökt att lägga ner i sängen och sätta tutten. De har ju haft tutt alla barn. Med flaska eller tutt, och så har de somnat ganska bra själva. ”* Respondenten förklarade vidare att de gånger då spädbarnet inte somnat, har respondenten antingen stått bredvid spjäsängen och smekt spädbarnet över ryggen tills spädbarnet somnat eller tagit upp spädbarnet och lagt sig bredvid spädbarnet tills spädbarnet somnat. Respondenten fortsatte sitt svar och sa att hon (och respondentens man, barnens pappa) haft mysstunder kvällstid med några av spädbarnen och att det förstfödda spädbarnet, under dessa mysstunder, då somnat väldigt snabbt. Dessa mysstunder upplevde respondenten dock inte som någon direkt kvällsrytm eller nattningsprocedur, utan mera som en mysig stund där både hon (och pappan) och spädbarnet lugnat sig; *” Vi gjorde det bara för att vi tyckte att det var mysigt då det var första (spädbarnet) och nog har vi med vissa andra också legat bredvid dem bara för att få den där mysstunden på kvällen. Att båda lugnar ner sig. ”*

En tredje respondent svarade att hon oftast ammat spädbarnen kvällstid, vid läggdags, och att hon nattat dem genom kvällsamningen. Respondenten berättade ytterligare att hon närvarat då spädbarnet somnat och att hon efter amningen, då spädbarnet sover, antingen

flyttat spädbarnet till hens egen säng eller till respondentens säng och låtit spädbarnet sova vidare i den sängen.

6.3 Fysisk-, psykisk- och emotionell närvaro och tillgänglighet

Den fysiska-, psykiska- och känslomässiga närvaron samt den emotionella tillgängligheten uttrycktes på varierande sätt av respondenterna. En respondent svarade att hon inte har upplevt att spädbarnens positiva affektlägen skulle ha ökat hennes egen aktivitet i samspelet eller haft någon annorlunda inverkan på hennes respons än spädbarnens negativa affektlägen och förklarade att hon oavsett spädbarnens känslouttryck visat spädbarnen ” *den där lika stora ovillkorliga kärleken* ”.

En annan respondent uttryckte sig på följande sätt;

” Jag älskar den här spädbarnstiden. Den tycker jag jättemycket om. Ju fler (barn) man har fått så har man insett att det går så snabbt så på något sätt har man ju velat ta det mesta ur det. Man har försökt att ge kärlek genom att man visar att de är viktiga och att man tycker om dem och att man ser dem och bekräftar dem. ”

Samma respondent reflekterade vidare och sade; ” *De är ju det finaste man har. Så man vill ju visa det också. ”*

På frågan om flerbarnsmammorna upplevt någon förändring eller utveckling, tangerad till detta område svarade en av respondenterna på följande sätt;

” Idag har jag längre tålamod. Idag så vet jag att det är så kort tid som babyn är liten och behöver den här närheten och trösten. ”

” Jag är lugnare och ger dem tid. Jag är lugnare än med första och andra barnet. Då skulle det helst gå snabbare och de skulle bli tystare fortare. Speciellt om man åkte nånstans. Men idag är man lugnare som småbarnsmamma. ”

6.3.1 Upplevelser kring spädbarnets utforskande

Flerbarnsmammorna besvarade frågan angående spädbarnets utforskande och vilka tankar, känslor och reaktioner som uppstått till följd av utforskandet på ett liknande sätt. Alla tre respondenter upplevde spädbarnets utforskande som ett positivt och roligt utvecklingsskede samtidigt som de beskrev en del av de utmaningar som följer med detta utforskande.

En flerbarnsmamma svarade; *” Alltså det är jätteroligt (...) att vara med och uppleva när de utforskar. ”*

En annan flerbarnsmamma uttryckte sig på följande sätt; *” Jag tycker ju att det bara är kul då de utforskar. Så ska det ju vara. Det skulle ju vara något fel om det skulle vara tvärtom att de inte vill göra det. Då skulle jag bli orolig (...) De ska utforska. Men det kan vara en frustration. Nej, lägg inte det där i munnen! ”*

En tredje flerbarnsmamma svarade att hon hade upplevt spädbarnets utforskande som en jätteintressant och händelserik tid samt som en gåva. Flerbarnsmamman beskrev även utforskandet både som en krävande period då spädbarnet behöver mycket tillsyn och som ett roligt utvecklingsskede då hon fått uppleva och se att spädbarnet utvecklas och tar sig framåt. Flerbarnsmamman nämnde även att hon upplevt att spädbarnens personlighet börjar visa sig allt mer under denna tidpunkt.

Som en uppföljningsfråga till spädbarnets utforskande fick respondenterna svara på frågan om de upplevt oro eller annan negativ affekt till följd av utvecklingsskedet, spädbarnets utforskande, och huruvida denna oro eller negativa affekt kan ha överförts till spädbarnet. En respondent svarade att hon inte upplevt oro. Två av respondenterna svarade att de till viss del känt oro för specifika aspekter i anknytning till spädbarnets utforskande, dock inte i sådan grad att oron skulle ha överförts till spädbarnet. En av dessa två respondenter svarade på följande sätt; *” Sådär klättringsmoment kan nog ha lite oroat (...) men inte så att nån oro tar över. ”*

Den andra respondenten svarade att hon genom att aktivt följa med spädbarnet i dess utveckling och utforskande också själv lärt sig vad just det specifika barnet klarar av; ” *Man lär ju sig när man följer med så ser man ju vad de klarar av.* ”

En tredje respondent gav ett reflekterande svar angående frågan kring upplevd oro eller negativ affekt i anknytning till spädbarnens utforskande och utveckling;

” *Jag har haft ganska samma med varje. Jag tror att det hjälpt mig från första början att jag haft äldre syskon med barn som jag sett så tror jag att jag känt mig tryggare i mig själv att sköta ett barn. Jag har inte läst en massa böcker, jag har inte forskat, jag har inte behövt vara uppdaterad på internet hur jag ska sköta ett barn. Utan det har kommit naturligt. Jag tycker att mammorna idag de läser in sig för mycket. De oroar sig för mycket. Det blir jättejobbigt. Det blir psykisk ohälsa och de mår inte bra av det. Anser jag.* ”

Samtliga respondenter svarade även att de på olika sätt aktivt åtgärdat, funnit lösningar och förebyggt de aspekter, situationer eller moment som skulle ha kunnat orsaka oro eller som skulle ha kunnat, på något sätt, inverka negativt på spädbarnens utforskande. En av de tre respondenterna svarade att de hemma hos sig hade anpassat omgivningen för spädbarnens skull och deras utforskande; ” *Hos oss har vi gjort så att till exempel saker som vi har haft på golvet har jag valt att lägga bort så att jag inte behövt vakta eller vara irriterad att de ska dra ner något som jag inte vill att de ska dra ner. Så har vi anpassat situationen enligt ålder.* ”

En annan flerbarnsmamma svarade att det även varit hennes vilja som förälder, att stöda spädbarnen och ge dem möjlighet att utforska, för att lära och utvecklas; ” *Man har ju också försökt att de ska få göra saker så att de utvecklas.* ”

Utifrån ett utvecklings- och förändringsperspektiv var det enbart två av respondenterna som svarade att de upplevt en förändring i anknytning till spädbarnens utforskande. En av flerbarnsmammorna menade då att hon hållit tillbaka det första spädbarnet i hens utforskande, en aning mera, medan hon istället aktivt stöttat det yngsta spädbarnet i dess utforskande. Respondenten uttryckte denna förändringsaspekt på följande sätt; ” *Man kanske höll tillbaka första barnet lite mer. På något sätt. Med sista pusha man mera på.* ” Den andra flerbarnsmamman som svarade på frågan menade att hon hade upplevt mera

tidsstress relaterad till de tre första barnens utforskande, gentemot vad hon gjort med efterkommande barn; ” *Man har nog kunnat känna en stress när de här tre första var riktigt små och man inte hann med på samma sätt. ”*

6.3.2 Delaktighet i lek

Flerbarnsmammornas svar angående huvudfrågan som berörde spädbarnets invit till lek och samspel samt flerbarnsmammornas delaktighet i spädbarnets lek, varierade. En flerbarnsmamma berättade att hon med det första spädbarnet kunde leka enskilt enbart med hen. Sedan efter hand då det tillkommit flera barn till familjen har hon upplevt att hon inte haft samma möjlighet att leka enskilt med ett spädbarn i taget. Hon har dock deltagit aktivt i samspelet och leken, varit närvarande och så att säga övervakat; ” *Man satt oftast med dem på golvet. Till först hade vi ju bara (det första spädbarnet) och då fick hen visa leksaker och man kunde sitta på golvet och rulla en boll med hen. Men med de andra så har man varit med där på det sättet hela tiden eftersom man varit tvungen. ”*

En annan flerbarnsmamma gav ett liknande svar och sade; ” *Med första och andra barnet kunde man ju vara mycket mera på golvet och så här än när man har många som man ska ta hand om. Men jag har alltid pratat med mina barn och både visat och pratat och varit med dem på golvet. ”*

En tredje flerbarnsmamma förklarade att hennes två första barn redan i ett tidigt skede började att leka med varandra och att hon av den anledningen inte på ett så aktivt deltagit i leken; ” *Den här andra och första börja leka jättetidigt tillsammans med varandra. Så på det sättet så har jag kanske inte varit så jätteaktiv att leka med dem. För att de har lekt så jättebra tillsammans. ”*

Det var enbart en av tre respondenter som svarade uttryckligen på min fråga angående respondentens reaktioner på spädbarnets invit till lek och samspel. Frågan ställdes dock till samtliga. Flerbarnsmamman svarade att hon på ett aktivt och positivt sätt reagerat på spädbarnets invit till lek och samspel och att hon också verbalt styrkt spädbarnets invit och lärande genom uppmuntrande verbala kommentarer. Respondenten svarade på följande sätt;

” Jag ser barnet. Jag bekräftar också med ord ifall barnet kommer och visar nånting så säger jag att; oj, har du bilen?! Vad roligt! Hur låter bilen? På det sättet och är glad. Glad att de visar. På det sättet som styrker (...) vad de visar med ord. ”

Jag var även intresserad av att utforska respondentens följsamhet i spädbarnets lek samt hur respondenten gått tillväga vid gränssättning eller vid introduktion av nya aktiviteter och ställde således denna fråga som en uppföljningsfråga till respondenten som svarade uttryckligen på frågan om invit till lek och samspel. Det var således enbart en av tre respondenter som reflekterade kring denna specifika aspekt och fråga. Flerbarnsmamman svarade på följande sätt; *” Barnet får nog själv bestämma vad hen leker med. Det är inte jag som säger. Ibland tar man ju fram saker, men ofta har man en leklåda och så får de välja vad de ska ha. ”* Samma respondent förklarade att hon introducerar en aktivitet genom att på förhand förklara för spädbarnet vad den nya aktiviteten är och vad som kommer att hända samt förklarar för spädbarnet att spädbarnet får fortsätta leken i ett senare skede.

”Jag rycker inte bara barnet därifrån utan jag berättar alltid vad som kommer att hända.”

” Om de leker med bilar. Nu får du parkera bilen här och så far vi iväg! Så får du leka när vi kommer hem tillbaka. ”

6.3.3 Känsломässigt och verbalt samspel

På huvudfrågan hur det känsломässiga och verbala samspelet manifesterat sig i vardagen och hur det uttryckts mellan respondent och spädbarn samt på frågan hur dessa samspel förändrats eller utvecklats över tid svarade respondenterna med varierande svar. Två av respondenterna reflekterade främst kring sina känsloupplevelser i samband med att spädbarnen börjat uttrycka sällskaplighet och positiv affekt såsom leenden samt protokonversation.

” Man blir ju varm i hjärtat. Då man ser sitt barn le för första gången och då de börjar vara mera med. Bara positiva känslor. ”

” Alltså glädje. Våra barn har varit jättetidiga att le. Just det där att få respons. Det ger ju ganska mycket åt en själv. Man blir så glad. Det ger också en positiv känsla till en själv. ”

” Alltså det är ju roligt. Det är ju jätteroligt då man får tillbaka. När de börjar le och visa sina känslor. Absolut. Det är det bästa. ”

” När man sitter och pratar och man ser att de pratar tillbaka och ler och skrattar och så, man blir ju på gott humör. Känner att man får en sån här samhörighet på ett annat sätt. ”

Samtliga respondenter reflekterade kring det verbala samspelet mellan dem och spädbarnen utifrån en annan huvudfråga som även berörde verbalt samspel och tonläge och alla tre respondenterna svarade att de i verbalt samspel med spädbarnen använt och använder ett mjukare tonläge än vanligt. En respondent svarade att hon samtalar med spädbarnet i olika vardagliga situationer och uttryckte sig på följande sätt; *” Man pratar med dem när man byter blöja och berör dem. ”* En annan respondent svarade att hon ofta sjunger eller låter som ett monotont ljud samt samtidigt berör spädbarnet; *” Alltså jag sjunger ofta någon sång. Eller låter som något monotont ljud eller går omkring och pajar på håret eller ryggen. ”* Två respondenter kommenterade användningen av babyspråk i samspelet med spädbarnen. En av respondenterna förklarade då att hon inte använt babyspråk i interaktionen med sina spädbarn medan den andra svarade att hon kommunicerat med sina spädbarn genom babyspråk, vilket hon också upplevt som ett naturligt kommunikationssätt. *” Det stämmer för min del. Jag går ner till babyspråk då jag har en baby. (...) Jag vet inte varför man gör det, men det känns bara naturligt. ”* En av flerbarnsmammorna svarade att hon i vardagliga situationer använt och använder mycket verbal kommunikation i syfte att inge trygghet till sina barn och spädbarn och att hon alltid aktivt och medvetet verbalt kommunicerat med sina barn och spädbarn för att förklara vad hon gör och var hon är så att spädbarnen och barnen ska veta samt känna sig trygga och på det sättet förhindrar respondenten att de blir otrygga.

Som en uppföljningsfråga till huvudfrågan frågade jag av två respondenter om det hänt sig att de höjt på rösten i spädbarnets närvaro och i så fall om de tror eller har upplevt att spädbarnet reagerat. En av respondenterna svarade att det nog hänt sig att hon höjt på rösten i spädbarnets närvaro och att hon tror att spädbarnet då kan ha reagerat på hennes upplevda stress. Respondenten svarade; *” Babyen reagerar direkt när mamman är stressad. Det märker man. ”*

En annan respondent svarade att hon i en del situationer skärpt tonen till de äldre barnen, dock inte ropat eller skrikit, då spädbarnet varit närvarande. ” *Det har säkert hänt. Men alltså, vi har inga rop eller sånt. Man kanske som säger till på skarpen att nu slutar ni eller nu räcker det. Vi har som inte haft att vi skriker eller ropar. Det gör vi inte.* ” Respondenten kunde dock inte minnas någon enskild händelse där hon skulle ha märkt någon reaktion hos spädbarnet relaterad till tonläget. ” *Inte såhär som jag kommer på nu, men nog reagerar de ju säkert. Säkert har de reagerat.* ”

6.4 Implicit och explicit mentalisering

Den implicita mentaliseringsförmågan som inbegriper omedvetna tankar, förhållningssätt och beteenden, beskrevs på olika sätt av respondenterna. En flerbarnsmamma beskriver sitt förhållningssätt gentemot spädbarnets missnöje, gråt eller skrik som ett aktivt och automatiskt agerande och som en lösningsfokuserad reaktion. ” *Jag är inte en sådan som sitter. Om de börjar gråta så nånting är det ju. Så då måste man ju bara hitta en lösning på det. Så det har vi försökt att hitta.* ” Samma respondent förklarar vidare att hon delvis reagerat på samt tolkat de egna spädbarnens signaler och behov på ett automatiskt sätt.

” *Man förstod av sig själv. Det kom bara automatiskt.* ” Denna automatiska reaktion, tolkningsförmåga och förståelse av spädbarnets behov och signaler, relaterar respondenten själv till sina tidigare erfarenheter av spädbarnsskötsel. Respondenten menar att den egna tolkningsförmågan och förståelsen inlärts genom dessa tidigare erfarenheter, där hon både sett andra mammor vårda sina spädbarn samt själv deltagit i den omvårdnaden. Genom dessa erfarenheter har tolkningsförmågan sedan automatiserats.

En annan flerbarnsmamma beskriver den implicita mentaliseringen, det egna agerandet, de egna reaktionerna och den egna tolkningsförmågan som ett naturligt omsorgsbeteende och ett naturligt förhållningssätt; ” *Det är nog rätt mycket som kommer naturligt då man får barn.* ”

Respondenterna ansåg att den reflektiva förmågan *den explicita mentaliseringsförmågan*, det aktiva, medvetna och verbaliserade reflekterandet, blivit starkare samt utvecklats och tilltagit efter hand då barnen nått en högre ålder. En respondent beskrev denna utveckling

över tid och svarade att hon känt sig trygg och säker i rollen som spädbarnsförälder och att hon av den anledningen inte under spädbarnsperioden på ett direkt aktivt eller medvetet sätt reflekterat över hur hon är som spädbarnsförälder, utan det medvetna och avsiktliga reflekterandet har mognat och infunnit sig vartefter barnen blivit äldre; ” *I spädbarnsålder har jag inte reflekterat så mycket, utan det är efteråt då barnen blivit äldre.* ” Omvårdnaden och samspelet med barnen under spädbarnstiden beskriver respondenten som naturligt och redan från tidigare erfarenhetsbaserat då hon, före hon själv blev mamma, skött flertalet syskonbarn medan dessa varit spädbarn och lärt sig att tolka spädbarns signaler samt att förstå spädbarns behov genom denna omvårdnads- och interaktionserfarenhet. Hon upplever att hon till följd av dessa erfarenheter inte aktivt reflekterat kring den egna responsen eller det egna agerandet. Respondenten påpekar dock att hon börjat reflektera mera medvetet och aktivt kring föräldra-barn interaktion vartefter de egna barnen vuxit och nått en högre ålder. Dessa medvetna reflektioner har då främst gällt aspekter som berör barn i en högre ålder och inte aspekter som berör spädbarn.

En annan respondent gav ett liknande svar som ovannämnda kring det explicita, aktiva och medvetna reflekterandet. Respondenten svarade; ” *Jag tycker ju nog att det har utvecklats med barnen. Att man lär ju sig på vägen också. Man börjar ju tänka mera också (...) vad vill man ge till sina barn.* ” Respondenten menade även att hennes reflektiva förmåga utvecklats och förstärkts efter hand och med antalet barn; ” *Det har kanske blivit starkare också. Alltså, ju större de blir och ju fler. Att vad vill man ge till dem?! Det tycker jag absolut att har utvecklats.* ” Respondenten fortsätter att säga att hon även efter hand reflekterat mera kring sin egen hemmiljö och vad hon själv bär med sig från hemmet samt hur hemmiljön lagt en grund för hennes eget föräldraskap. ” *Vad vill man som ta med sig från hemmet? Alltså vad man själv har med och så vidare.* ”

6.4.1 Affektspegling och markerad spegling

Förälderns förmåga att spegla spädbarnets känslor och känslotillstånd på rätt sätt är en del av mentaliseringsförmågan och framkom som tydligast genom ett respondentsvar. Respondenten svarade på frågan om hon kan beskriva det sociala och känslomässiga samspelet med spädbarnen och förklarade att hon försökt att spegla spädbarnets affektstillstånd på ett kongruent sätt och genom markerad spegling på följande sätt; ” *Jag är ju glad då barnet är glad och visar att jag är ledsen om barnet är ledsamt. Barnet har stött*

sig och kommer...och jag är som...oj...har du fallit...att jag som visar att jag som mamma också är fundersam...eller ledsen. Eller om de kommer och är riktigt glada...så oj...vad har du lagat eller vad har du hittat. ”

6.4.2 Förmågan att uttrycka känslor på ett reglerat sätt

Att vara medveten om den egna affekten samt att kunna ge uttryck för den på ett socialt lämpligt, kontrollerat och reglerat sätt är en viktig mentaliseringsfaktor. En flerbarnsmamma reflekterade kring sina egna känslouttryck och berättade att hon öppet visar sina egna känslor till sina barn, på ett tydligt och reglerat sätt. ” *Det är ganska självklart för mig. Jag är som en öppen bok. Man ser på mig när jag är glad och när jag är ledsen. Som jag många gånger brukar säga; jag kan inte dölja (mina känslor) och jag tycker att det behöver man inte göra heller. ”*

6.4.3 Förmågan att stå ut med ovisshet och icke-vetande

En respondent beskrev en mentaliserande approach till icke-vetande och förklarade hur hon reflekterat kring och agerat i situationer av trötthet och ovisshet, då hon exempelvis själv varit trött och inte, trots olika försök, funnit den direkta orsaken till spädbarnets uttryckta obehag, gråt och skrik. ” *Då man varit trött och funderat vad det kan vara som är fel?! Man har egentligen inte riktigt vetat för egentligen ska allting vara bra. (...) Då har man bara fått ta tillbaka ett steg och tänka. Men vad kan det vara? Och så har man försökt att hitta den där lösningen. ”*

6.5 Reaktioner och agerande i påfrestande och krävande situationer

Jag var intresserad av att utreda vilken respons samt vilka tankar, känslor, reaktioner och agerande spädbarnets gråtbenägenhet och eller starka och negativa känslouttryck såsom gråt och skrik väckt hos respondenterna. Respondenterna beskrev liknande former av reaktioner och känsloupplevelser såsom irritation, trötthet och stress. Den upplevda graden av påfrestande och även respondenternas stressrespons tycktes dock variera.

En flerbarnsmamma svarade att spädbarnets långvariga gråt eller skrik väckt en stressrespons hos henne då det även samtidigt funnits andra småbarn i familjen, utöver spädbarnet, som behöver tas om hand samt få uppmärksamhet och omvårdnad. Hon uttryckte sig på följande sätt; ” *Stress. Man blir stressad inombords. Om de gråter en längre period och man inte hittar lösningen på vad som är problemet* ”

” *Speciellt när man har flera barn. Så är det ju så. Irritation. En baby som skriker och andra småbarn behöver sitt.*”

Den andra flerbarnsmamman berättade att hon upplevt spädbarnets negativa känslouttryck, såsom gråt och skrik, som naturliga uttryck och har därmed inte upplevt någon direkt och stark stressrespons. Spädbarnets gråt och skrik hade respondenten uppfattat mera som ett alarm som gjort att hon kommit till insikt om att spädbarnet inte har det bra. Samma respondent svarade att hon även upplevt spädbarnets ihärdiga gråt och ihärdiga skrikande som ett naturligt uttryck, dock tidvis påfrestande och tröttsamt. ” *Jag tycker att det är ett naturligt uttryck, men visst är det påfrestande.* ”

”*Tröttsamt. Det har det kunnat vara, då man är mitt i det.* ”

En tredje flerbarnsmamma beskrev att hon blivit tröttare och mera lättirriterad till följd av spädbarnens sjukdom och där tillhörande gråtperioder; ” *Har de haft några perioder då de varit sjuka. Då de har haft gråtperioder så då har det varit värre. Klart att man blivit tröttare. Man är mera lättirriterad.* ” Hon beskrev dock att hon anammat ett realistiskt och empatiskt förhållningssätt gentemot sig själv och sin egen ork. ” *För min del har jag bara accepterat att man är bara mamma. Man är bara människa. Man orkar inte med hur mycket som helst.*”

Jag intresserades även av att utforska på vilka konkreta sätt flerbarnsmammorna upplevt samt reagerat och agerat på och hanterat spädbarnets negativa affektuttryck samt vilka olika lösningar de funnit för att hantera dessa situationer. En flerbarnsmamma svarade att hon hanterat situationen på följande sätt; ” *Om de har haft mycket öroninflammation eller sånt så blir det mycket skrik. Men man vet ju oftast att det är nånting extra, att nu måste man ju fara (till rådgivning, hälsocentral, sjukhus eller dylikt) och kolla upp det.* ”

En annan flerbarnsmamma beskriver att hon hanterat situationen tålamodsaktigt och suttit flera timmar med spädbarnen i gungstol och tröstat dem samt att hon i dessa situationer även tagit stöd av sin man. ” *Jag har haft en jättebra stol, typ gungstol men en mjukare variant. Där har vi suttit flera timmar och turats om. Och så måste man faktiskt säga att jag har ju en man som har ställt upp, som har skött. ”*

6.5.1 Nattvakande

Att vaka med ett spädbarn kan upplevas som påfrestande och krävande. Jag var intresserad av att veta om respondenterna vakat med sina spädbarn samt att utforska vilka tankar, känslor och reaktioner vakandet gett upphov till och hur respondenterna hanterat detta. Respondenterna hade olika erfarenheter av att nattetid vaka med ett spädbarn. Nattvakandet har upplevts som påfrestande av två respondenter. Medan en respondent berättade att hon inte vakat med barnen då de varit spädbarn, annat än då hon ammat dem nattetid. Den tredje respondenten hade således enbart erfarenheter av att vaka genom amningen nattetid.

En flerbarnsmamma beskriver sina upplevelser kring vakande till följd av spädbarnets sjukdom på följande sätt;

” *Då de varit sjuka så har man kunnat få vaka. Då har man haft det där att man är trött, man är mera lättirriterad, man skulle helst vilja sätta över ansvaret på någon annan just i den stunden då man är slut. ”*

En annan respondent berättar om ett barn som under en lång tidsperiod regelbundet vaknade nattetid och förblev, utan att gråta, vaket cirka två timmar. Respondenten vakade dessa nätter med spädbarnet och beskrev sin upplevelse på följande sätt; ” *Man blev ganska trött. (...) Vi (respondenten och pappan) delade jättemycket på de nätterna. (...) Det var nog tufft.”*

Brist på vila, till följd av tidiga väckningar då respondentens andra barn skulle upp och ställas i ordning, gjorde att tröttheten blev märkbar. Respondenten fick även till följd av vakandet en störd sömnrhythm som också pågick en längre tid;

"Det gav såhär lite sömnskada också. (...) Det märktes sen då (spädbarnet) sov, så var man så van att vara vaken så att man vaknade fastän man inte behövde vakna. Av ovana så vaknade man. " Samma respondent konstaterar att det är; *" (...) tungt (...) att komma ur det här mönstret. "*

En tredje respondent svarade att hon inte har några direkta erfarenheter av att ha behövt vaka nattetid med spädbarnen. *" De har varit vakna ibland och gråtit, men inte desto mera. "* Hon har enbart erfarenheter av att nattetid amma spädbarnen och berättar att nattamningen tidvis kunnat kännas uttröttande. *" Man kan känna ibland att, oj hjälp vad man är trött. Att de borde sova och sluta att äta på natten. "* Samtidigt har nattamningen varit ett medvetet beslut och en gåva som flerbarnsmamman velat ge till sina barn då dessa varit spädbarn. *" Jag har varit inställd på att amma nattetid. Det är en kort tid och jag har velat ge det här till baby. "* Respondenten förklarade att i och med att beslutet att amma spädbarnen nattetid varit ett medvetet beslut har hon även varit mera beredd på att vara trött. Respondenten menade även att hon till följd av erfarenhet vetat att amningen upphör efter en viss tid och att spädbarnet efter denna tidpunkt börjar sova; *" Med erfarenhet så vet man att de slutar sen och börjar sova. "*

6.5.2 Spädbarnets temperament

Flerbarnsmammornas upplevelser av spädbarnens temperament samt skillnader i spädbarnens temperament och temperamentets inverkan på omvårdnad, varierade till viss del. Två av flerbarnsmammorna upplevde att samtliga barn, då dessa varit spädbarn, varit lättskötta barn. Ingen av flerbarnsmammorna hade dock upplevt att spädbarnens temperament skulle ha haft en direkt inverkan på omvårdnad eller interaktion.

En flerbarnsmamma reflekterade kring frågan huruvida hon uppfattat skillnader i spädbarnens temperament. Respondenten menade då att barn givetvis är olika och svarade att temperamentet kunnat skönjas som tydligast i tålmod vid amning. *" Vissa har längre tålmod än andra. Till exempel vid amning. Vissa av mina barn har skrikit, det ska vara mat på nolltid. Vissa har kunnat vänta en liten stund. "*

En annan respondent svarade nekande på frågan om hon uppfattat några skillnader i barnens temperament då dessa varit spädbarn; ” *Hos oss har vi aldrig sett några skillnader i temperament då barnen varit under ett års ålder.* ” Respondenten menade vidare att hon uppfattat skillnader i gråtbenägenhet bland hennes barn då dessa varit spädbarn och att en del av barnen gråtit mera än de andra. Respondenten förklarade dock att en del av hennes barn hade gråtit mera av naturliga och hälsorelaterade orsaker och inte till följd av ett temperament eller som ett resultat av temperament; ” *Nån kan ha haft mer i magen så då har de kunnat gråta mera på grund av det. Nån har haft mera i öronen. På det sättet har det kunnat variera. Men inte i temperament. Inte under ett år. Det har kommit efter ett år.* ”

En tredje flerbarnsmamma upplevde dock att hon sett skillnader i temperament och personlighetsdrag hos sina barn redan under spädbarnstiden och beskrev dessa skillnader på följande sätt; ” *Första barnet var jätteglad och utåtriktad åt alla. Jättesocial och sån där som man kallar lättskött. Hen var ett lätt barn.* ” Flerbarnsmamman beskrev även de andra barnen och hon förklarade då att hon uppfattat ett av dessa barn som ett självständigt barn och ett duktigt barn. Ett annat spädbarn hade hon uppfattat som jätteglad och kärleksfull. Ännu ett annat barn beskrev flerbarnsmamman som ett belåtet barn, dock en aning avvaktande mot andra än mot familjemedlemmar och även ett annat spädbarn, berättade flerbarnsmamman att, hade till följd av hälsorelaterade orsaker uttryckt mera missnöje än de andra.

7 Kritisk granskning

I detta kapitel granskar jag kritiskt specifika aspekter i anknytning till metodval och tillvägagångsätt och deras inverkan på undersökningsresultaten. (Nyberg 2012, 153-154). Jag diskuterar även tillämpningen av huvudfrågor kontra specifika uppföljningsfrågor samt varför jag anser att fler specifika huvudfrågor och uppföljningsfrågor borde ha ingått i intervjumanualen. Jag granskar intervjutiden samt även det ringa antalet respondenter som ingick i undersökningen och på vilket sätt det ringa antalet kan komma att inverka på resultatredovisningen samt på själva resultatet. Utöver dessa kommentarer nämner jag även begreppens tendens att gå in i varandra och svårigheten att i resultatredovisningen kategorisera en interaktionshandling eller ett omvårdnadsbeteende eller en respons under en viss term.

Den egna intervjumanualen och intervjufrågorna har givetvis sina självklara brister som insamlingsmetod i jämförelse med de professionellt utarbetade och vedertagna bedömningsskalorna och bedömningsinstrumenten (AMSS, MBQS, EAS, PDI och PI) som jag presenterat i det andra kapitlet. Det går inte att frångå det faktumet att de professionellt utarbetade intervjuerna, skalorna och bedömningsinstrumenten är förankrade i specifik teori, välavvägda samt fokuserade och skapade av sakkunniga och experter inom forskningsområdet och gjorda uttryckligen för att bedöma specifika aspekter av omvårdnad och interaktion. Medan den intervjumanual som jag själv utarbetat och för denna studie tillämpat, inte baserar sig på expertkunskap samt utgår från ett flertal olika teoretiska perspektiv, forskning och sakkunnigåsikter samt undersöker en mångfald olika aspekter av omvårdnad och interaktion.

Jag anser också att huvudfrågorna kunde ha formulerats på ett annat sätt då de öppna frågorna gjorde att respondenternas reflektioner ibland tangerade andra aspekter än de aspekter som var tänkta att undersökas. Den knappa tiden och respondenternas villighet att reflektera och tänka kring olika frågor gjorde att övergången från en huvudfråga till en annan huvudfråga blev brådslande. Vid ett tillfälle reflekterade exempelvis en av respondenterna en längre stund kring maken och de äldre barnen som stödfunktion i skötseln av spädbarnen och jag fick då påminna respondenten om syftet med undersökningen och förklara att jag valt att avgränsa undersökningen till att enbart behandla mammans och spädbarnets dyadiska relation och att jag enbart undersöker mammans upplevelser och erfarenheter av spädbarnsomvårdnad och interaktion. Utan denna specifika och uttalade avgränsning skulle undersökningen ha blivit alltför omfattande för att lämpa sig för ett examensarbete på lägre högskolenivå.

Jag anser även att huvudfrågorna kunde ha strukturerats och disponerats på ett annat sätt samt följt en annan ordningsföljd än den nuvarande. Huvudfrågorna kunde även ha berört flerbarnsmammans reflektioner och tankar kring *spädbarnets upplevelser* av omvårdnad och interaktion i en högre utsträckning. Detta för att ännu ytterligare ta fram respondentens mentaliseringsförmåga samt respondentens förmåga att ta spädbarnets perspektiv och att se på sig själv som omvårdnadsperson utgående från just *barnets perspektiv* och ett så kallat *utifrån-perspektiv* som jag beskriver i examensarbetets andra kapitlet rubrik 2.4 (s.22).

En del av de teoretiska perspektiv kring verbal kommunikation och verbalt samspel som jag framlagt och presenterat i andra och tredje kapitlet, exempelvis Elisabeth Meins perspektiv på sensitivitet och hur mammans sensitivitet uttrycks genom verbal kommunikation kom inte alls fram i respondentintervjuerna. Intervjufrågorna som berörde verbalt samspel borde därmed inte ha formulerats som öppna frågor utan som specifika, där respondenten skulle ha blivit ombedd att med några ord eller meningar beskriva varje enskilt barn. Dessa beskrivningar skulle sedan ha kunnat jämföras med Meins synsätt samt tolkas i enlighet med det. (s.17).

En annan viktig aspekt av det verbala samspelet, som inte heller framkom under intervjuerna, var protokonversationen och på vilket sätt flerbarnsmammorna upplevt och reagerat på spädbarnets babbler och protokonversation. Återigen upplever jag att intervjufrågorna borde ha formulerats som specifika frågor relaterade till specifika aspekter, som exempelvis spädbarnets babbler, och inte som öppna frågor där respondenten ombeds berätta hur hon använder eller har använt sig av tonläge och verbal kommunikation i samspelet med spädbarnet samt hur hon reagerat på spädbarnets invit till samspel. De öppna huvudfrågorna lämpar sig väl för reflektioner och reflekterande svar, dock inte i sammanhang där avsikten är att undersöka någon specifik aspekt såsom föräldrarnas respons på spädbarnets babbler. Enbart en av respondenterna kom självmant, utgående från frågan, att tänka på spädbarnets babbler och reflekterade kring det. Avsaknaden av reflektion hos de två andra respondenterna ska dock inte tolkas som att de inte skulle ha reagerat och svarat på spädbarnets babbler upprepade gånger. Avsaknaden betyder enbart att vi inte vet om de gjort det eller inte, då uppföljningsfrågan inte var tillräckligt specifik för att ta fram just den aspekten av verbalt samspel.

Utöver detta kan jag anse att även intervjutiden borde ha förlängts från 50 minuter till 90 minuter då antalet huvudfrågor gjorde att svarstiden blev i genomsnitt tre minuter per huvudfråga samt uppföljningsfrågor. Vilket visade sig vara alldeles för kort tid för att i reflekterande svarsanda hinna med både huvudfrågan och olika uppföljningsfrågor. I och med att respondenterna reflekterade olika länge på olika huvudfrågorna gjorde det även att uppföljningsfrågorna inte ställdes på samma sätt till alla tre respondenter och av den anledningen finns det några uppföljningsfrågor som enbart en respondent svarat på.

Antalet respondenter var i egentlig forskningsmening även alldeles för litet för att kunna utgöra en bas för undersökning. Det går därmed inte att göra några absoluta uttalanden kring spädbarnsomvårdnad och spädbarnsinteraktion utgående från resultaten. I bästa fall kan respondenternas utförliga reflektioner och villighet att berätta om sina omvårdnads- och interaktionserfarenheter och upplevelser samt känslor, tankar och respons i anknytning till spädbarnsomvårdnad och spädbarnsinteraktion kanske bidra till relevant kunskap inom anknytnings-, omvårdnads- och interaktionsområdet eller åtminstone komplettera den kunskap som finns inom området.

En annan aspekt som jag upplever att är viktig att nämna är begreppens liktydighet och deras tendens att gå in i varandra. Vilket ibland gjorde det komplicerat att i resultatredovisningen kategorisera respondenternas interaktionshandlingar och omvårdnadsbeteenden samt respondenternas respons i olika sammanhang som antingen lyhörd, sensitiv, emotionellt tillgänglig eller mentaliserande. Jag valde dock att utgå från mina frågeställningar och kategoriserade resultaten i enlighet med frågeställningarna.

8 Analys och diskussion

I detta kapitel ingår såväl analys som diskussion. Kapitlet som inbegriper både analys och samtidig diskussion har utformats enligt allmänna rekommendationer. (Nyberg 2012, 153-157; Nyberg & Tidström 2012, 176). Jag inleder kapitlet med att analysera och diskutera resultaten från undersökningen på ett mera övergripande sätt och återkopplar resultaten med de berörda frågeställningarna samt med de teorier, sakkunnigåsikter och forskningsresultat som presenterats i andra och tredje kapitlet. Jag diskuterar även de egna undersökningsresultaten samt examensarbetets betydelse för socionomyrket direkt relaterat till familjearbete. Jag presenterar även nya forskningsförslag och avslutningsvis framför jag ett tack till de respondenter som medverkat i undersökningen.

Analysen inbegriper undersökningsresultaten i sammanfattad form samt i anknytning med frågeställningar och teori. Resultaten återknyts på detta vis med de teoretiska perspektiv som presenterats i andra och tredje kapitlet. Analysen utgår från samma ordningsföljd som frågeställningarna (s.4-5) och resultatredovisningen (s.50-70).

Den andra frågeställningen (s.4-5) som presenteras i samband med syftesbeskrivningen inbegrep flerbarnsmammornas reflektioner kring familjebildning och graviditet samt även deras syn på amning och amningens betydelse för spädbarnet. Resultatredovisningen (s.51-52) inleds med att besvara denna frågeställning och utgående från redovisningens resultat kan det konstateras att samtliga intervjuade besitter en syn på familjebildning, barnafödande och amning som ett positivt och prioriterat val. Utifrån flerbarnsmammornas beskrivningar av graviditet och upplevelser, under olika graviditeter, kan det konstateras att flerbarnsmammornas upplevelser baserar sig långt på realism och eftertanke vilket överensstämmer med Pajulos forskning (s.24) som kan påvisa att mammor, eller blivande mödrar, med god reflektiv förmåga och mentaliseringsförmåga reflekterar kring graviditet och föräldraskap på ett positivt och realistiskt sätt. Upplevelserna är inte vare sig starkt negativa eller överidealiserade.

Genom undersökningsresultaten (s.53) framkom även att amningen hade setts som ett prioriterat val, framöver flaskmatning, och att samtliga respondenter hade initierat amning vid varje födsel. Två respondenter hade fullföljt amningen, med varje barn, fram till ett års ålder och dessa två respondenter nämnde aspekter såsom närhet och trygghet (s.53) då de besvarade frågan angående amningens betydelse för spädbarnet. Respondenternas förmåga att se amningen och matningsstunden ur spädbarnets perspektiv överensstämmer med Pajulo, Pyykkönen, Salo och Kauppi (s.23-24) syn på förälderns reflektiva förmåga, *mentaliseringsförmågan*, som enligt dem bland annat utgörs av förälderns förmåga att ta spädbarnets perspektiv och se spädbarnets upplevelser och behov som skilda från de egna.

En respondent uppgav en något kortare amningsduration. Ett av respondentens barn hade ammat några dygn och de andra ammat cirka tre månader. (s.53-54) Respondenten hade efter det övergått till att flaskmata sina barn. Respondenten som övergått till att flaskmata sina barn sade sig ha upplevt samma form av närhet och välbehag vid flaskmatning som hon gjort medan hon ammat. Vilket påminner om Hwang och Nilssons (s.41) synpunkt, nämligen den att det är matningsstunden och hur den utformas som är den avgörande faktorn för spädbarnets välmående och anknytning och inte amningen i sig. Andra forskningsresultat såsom Gibbs, Forste och Lybberts (s.41), tyder dock på att längre amningsduration, än tre månader, skulle kunna ha en positiv inverkan på spädbarnets anknytningsbeteende och anknytningsutveckling och även forskarna Weaver, Schofield och Papp har funnit en positiv korrelation mellan amningsduration och mödrars uttryckta sensitivitet över tid. Som jag

nämner (s.42) existerar det dock inga entydiga svar bland forskarna och utgående från min egen kvalitativa undersökning, som begränsas till enbart spädbarnsomvårdnad och spädbarnsinteraktion och uttryckt sensitivitet under denna period samt behandlar enbart respondenternas egna erfarenheter och upplevelser, kan jag inte dra några egentliga slutsatser utgående från det korta tidsperspektivet utan enbart konstatera att samtliga flerbarnsmammor såg amning som ett förstahandsval och hade initierat amning med varje enskilt barn samt upplevt välbehag och närhet under matningsstunden.

Den tredje frågeställningen (s.4-5) utgick från lyhördhet och sensitivitet som i sig inbegriper ett flertal aspekter såsom intoning där mamman tolkar spädbarnets signaler och behov genom att känna av spädbarnet, det intuitiva och sensitiva emotionella samspelet som Hart beskriver (s.28-30) samt även den förståelse- och tolkningsförmåga, följsamhet, samarbetsvilja, närvaro, tillgänglighet som Ainsworth (s.13) beskrev i tiderna samt det lämpliga, flexibla och lösningsfokuserade agerandet i olika omvårdnads- och interaktionssituationer som även skapar förutsättningar för spädbarnets lärande och som Kivijärvi benämner de sju egenskaperna (s.14-16). Frågeställningen inbegrep även ett förändrings-, utvecklings- och anknytningsperspektiv utgående från en omvårdnads- och interaktionskontext. Samtliga respondenter beskrev hur de (s.54-56), i anknytning till denna frågeställning, stöttat sina barn under spädbarnstiden genom olika utvecklingsskeden samt genom individuellt anpassad omvårdnad på ett sensitivt och lyhört sätt. Respondenterna beskrev att de tolkat spädbarnets signaler genom att följa med och uppmärksamt observera spädbarnet. En respondent hade på ett flexibelt sätt löst ett av spädbarnens uttryckta missnöje genom att konstruera en inne-gunga till spädbarnet samt möjliggjort ett annat spädbarns tidiga rörlighet och utforskande genom att införskaffa en mjuk hjälm till spädbarnet, för att på så sätt agera lösningsfokuserat och flexibelt och genom ett icke-hindrande tillvägagångssätt som möjliggör spädbarnets rörlighet samtidigt som det skyddar spädbarnet från att falla och stöta i huvudet. Samtliga respondenter hade anpassat kvällsrytm och nattning efter spädbarnens behov (s.57) Alla respondenterna beskrev även hur de upplevt att deras förståelse- och tolkningsförmåga samt reflektionsförmåga formats och utvecklats genom *erfarenheter* och två nämnde att de upplevde det som betydligt lättare att tolka och förstå det yngsta spädbarnets uttryck än vad de upplevde att det var med det första spädbarnet. Tolkningensförmågan, kan därmed utgående från respondenternas upplevelser ses som erfarenhetsbaserad och som en förändrings- och utvecklingsbar förmåga (s. 54-56).

En annan undersökningsaspekt som jag intervjuade respondenterna om var deras erfarenheter och upplevelser i anknytning till att trösta spädbarn. Förmågan att trösta inbegriper enligt Kivijärvi (s.15), Hart (s.11-12) och Hart och Schwartz (s.30) samt Karlsson (s.11-12) såväl den sensitiva förmågan att tolka spädbarnets signaler och förstå vilken form av tröst spädbarnet behöver som förmågan att reflektera kring spädbarnets uttryck och att enligt Wennerberg (s.27) aktivt ge tröst till spädbarnet för att på så sätt modulera spädbarnets känslor samt att även samtidigt kunna reglera det egna affekttillståndet och inte själv råka i negativ affekt. Trösten har även en betydelsefull inverkan på spädbarnets affektreglering då spädbarnet lär sig att modulera sina egna affekter genom yttre påverkan och utifrån den tröst omvårdnadspersonen ger samt utvecklar en trygg anknytning utifrån yttre affektreglering såsom tröst. Dessa teoretiska perspektiv överensstämmer med undersökningsresultatet där det framkom att samtliga respondenter hade anpassat trösten efter spädbarnens individuella signaler och behov, samt försökt att tona in och tolka spädbarnet och förklarade ytterligare att de gett olika former av tröst utgående från situationens krav samt utifrån det de upplevt att spädbarnet uttrycker och behöver (s.56).

Den fjärde frågeställningen (s.4-5) inbegrep mammans fysiska-, psykiska- och emotionella närvaro samt emotionella tillgänglighet och mentaliseringsförmåga och hur den uttryckts i det verbala, sociala och känslomässiga omvårdnaden av och samspelet med spädbarnen. Genom intervjuerna framkom att flerbarnsmammorna på olika sätt tagit del av det sociala och känslomässiga samspelet med spädbarnen. Respondenterna hade i varierande grad kommunicerat verbalt och känslomässigt med spädbarnen samt funnits närvarande och varit emotionellt tillgängliga för spädbarnen. Alla tre respondenter uppgav att de i verbal interaktion med sina spädbarn kommunicerat genom ett mjukare tonläge än vanligt (s.62-63). Vilket är helt i enlighet med forskningsresultaten som presenterades i det tredje kapitlet och som kunnat påvisa att tonläget förändras och mjuknar i kommunikationen med spädbarn (s.37-39). Förekomsten av mamma-spädbarn kommunikation genom *babyspråk* varierade dock. En respondent hade kommunicerat genom babyspråk och upplevde denna form av samspel som naturligt, medan en respondent uppgav att hon inte gjort det (s.62). Två respondenter uppgav i anknytning till *tonläge* och verbalt och emotionellt samspel att de även hade använt ett förhöjt eller ett skärpt tonläge, i spädbarnets närvaro, i syfte att sätta en gräns eller som tillsägelse till spädbarnets syskon (s.63-64). En av respondenterna uppgav att hon noterat en reaktion hos spädbarnet vid dessa tillfällen. I enlighet med Biringens syn på ett emotionellt tillgängligt föräldraskap kan denna form av verbal kommunikation tolkas som en form av dold fientlighet (s.18-22). Biringen poängterar dock att ingen förälder är

felfri och att den emotionella tillgängligheten även inbegriper reparerande samspel av olika slag (s.18-22). Ur ett kulturellt perspektiv kan man kanske hävda att ett förhöjt tonläge i ovan nämnda interaktionssammanhang inte hör till några ovanligheter. Åtminstone inte i den finländska kulturen eller i den finländska synen på fostran och föräldraskap.

Flerbarnsmammornas delaktighet i samspel och i spädbarnens lek varierade också. Respondenterna hade försökt att aktivt ta del i samspel med spädbarnen och i spädbarnens lek, dock till följd av flertalet barn upplevde respondenterna att de inte haft möjlighet att ge alla barn samma aktiva uppmärksamhet (s.61). Det var enbart en av respondenterna som beskrev sina reaktioner på spädbarnens invit till lek och samspel och som uttryckligen svarade på uppföljningsfrågan angående följsamhet och styrning. Respondenten nämnde då att hon agerar följsamt samt att hon visar barnen uppskattning och positiv bekräftelse (s.62). Samtliga respondenter hade även aktivt närvarat och engagerat sig i spädbarnens utforskande samt anpassat omgivningen i enlighet med spädbarnets behov (s.57-60). Vilket även är i enlighet med Biringens syn på föräldrarnas förmåga att agera uppmuntrande, stödjande samt följsamt i spädbarnets lek och aktiviteter och på så sätt stöda spädbarnets autonoma utforskande och nyfikenhet (s.20) Respondenterna uppgav att de upplevt glädje och entusiasm inför spädbarnens utforskande och beskrev denna utvecklingsfas som givande och intressant. Ingen av respondenterna upplevde att de överfört oro eller negativ affekt till spädbarnen och enbart en uppgav att hon skulle ha hållit tillbaka det förstfödda spädbarnet.

Den känslomässiga närvaron (s.36) och emotionella tillgängligheten (s.18-22) samt det mentaliserande föräldraskapet (s.18-22) kom, enligt min uppfattning, som tydligast fram genom den huvudfråga som berörde spädbarnets utforskande (s.57-60). Utöver dessa undersökningsresultat framkom det genom den fjärde frågeställningen att den medvetna och avsiktliga *reflektiva förmågan* den *explicita mentaliseringsförmågan* blivit starkare och utvecklats i takt med att barnen vuxit och blivit äldre (s.64-65). Respondenterna ansåg att de börjat allt mera medvetet och avsiktligt reflektera kring föräldraskapet och hur de är som föräldrar och vad de vill ge vidare till sina barn. En respondent uppgav även att hon börjat reflektera kring vad hon själv, som mamma, bär med sig från sin egen uppväxt.

Den femte frågeställningen (s.5) inbegrep flerbarnsmammornas upplevelser av påfrestande och krävande omvårdnads- och interaktionssituationer samt deras hantering av dessa situationer. Omvårdnadspersonens egen affektreglerings- och moduleringsförmåga, enligt

Karlsson (s.11-12) och Hart (s.11-12) samt mentaliseringsförmåga (s.22-24) har en avgörande betydelse för omvårdnadspersonens egna upplevelser och affektuttryck i påfrestande situationer. En förutsättning för att omvårdnadspersonen ska kunna reglera och modulera sin egen affekt och även hantera påfrestande situationer samt enligt Schulman (s.35) härbärgera och enligt Wennerberg (s.11,27) och Hart (s.30) reglera, modulera samt mentalisera (s.22-26) kring spädbarnets affektuttryck, är att omvårdnadspersonen är tillräckligt mogen och stabil i sin egen identitet samt att omvårdnadspersonen kan lugna sig själv och utifrån det reglera sin egen negativa affekt. Utifrån undersökningsresultaten kan det konstateras att påfrestande och krävande situationer hade hos respondenterna frambringat en stressrespons i varierande grad, speciellt i kombination med trötthet. Vilket framkom utav respondenternas svar (s.66-68). God affektreglering ska ändå inte förstås som avsaknaden av negativa affekttillstånd eller avsaknaden av negativa känslor. Affektreglering handlar om att medvetandegöra samt att mentalisera kring den egna negativa affekten för sig själv. På ett mentalt och emotionellt plan. Att förstå den och genom den förståelsen medvetet reglera och modulera den egna stressresponsen och på det sättet så att säga lugna det egna negativa affekttillståndet så att den negativa affekten inte överförs till spädbarnet (22-26). Ur respondentsvaren berörande påfrestande och krävande situationer framkom även att respondenterna hanterat spädbarnets långvariga gråt eller skrik eller liknande situationer utgående från spädbarnets behov och uttryck, antingen genom att tålmodigt trösta spädbarnet eller genom att uppsöka vård (s.66-68). Vilket enligt Kivijärvi kan tolkas som ett lugnt och tröstande agerande samt ett prompt agerande helt i enlighet med termen sensitiv omvårdnad (s.14). Även nattvakandet och nattamningen hade tidvis upplevts som tröttsamt och påfrestande. Respondenterna hade dock anpassat sig efter spädbarnens behov och upprätthållit en flexibel attityd till dessa behov, trots upplevd trötthet och påfrestning (s.66-69). Vilket återigen kan tolkas som en lyhörd och sensitiv omvårdnad (s.13-14).

På frågan hur respondenterna upplevt spädbarnens temperament gav respondenterna varierande svar (s.69-70). Två respondenter beskrev sina spädbarn som lättskötta vilket enligt Kivijärvi (s.34) kan tolkas som ett temperamentsdrag. Ingen av respondenterna ansåg att spädbarnens temperament skulle ha inverkat på omvårdnad eller interaktion. Vilket även påtalas av Sroufe som menar att föräldrar i allmänhet anpassar sig efter spädbarnet oavsett spädbarnets temperament (s.36.)

Spädbarnets trygga anknytning och utvecklingen av konstruktiva inre arbetsmodeller formas utgående från spädbarnets erfarenheter av omvårdnad och interaktion. De inre arbetsmodellerna som utvecklas i tidig ålder följer med barnet upp i vuxen ålder och utgör långt den vuxna individens psykiska- och emotionella funktionsförmåga (s.6-10) Viktiga aspekter relaterade till denna utveckling av en trygg anknytning och en trygg inre arbetsmodell har diskuterats i detta examensarbete. Dessa aspekter utgörs av anknytningspersonens tolkningsförmåga och lyhörda agerande, emotionella tillgänglighet, fysiska- och psykiska närvaro samt anknytningspersonens tröstande och affektreglerande samt affektmodulerande förmåga, delaktighet i positiva och utvecklande samspel samt engagemang i verbala samspel och följsamhet i spädbarnets utforskande och lek.

Genom examensarbetets teoridel besvarades också den första frågeställningen kring lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentaliseringsförmåga. Även övriga frågeställningar kan påstås ha besvarats genom examensarbetets kvalitativa undersökning samt genom resultatredovisningen, analysen och diskussionen. Eftersom undersökningen baserar sig på enbart tre respondentintervjuer är det dock svårt att dra några säkra slutsatser utgående från de begränsade resultaten eller utgående från respondenternas utsagor. Av respondentutsagorna kan man trots allt skapa sig en bild av den dyadiska mamma-spädbarn relationen där lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och ett mentaliserande föräldraskap uttryckts i den vardagliga spädbarnsomvårdnaden och den vardagliga spädbarnsinteraktionen. Utgående från respondentintervjuerna kan man även utläsa att konkreta erfarenheter och upplevelser av spädbarnsomvårdnad och spädbarnsinteraktion utvecklar tolkningsförmågan och därigenom förmågan att förstå spädbarnets signaler rätt. Undersökningens resultat tyder även på att den explicita mentaliseringen, med andra ord den medvetna, avsiktliga och verbaliserade formen av mentalisering skulle utvecklas och bli starkare i samband med att barnet växer och når en högre ålder samt även i samband med mammans egen mognad och ålder.

Den egna undersökningen upplever jag att gav en inblick i hur den sunda omvårdnaden och det sunda samspelet mellan mamma och spädbarn uttrycks. För utbildade socionomer med familjearbete som inriktning, är det centralt att känna till hur ett sunt föräldra-samspel ser ut samt hur anknytningspersonens omvårdnad och interaktion inverkar på spädbarnets utveckling och trygga anknytning. Det är även av vikt att besitta teoretisk kunskap kring spädbarnets utveckling, anknytning och formandet av inre arbetsmodeller utgående från en

omvårdnads- och interaktionskontext. Jag upplever att mitt examensarbete kan ge klarhet i åtminstone en del av dessa frågor, i synnerhet teoridelen där även teoretiska perspektiv, såsom det neuroaffektiva perspektivet ingår vilket inbegriper aspekter som vi inte direkt kan observera, utan som ingår i omedvetna neurobiologiska och neurofysiologiska, kognitiva och emotionella processer och som, fastän utanpå osynlig, har en direkt inverkan på spädbarnets optimala och sunda utveckling samt trygga anknytning.

Inom forskningen produceras det kunskap kring mental ohälsa och hur föräldrars mentala ohälsa påverkar spädbarnets anknytning och utveckling. Lika viktigt som dessa forskningsområden är att utveckla är det även viktigt att fortsätta den forskning som undersöker det friska och det funktionella i föräldra-spädbarn samspel. Som förslag till fortsatt forskning vill jag därmed nämna forskningsperspektiv som skulle fokusera mera på föräldra-spädbarn relationer, med betoning på det emotionella verbala samt lekfulla samspelet mellan föräldrar och spädbarn då det är dessa former av affektfulla vardagliga samspel med olika former av uttryck för känslomässig kommunikation, glädje, skratt, välbefinnande och ömsesidig interaktionslek som påtalas av både Tor Wennerberg (s.27) och Susan Hart (s.31, 39) samt av sakkunniga som Kay Karlsson (s.36-37) och som har konstaterats ha en betydelsefull och stimulerande inverkan på spädbarnets trygga anknytningsutveckling samt spädbarnets neurologiska, fysiska, emotionella och sociala utveckling. Jag anser även att en utveckling av den forskning som idag bedrivs och som relaterar till finländska daghem och förskolor skulle i högre utsträckning kunna undersöka personalens emotionella tillgänglighet, just utgående från Zeynep Biringens teoretiska perspektiv och de skalor som jag beskriver i det andra kapitlet (s.18-22).

Jag vill avslutningsvis även rikta ett stort tack till respondenterna för deras deltagande i undersökningen. Genom respondenternas deltagande samt genom respondentsvaren har min egen uppfattning och förståelse av begrepp såsom lyhördhet, sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentaliseringsförmåga utvidgats och även konkretiserats i form av respondenternas uttalanden, reflektioner, upplevelser, erfarenheter och beskrivningar kring den vardagliga omvårdnad och interaktion som de själva varit med om att skapa i sina egna hem och med sina egna barn då dessa varit eller för nuvarande är spädbarn. Jag har genom respondenternas reflektioner insett att lyhördhet och sensitivitet, emotionell tillgänglighet och mentalisering är för många mammor en helt naturlig aspekt av den omvårdnad och interaktion de dagligen, genom sina handlingar uttrycker. Dock samtidigt kan denna aspekt

ses och förstås som en förändringsbar och utvecklingsbar aspekt. Eller som förändringsbara och utvecklingsbara förmågor som genom olika vård- och samspelserfarenheter formas efter hand och över tid. Förmågorna kan även ses ur ett dynamiskt perspektiv där man utifrån flerbarnsmammornas berättelser kan anta och skönja att det unika spädbarnet med dess unika uttryck, behov och vilja skapar en reaktion eller en respons eller ett specifikt omvårdnads- och interaktionsbeteende hos mamman. En respons som kan skilja sig från den reaktion, interaktion och omvårdnadsbeteende ett annat spädbarn väckt genom sina unika uttryck och vilja, signaler och behov.

Källförteckning

- Ainsworth, M., 1969. Maternal Sensitivity Scales. The Baltimore longitudinal project. Johns Hopkins University. [Online] <http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/measures/content/maternal%20sensitivity%20scales.pdf> [hämtat: 1.10.2019]
- Berg Broden, M., 1989. *Mor och barn i ingenmansland*. Stockholm: Liber Ab.
- Biringen, Z., 2009. *The universal language of love. Assessing relationships through the science of emotional availability (EA)*. Printed in the United States of America.
- Biringen, Z., (u.å.). *Scientific validation (Research)* [Online] <http://www.emotionalavailability.com/research/> [hämtat:24.2.2020]
- Biringen, Z., Derscheid, D., Vliegen, N., Closson, L. & Easterbrooks, A.M., 2014. Emotional availability (EA): Theoretical background, empirical research using the EA scales, and clinical applications. *Developmental review*, 34, 114-167.
- Bohr, Y., Putnick, D., Lee, Y. & Bornstein, M., 2018. Evaluating caregiver sensitivity to infants: Measures matter. *Infancy*, 23(5), 730-747.
- Broberg, A., Granqvist, P., Ivarsson, T. & Risholm-Mothander, P., 2006. *Anknytningsteori – betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Lettland: Natur & Kultur.
- Choi-Kain, W.L. & Gunderson, G.J., 2008. Mentalization: Ontogeny, assessment, and application in the treatment of borderline personality disorder. *American Journal of Psychiatry*, 165:9, 1127-1135.
- Cooper, R.P. & Aslin, R.N., 1990. Preference for infant-directed speech in the first month after birth. *Child development*, 61, 1584-1595.
- Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Moran, G.S. & Higgitt, A.C., 1991. The capacity for understanding mental states: The reflective self in parent and child and its significance for security of attachment. *Infant mental health journal*, Vol. 12, 3, 201-218.
- Gibbs, B.G., Forste, R. & Lybbert, E., 2018. Breastfeeding, parenting and infant attachment behaviors. *Maternal and child health journal*, <https://doi.org/10.1007/s10995-018-2427-z>.
- Golinkoff, R.M., Can, D.D., Soderstrom, M. & Hirsh-Pasek, K., 2015. (Baby) Talk to me: The social context of infant-directed speech and its effects on early language acquisition. *Current directions in psychological science*, Vol. 24(5), 339-344.
- Hart, S., 2008. *Neuroaffektiv utvecklingspsykologi. Hjärna, samhörighet, personlighet*. Malmö: Gleerups utbildning AB.

- Hart, S., 2009. *Anknytning och samhörighet*. Malmö: Gleerups utbildning AB
- Hart, S. & Schwartz, R., 2010. *Från interaktion till relation – Om anknytningsteori*. Stockholm: Liber AB.
- Holme, I.M. & Krohn Solvang, B., 1997. *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Hwang, P. & Nilsson, B., 1996. *Utvecklingspsykologi. Från foster till vuxen*. Stockholm. Natur och Kultur.
- Kalland, M., 2014. Vanhemman mentalisaatiokyky. i: A. Viinikka. toim. *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa*. Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Kalland, M. & Von Koskull, M., 2014. Promotiivinen näkökulma vanhemmuuden tukemiseen. i: A. Viinikka. toim. *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa*. Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Karlsson, K., 2012. *Anknytning – om att tolka samspelet mellan föräldrar och små barn*. Stockholm: Gothia Fortbildning.
- Kivijärvi, M., 2003. Äidin sensitiivisyys varhaisessa vuorovaikutuksessa. i: P. Niemelä & P. Siltala & T. Tamminen, toim. *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö
- Kvale, S. & Brinkmann, S., 2014. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Meins, E., Fernyhough, C., Fradley, E. & Tuckey, M., 2001. Rethinking maternal sensitivity: Mothers' comments on infants' mental processes predicts security of attachment at 12 months. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. Vol. 42, 5, 637–648.
- Meins, E. & Fernyhough, C., 2015. *Mind-mindedness coding manual, Version 2.2*. Unpublished manuscript. University of York, York, UK.
- Nyberg, R., 2012. Skriv diskussion. i: R. Nyberg & Tidström. A red. *Skriv vetenskapliga uppsatser, examensarbeten och avhandlingar*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Nyberg, R. & Tidström, A., 2012. Redovisa resultat. i: R. Nyberg & Tidström. A red. *Skriv vetenskapliga uppsatser, examensarbeten och avhandlingar*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Nyberg, R. & Tidström, A., 2012. Granskning och bedömning. i: R. Nyberg & Tidström. A red. *Skriv vetenskapliga uppsatser, examensarbeten och avhandlingar*. Lund: Studentlitteratur AB.

Pajulo, M., 2004. Vauvan tunnetila ja sen säätely. Äidin reflektiivinen kyky ja sen merkitys turvallisessa kiintymyssuhteessa. *Duodecim*, 120: 2543-8.

Pajulo, M. & Pyykkönen, N., 2011. Mentalisaatiokyky varhaisessa vanhemmuudessa. i: J. Sinkkonen & M. Kalland, toim. *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen*. Helsinki. WSOYpro Oy.

Pajulo, M. & Pyykkönen, N., 2014. Mentalisaatiokyvyn arviointi. i: A. Viinikka. toim. *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa*. Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Pajulo, M., Salo, S. & Pyykkönen, N., 2015. Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. *Duodecim*, 131:1050-7.

Pajulo, M., 2017. Spädbarnspsykiatri – fokus på föräldraskapets kärna. *Finska läkaresällskapets handlingar*, Årgång177, Nr 1, 22-28.

Rizzolatti, G. & Craighero, L., 2004. The mirror-neuron system. *Annual Review of Neuroscience*, 27:169-92.

Saint-Georges, C., Chetouani, M., Cassel, R., Apicella, F. & Mahdhaoui, A., et al., 2013. Motherese in Interaction: At the Cross-Road of Emotion and Cognition. A Systematic Review. *Plos one*, 8(10): e78103. doi:10.1371/journal.pone.0078103.

Salon, S & Kauppi, A., 2014. Reflektiivinen työote vanhemman kohtaamisessa. i: A. Viinikka. toim. *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa*. Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Saunders, H., Kraus, A., Barone, L. & Biringen, Z., 2015. Emotional availability: theory, research, and intervention. *Frontiers in psychology*, Vol.6, 1069.

Saunders, H., Biringen, Z., Benton, J., Closson, L., Herndon, E. & Prosser, J.L., 2017. Emotional availability and emotional availability zones (EA-Z): From assessment to intervention to universal prevention. *Perspectives in infant mental health*, 13-16.

Schulman, M., 2003. Vauvahavainnointi. i: P. Niemelä & P. Siltala & T. Tamminen, toim. *Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö

Singh, L., Morgan J.L. & Best, C.T., 2002. Infant listening preferences: Baby talk or happy talk. *Infancy*, 3(3), 365-394

- Sroufe, A.L., 2000. Attachment theory and systems concepts. *Human development*, 43, 321-326.
- Starrin, B. & Svensson, P.G., red., 1994. *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, P.G. & Starrin, B., red., 1996. *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Viinikka, A., Sourander, J. & Oksanen, E., 2014. Vahvuutta vanhemmuuteen-perheryhmä. i: A. Viinikka. toim. *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa*. Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- Weaver, J.M., Schofield, T.J. & Papp, L.M., 2018. Breastfeeding duration predicts greater maternal sensitivity over the next decade. *Developmental psychology*, Vol. 54, No.2, 220-227.
- Wennerberg, T., 2010. *Vi är våra relationer. Om anknytning, trauma och dissociation*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Wennerberg, T., 2013. *Själv och tillsammans. Om anknytning och identitet i relationer*. Litauen: Natur & Kultur.

Intervjumanual för kvalitativ och semistrukturerad intervju

1. Vilket årtal är du född?

Uppföljningsfråga – Vilka årtal är dina barn födda?

2. Du är flerbarnsmamma. Har familjebildning-barn varit ett naturligt och-eller ett prioriterat val i ditt liv?

Uppföljningsfråga – Varför? Varför inte? Kan du berätta mer ingående?

3. Vilka tankar och känslor väcktes hos dig då du fick veta att du var gravid med ditt första barn?

Uppföljningsfråga – Vilka tankar och känslor väcktes hos dig då du fick kännedom om din andra, tredje, fjärde, femte graviditet, o.s.v?

4. Har du ammat dina barn?

Uppföljningsfråga – Varför? Varför inte?

Uppföljningsfråga - Vid amning - Vilka känslor och tankar har amningen väckt hos dig?

Uppföljningsfråga – Vilken betydelse tror du att amningen har eller har haft för babyn?

Uppföljningsfråga - Vid flaskmatning - Vilka känslor och tankar har matningsstunden väckt hos dig?

Uppföljningsfråga – Vilken betydelse tror du att matningsstunden har eller har haft för babyn?

Uppföljningsfråga – Har du upplevt amningen-matningsstunderna som rofyllda för både dig och babyn?

Uppföljningsfråga – Ifall - ifall inte, varför?

5. Upplever du att dina barn redan i spädbarnsålder visat tecken på temperament och personlighet?

Uppföljningsfråga – På vilket sätt har olikheterna i temperament och personlighet tagit sig uttryck?

Uppföljningsfråga – Skulle du påstå att någon varit lättskött och någon svårskött?

Uppföljningsfråga – På vilket sätt? Kan du precisera?

6. Hur har du gått till väga för att förstå, tolka och känna av babyns signaler-babyns känslouttryck?

Uppföljningsfråga – Har denna förmåga utvecklats?

7. a. Vilka reaktioner har babyns positiva känslouttryck (som leenden och joller) väckt hos dig?

Uppföljningsfråga – Har du upplevt att babyns positiva känslouttryck även väckt positiva reaktioner, tankar och känslor hos dig?

Uppföljningsfråga – I så fall vilka reaktioner, tankar och känslor? Kan du precisera?

7. b. Vilka reaktioner har babyns negativa känslouttryck (som gråt och skrik) väckt hos dig?

Uppföljningsfråga – Har du upplevt att babyns negativa känslouttryck även väckt negativa reaktioner, tankar och känslor hos dig?

Uppföljningsfråga – I så fall vilka reaktioner, tankar och känslor? Kan du precisera?

8. Upplevde du att den första babyns behov, signaler och känslouttryck var svårare för dig att förstå och tolka än följande barns signaler och känslouttryck?

Uppföljningsfråga – Av vilken orsak?

Uppföljningsfråga – Upplever du att din förmåga att förstå och tolka babyns behov samt att känna av babyns humör och signaler, utvecklats under årens lopp och med antalet födselar?

9. Kan du berätta hur du agerar eller har agerat för att trösta din nuvarande baby och dina övriga barn då de varit spädbarn?

Uppföljningsfråga – Upplever du att du agerar annorlunda nu i jämförelse med hur du agerade med ditt första barn?

Uppföljningsfråga – Kan du berätta mer?

10. Kan du berätta hur du använt-använder dig av tonläge och verbal kommunikation i samspelet med din baby och dina barn?

Uppföljningsfråga – Har det hänt sig att du höjt på rösten till babyn eller till syskon då babyn varit närvarande?

Uppföljningsfråga – Har du vid det tillfället eller vid dessa tillfällen upplevt att babyn reagerat?

11. Kan du berätta om er kvällsrytm och era nattningsprocedurer då barnen varit spädbarn, och kvällsrytm och nattningsprocedur med er nuvarande baby?

Uppföljningsfråga – Har du vakat med ett spädbarn?

Uppföljningsfråga – Vilka känslor och tankar väckte vakandet hos dig?

12. Vilka reaktioner, tankar och känslor har väckts hos dig då dina barn, i spädbarnsåldern, utvecklat nya förmågor och - eller visat intresse för sin omgivning och att utforska omgivningen?

Uppföljningsfråga – Har du upplevt otålighet, oro och nervositet?

Uppföljningsfråga – Har du upplevt trygghet, lugn och tillit?

Uppföljningsfråga – Har du uppmärksammat eller stöttat dina barn i deras utveckling? På vilket sätt?

Uppföljningsfråga – Har ditt sätt att uppmärksamma eller stötta babyn i dess utveckling förändrats på basen av erfarenhet och från barn till barn?

13. Hur reagerar du, eller har reagerat, på spädbarnets initiativ till samspel och lek?

Uppföljningsfråga – Är du mer styrande eller följsam i leken?

Uppföljningsfråga – På vilket sätt förmedlar du en ny aktivitet eller en gräns?

14. Kan du med ord beskriva hur du upplever och har upplevt det sociala och känslomässiga samspelet mellan dig och dina barn i spädbarnsåldern?

Uppföljningsfråga – Hur har samspelet tagit sig uttryck?

Uppföljningsfråga – Har din upplevelse av samspelet förändrats över tid?

15. Upplever du att din reflektiva förmåga, följsamhet och lyhördhet inför babyns känslouttryck, vilja, signaler och behov utvecklats med tiden och efterhand?

Uppföljningsfråga – På vilket sätt tar sig denna utveckling uttryck i samspelet mellan dig och ditt yngsta barn?